

Opdrachtgever

CBS

Centraal Bureau voor de Statistiek

Opdrachtnemer

CBS, SCP

Onderzoek

Armoedesignalement 2014

Einddatum – 1 december 2014

Categorie

Maatschappelijke en demografische
ontwikkelingen

Armoedesignalement 2014

Conclusie

Presentatie van actuele cijfers over armoede in Nederland. Het CBS bespreekt de kans op armoede aan de hand van de lage-inkomensgrens, die door de tijd heen een vast koopkrachtniveau vertegenwoordigt. Het SCP hanteert een budgetbenadering van armoede, die uitgaat van de minimaal noodzakelijke uitgaven voor basisbehoeften en sociale participatie. Beide hoofdstukken zijn gebaseerd op CBS-gegevens, met 2013 als meest recente jaar van waarneming. Voor een zo actueel mogelijk beeld heeft het SCP de ontwikkeling van de armoede in 2014 en 2015 geraamd. In 2013 is de armoede opnieuw toegenomen, net als in 2011 en 2012. De stijging is terug te vinden bij alle risicogroepen, zoals eenoudergezinnen, bijstandsontvangers, niet-westerse allochtonen en alleenstaanden tot 65 jaar. Ook is in 2013 het aantal kinderen in armoede weer verder gestegen. De toegenomen armoede is een gevolg van de economische crisis. Hierdoor liep de werkloosheid flink op en daalde de koopkracht voor het vierde jaar op rij. Vooral ontvangers van uitkeringen en pensioen kregen met koopkrachtverlies te maken. In de loop van 2014 is de economie iets aangetrokken en is de werkloosheid gaan dalen. In 2013 lijkt de armoede dan ook te hebben gepiekt: ramingen wijzen op een lichte daling in 2014 en 2015. Het rapport bevat ook regionale informatie over armoede en cijfers over bestedingen, vermogens en de inschatting die mensen zelf van hun financiële positie maken. In de drie grote steden ligt de armoede ver boven het landelijk gemiddelde. Verder gaat bij alleenstaanden, paren en gezinnen onder de armoedegrens het grootste deel van het budget op aan huisvesting, water en energie. In 2014 is het aandeel met weinig inkomen dat zegt schulden te moeten maken, niet verder toegenomen. Deze mensen hebben ook vaker dan voorheen vertrouwen in verbetering van hun financiële situatie. Dit is in lijn met de geraamde daling van de armoede in 2014 en 2015.

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/qzls6rcd>

Armoede signalement

2014

SCP | CBS

Armoedesignalement 2014

© SCP/CBS, Den Haag 2014

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Kaarten: bewerking Planbureau voor de Leefomgeving, Bilthoven/Den Haag

Omslagontwerp: bureau Stijlzorg, Utrecht

Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland

ISBN 978 90 377 0730 4

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50

2515 XP Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

Centraal Bureau voor de Statistiek

Henri Faasdreef 312

Postbus 24500

2490 HA Den Haag

Telefoon (088) 570 70 70

Website: www.cbs.nl

E-mail: infoservice@cbs.nl

Inhoud

Voorwoord	4
1 Samenvatting	6
1.1 Armoede in 2013 wederom sterk gestegen, maar naar verwachting is piek bereikt	6
1.2 Lage-inkomensgrens: gedetailleerde uitkomsten	7
1.3 Budgetgrens: gedetailleerde uitkomsten	10
2 Kans op armoede: de lage-inkomensgrens	14
2.1 Lage-inkomensgrens: vast koopkrachtbedrag	14
2.2 Huishoudens met een laag inkomen, 2000-2015	17
2.3 Risicogroepen bij huishoudens	20
2.4 Kans op armoede bij personen	27
2.5 Ruimtelijke spreiding	32
2.6 Vermogenspositie huishoudens	36
2.7 Bestedingen, moeilijk rondkomen en financiële problemen	41
2.8 Financiële situatie en toekomstverwachting	47
Noten	51
Literatuur	51
3 Armoede: de budgetbenadering	53
3.1 Afbakening van armoede	53
3.2 Ontwikkeling van armoede in de periode 2000-2012	57
3.3 Geraamde armoede in 2014 en 2015	60
3.4 Armoede naar leeftijd	62
3.5 Risicogroepen bij volwassenen	65
3.6 Risicogroepen bij kinderen	70
3.7 Ruimtelijke spreiding	76
3.8 Financieel vermogen, bestedingen en financiële problemen	81
Noten	88
Literatuur	88
Summary	90
Bijlagen	98

Voorwoord

In deze vijfde editie van het *Armoedesignalement* presenteren het Sociaal en Cultureel Planbureau (scP) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (cBs) de meest actuele cijfers over armoede in Nederland. Op het begrip 'armoede' zijn verschillende perspectieven mogelijk. Net als in eerdere jaren worden de omvang en verspreiding ervan in het *Armoedesignalement 2014* afgemeten aan twee centrale inkomensindicatoren. Het meerdimensionale begrip 'sociale uitsluiting' komt in andere publicaties van het scP en het cBs aan de orde en blijft hier buiten beschouwing. Het cBs bespreekt in hoofdstuk 2 de kans op armoede aan de hand van de lage-inkomensgrens, die door de tijd heen een vast koopkrachtniveau vertegenwoordigt. Het scP hanteert in hoofdstuk 3 een budgetbenadering van armoede, die uitgaat van de minimaal noodzakelijke uitgaven voor basisbehoeften en sociale participatie. Beide hoofdstukken zijn gebaseerd op gegevens van het cBs, met 2013 als meest recente jaar van waarneming van inkomen. Om een zo actueel mogelijk beeld te kunnen schetsen heeft het scP ramingen gemaakt voor de ontwikkeling van de armoede in 2014 en 2015.

In 2013 nam de armoede in Nederland opnieuw toe, net als in 2011 en 2012. De stijging is in alle risicogroepen terug te vinden, zoals bij eenoudergezinnen, bijstandsontvangers, niet-westerse allochtonen en alleenstaanden tot 65 jaar. Ook is in 2013 het aantal minderjarige kinderen dat in armoede moet leven weer verder gestegen. De toegenomen armoedeproblematiek is een gevolg van de economische crisis. Hierdoor liep de werkloosheid tot medio 2013 fors op en daalde de koopkracht van de bevolking in dat jaar voor de vierde keer op rij. Vooral ontvangers van uitkeringen en pensioen werden in afgelopen jaren met koopkrachtverlies geconfronteerd. In de loop van 2014 is de economie weer iets aange-trokken en is ook de werkloosheid aan het dalen. In 2013 lijkt de piek in de armoede-problematiek dan ook te zijn bereikt: ramingen wijzen op een lichte daling van de armoede in 2014 en 2015.

Deze publicatie bevat ook regionale informatie over armoede en cijfers over bestedingen, vermogens en de inschattingen die mensen zelf van hun financiële positie maken. In de drie grote steden ligt de armoedeproblematiek ver boven het landelijk gemiddelde. Verder gaat bij alleenstaanden, paren en gezinnen onder de armoedegrens het merendeel van het budget op aan huisvesting, water en energie. Naar eigen zeggen vormen de woonkosten voor velen van hen dan ook een zware financiële last. In 2014 is het aandeel met weinig inkomen dat aangeeft schulden te moeten maken, niet meer verder toegenomen. Ook hebben deze mensen substantieel vaker dan voorheen vertrouwen in de verbetering van de eigen financiële situatie. Deze positieve inschattingen zijn in lijn met de geraamde (lichte) dalingen van de armoede in 2014 en 2015.

Het *Armoedesignalement* is de voortzetting van een reeks die scP en cBs al sinds 1997 gezamenlijk uitbrengen. Tussen 1997 en 2008 stond de publicatie bekend als (afwisselend) de

Armoedemonitor en het *Armoedebericht*. Alle edities kunnen gratis worden gedownload vanaf de website van het scp (www.scp.nl, onder 'Terugkerende monitors en reeksen') en het cbs (www.cbs.nl), waar bovendien gedetailleerde cijfers over armoede beschikbaar zijn op StatLine, de elektronische databank van het cbs.

Prof. dr. K. Putters

Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Directeur-Generaal van de Statistiek

1 Samenvatting

1.1 Armoede in 2013 wederom sterk gestegen, maar naar verwachting is piek bereikt

In het *Armoedesignalement 2014* worden twee grenzen gehanteerd om armoede in kaart te brengen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gebruikt in hoofdstuk 2 de lage-inkomensgrens, terwijl het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in hoofdstuk 3 uitgaat van de budgetbenadering. Kader 1.1 licht deze grenzen beknopt toe; meer details staan in de afzonderlijke hoofdstukken.

Op grond van voorlopige uitkomsten nam de omvang van armoede in 2013 volgens beide grenzen weer flink toe. Ook in de jaren 2011 en 2012 was er sprake van een forse stijging. Daarmee is de armoede sinds het uitbreken van de economische crisis in 2008 met ruim een derde in omvang toegenomen.

Ramingen duiden erop dat volgens beide grenzen de omvang van armoede in 2014 en 2015 licht zal dalen. Daarmee lijkt de armoedeproblematiek, die voortkwam uit de eind 2008 ingezette economische crisis, in 2013 haar hoogtepunt te hebben bereikt.

Kader 1.1 Lage-inkomensgrens en budgetgerelateerde grens

De lage-inkomensgrens weerspiegelt een vast koopkrachtbedrag in de tijd. De grens is afgeleid van het bijstandsniveau voor een alleenstaande in 1979, toen dit in koopkracht het hoogst was. Doordat de lage-inkomensgrens alleen voor prijsontwikkeling wordt geïndexeerd, is dit criterium geschikt voor vergelijkingen in de tijd.

In de budgetbenadering wordt armoede afgemeten via normbedragen die het SCP in overleg met het Nibud heeft vastgesteld. Het basisbehoefte-niveau omvat de minimale uitgaven voor voedsel, kleding en wonen en enkele andere moeilijk te vermijden kosten. Bij de centrale indicator, het niet-veel-maar-toereikendcriterium, zijn daar kosten voor sociale participatie aan toegevoegd.

Gegevensbronnen

De uitkomsten in deze publicatie zijn gebaseerd op bronnen van het CBS. Armoede is hoofdzakelijk gemeten op basis van de gegevens van het Inkomenspanelonderzoek (IPO), dat grotendeels op belastinggegevens berust. De meest recente (voorlopige) cijfers hebben betrekking op het jaar 2013. Naast inkomensgegevens is ook integrale, fiscale informatie over het vermogen van huishoudens per 1 januari 2012 gebruikt. Het SCP heeft de armoede-cijfers aangevuld met ramingen voor 2014 en 2015. Regionale verbijzonderingen van armoede zijn afkomstig uit het Regionaal Inkomensonderzoek (RIO), dat eveneens berust op integrale waarneming. Ook het RIO stoelt grotendeels op belastinggegevens, maar de meest recente gegevens betreffen 2012. Gegevens over uitgaven van huishoudens zijn verkregen uit een proefversie van het vernieuwde Budgetonderzoek van het CBS. Daarnaast

zijn in het *Armoedesignalement 2014* aanvullende indicatoren opgenomen over de eigen inschattingen die mensen van hun financiële positie maken. Deze gegevens zijn beschikbaar via het internationale onderzoek Statistics on Income and Living Conditions van de Europese Unie (EU-SILC, t/m 2013) en het Consumenten Conjunctuuronderzoek (cco, t/m september 2014).

1.2 Lage-inkomensgrens: gedetailleerde uitkomsten

Hoofdstuk 2 beschrijft de kans op armoede op basis van de lage-inkomensgrens, waarbij huishoudens centraal staan. De voornaamste resultaten zijn in deze paragraaf samengevat.

Fors meer huishoudens met kans op armoede, maar hoogtepunt lijkt bereikt

Van de ruim 7 miljoen huishoudens in 2013 moesten er 726.000 (10,3%) rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Daarmee is het aantal huishoudens met een laag inkomen ten opzichte van 2012 met 70.000 gestegen, een groei van 1,0 procentpunt. Ramingen laten zien dat aan de forse groei in de jaren 2011-2013 een einde gekomen lijkt te zijn. Met geraamde armoedepercentages van 10,2% in 2014 en 10,1% in 2015 is er geen sprake meer van een verdere toename van de armoedeproblematiek, veeleer lijkt er een lichte omslag ten goede in te treden. De negatieve invloed van de economische crisis op de armoede lijkt dus in 2014 een halt te zijn toegeroepen, wel blijven de armoederisico's voortsnog op een relatief hoog niveau gehandhaafd.

Ruim 190.000 huishoudens hadden in 2013 al ten minste vier jaar achtereen een laag inkomen. Dit waren er 23.000 meer dan in 2012. Het percentage huishoudens met langdurig kans op armoede maakte hierdoor de sterkste stijging door sinds de economische crisis en steeg van 2,6% in 2012 tot 3,0% in 2013. Ruim de helft van deze huishoudens is aangewezen op een bijstandsuitkering. Ondanks deze negatieve ontwikkeling is het percentage huishoudens met langdurig kans op armoede nog steeds flink lager dan in de beginjaren van deze eeuw toen de percentages ruim boven de 4% uitkwamen.

Ook meer personen met kans op armoede

Het aantal personen dat deel uitmaakt van een huishouden met een laag inkomen, is in 2013 met 150.000 gestegen tot ruim 1,4 miljoen personen (9,1%). Dat is 1,0 procentpunt meer dan in 2012 en 1,9 procentpunt meer dan in 2011. Bij de personen wijzen de ramingen op gelijkblijvende armoederisico's in de navolgende jaren (9,1% in 2014 en 2015). Het aantal personen dat langdurig van een laag inkomen moet rondkomen, groeide in 2013 tot 376.000 (2,6%). Bijna één op de drie van hen betrof een minderjarig kind. Bijna de helft van de in totaal 117.000 minderjarige kinderen met langdurig kans op armoede groeide op in een bijstandsgezin.

Verdere toename van armoederisico's bij eenoudergezinnen, alleenstaanden

Onderscheiden naar type huishouden lopen eenoudergezinnen en alleenstaanden onder de 65 jaar het meest risico op armoede. Bij hen is het aandeel met een inkomen onder de

lage-inkomensgrens in 2013 meer dan gemiddeld toegenomen. Bij eenoudergezinnen met minderjarige kinderen kwam het aandeel met een laag inkomen uit op bijna 34%. Dat is bijna 5 procentpunt hoger dan in 2012. Ook het risico op langdurige armoede was in 2013 bij hen relatief hoog (8,6%). Dat is een vol procentpunt meer dan in 2012 maar bezien vanaf 2000, toen bijna een kwart van deze eenoudergezinnen langdurig van een laag inkomen moest rondkomen, is dit aandeel nog steeds fors lager.

Onder alleenstaanden tot 65 jaar steeg het aandeel met een laag inkomen in 2013 tot ruim 22%, tegen 20% in 2012 en 17% in 2010. Ook het aandeel dat langdurig van een laag inkomen moest rondkomen trok in deze jaren aan tot 8,0% in 2013.

Bij 65-plus huishoudens deed zich eveneens een relatief sterke stijging van het aandeel met een laag inkomen voor. Zo steeg tussen 2010 en 2013 bij paren ouder dan 65 jaar het aandeel met een laag inkomen van 1,5% naar 2,6% en bij alleenstaanden van 65 jaar en ouder van 3,4% naar 6,4%. Deze stijging hangt mede samen met de daling van de koopkracht van gepensioneerden in elk van de jaren 2010-2013. Wel ligt het aandeel 65-plus-huishoudens met een laag inkomen in 2013 nog steeds ruim onder het gemiddelde van 10,3%, en blijven de ouderen in termen van armoederisico's een gunstige positie innemen.

Armoederisico's van niet-westerse allochtonen weer op hetzelfde hoge niveau als in 2000

Niet-westerse huishoudens zijn oververtegenwoordigd in de groep met een inkomen onder de lage-inkomensgrens: zij liepen met bijna 32% drie keer zo veel risico op armoede als gemiddeld en vier keer zo veel als autochtone huishoudens (7,5%). Ook is het armoederisico bij hen in de periode 2010-2013 met 10 procentpunt fors opgelopen. De eerdere daling van het armoederisico tussen 2000 en 2010 werd daarmee door de economische crisis vrijwel teniet gedaan.

Bij niet-westerse huishoudens heeft het lage inkomen bovendien vaker een aanhoudend karakter en komt een langdurig laag inkomen bijna zes keer zo veel voor als bij autochtone Nederlanders. Van de huishoudens waarvan de hoofdkostwinner uit Marokko afkomstig is, had in 2013 ruim 13% een langdurig laag inkomen, bij Turkse en Antilliaanse huishoudens bedroegen de percentages respectievelijk krap 10% en bijna 11%, onder Surinaamse huishoudens kwam een langdurig laag inkomen bij bijna 7% voor.

Armoederisico bij tweede generatie flink lager dan bij eerste generatie niet-westerse allochtonen

Bij de tweede generatie niet-westerse allochtonen kwam een laag inkomen in 2013 minder vaak voor dan bij de eerste generatie die nog buiten Nederland geboren is (23,4% tegen 33,3%). Beide groepen hebben meer te lijden van een ongunstige situatie op de arbeidsmarkt dan autochtonen. In de periode 2010-2013 nam de armoedeproblematiek bij hen dan ook sterker toe dan gemiddeld. Bij de tweede generatie nam het aandeel met een laag inkomen in vier jaar tijd toe van 15,5% naar 23,4% in 2013, bij de eerste generatie van 23,1% naar 33,3% en bij de totale bevolking van 7,4% naar 10,3%.

Armoederisico's weerspiegelen uitkeringsafhankelijkheid

Onderscheiden naar voornaamste inkomensbron moesten huishoudens met bijstand in 2013 met 78% verreweg het vaakst rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dat is vier procentpunt meer dan in 2012. Op enige afstand volgden de huishoudens met een arbeidsongeschiktheidsuitkering (30,6%) en een werkloosheidsuitkering (25,3%). Van de huishoudens die niet van een uitkering afhankelijk waren, was in 2013 het aandeel lage inkomens het hoogst onder zelfstandigen (13,4%), onder de huishoudens met inkomen vooral uit loon kwam dit aandeel uit op 4,2%.

Het hoogste risico op een langdurig laag inkomen liepen in 2013 de huishoudens met voornamelijk bijstand met bijna 41%, gevolgd door arbeidsongeschikten (11%). Deze percentages zijn ten opzichte van 2012 gestegen. Het aandeel zelfstandigen met langdurig een laag inkomen lag met 2,5% onder het gemiddelde niveau van 3,0%.

Bijna een kwart van de huishoudens met een laag inkomen heeft een eigen woning

Begin 2012 beschikte 24% van de huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens over een eigen woning. Bij de zelfstandigen onder hen waren dat er zes op de tien, bij werknemers drie op de tien en bij gepensioneerden krap vier op de tien. Bij bijstandontvangers kwam een eigen woning nauwelijks voor. De doorsnee waarde van de eigen woning van huishoudens met een laag inkomen bedroeg 200.000 euro, terwijl de hypotheekschuld in doorsnee op 136.000 euro uitkwam.

Woonkosten drukken zwaar op budget van huishoudens met een laag inkomen

In 2012 waren huishoudens met een laag inkomen 37% van hun beschikbare budget kwijt aan huisvesting, water en energie. Bij huishoudens met een hoger inkomen was dat met 27% aanmerkelijk minder. Net als in 2011 en 2012 vormden ook in 2013 de woonkosten voor bijna een op de drie huishoudens met een laag inkomen naar eigen zeggen een zware financiële last. Ook werden net als in de voorgaande jaren door 12% betalingsachterstanden in huur of hypotheek gemeld. Bij huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens was dit 4%.

Rotterdam nieuwe koploper in gemeentelijke armoederanglijst

In Rotterdam moest in 2012 17,2% van de huishoudens van een laag inkomen rondkomen. Dat is iets hoger dan het cijfer voor Amsterdam (17,0%) en duidelijk hoger dan dat voor Groningen (16,3%) die respectievelijk de tweede en derde plaats van de ranglijst bezetten. De laatste keer dat Rotterdam aan kop stond was in 2002, in de navolgende jaren was deze positie steeds aan Amsterdam voorbehouden. In de top-10 van de ranglijst staan verder nog Den Haag (16,1%), de Zuid-Limburgse gemeenten Vaals en Heerlen (respectievelijk 15,2% en 14,6%), Arnhem (14,5%), Enschede (14,4%), Leeuwarden (14,2%) en Nijmegen (13,6%). Ook op het vlak van langdurige armoede beten Amsterdam gevolgd door Rotterdam en Groningen de spits af. In Amsterdam had 6,2% van de huishoudens al ten minste vier jaar achtereen een laag inkomen. In Rotterdam was dat 6% en in Groningen 5,6%. Vaals en Heerlen volgden op de voet met elk 4,9%.

De in 2014 verbeterde toekomstverwachtingen en schuldenproblematiek wijzen eveneens op kantelpunt

Het aandeel huishoudens met weinig inkomen dat zich genoodzaakt zag schulden te maken, is in 2014 niet verder toegenomen, maar bleef op 7,8% steken. Ook hoefden minder van deze huishoudens spaargelden aan te spreken (12,7% in 2014 tegen 13,7% in 2013) en hielden meer huishoudens in de laagste inkomensgroep geld over (16,4% in 2014 tegen 14,8% in 2013). Daarnaast is bij hen het vertrouwen in de verbetering van de eigen financiële situatie voor de komende twaalf maanden substantieel toegenomen, van 9,1% in 2013 naar 13,9% in 2014. Deze positieve inschattingen ondersteunen de geraamde lichte daling van het armoederisico in 2014 en 2015.

1.3 Budgetgrens: gedetailleerde uitkomsten

In hoofdstuk 3 is armoede in kaart gebracht op basis van de budgetbenadering (zie kader 1.1). Deze paragraaf zet de voornaamste bevindingen op een rij.

Armoede stijgt voortdurend...

Na 2007 nam de armoede in Nederland vrijwel voortdurend toe, met een versnelling vanaf 2011. Voor de economische recessie lag het armoedepercentage historisch gesproken zeer laag: 3,7% volgens het basisbehoeftencriterium, 5,4% volgens het ruimere niet-veel-maar-toereikendcriterium. Daarna was sprake van een stijging, die alleen in 2010 tijdelijk onderbroken werd. Sinds dat jaar liep de armoede echter sterk op. Volgens de meest strikte armoededefinitie betrof het een toename van 4,0 naar 5,4%, volgens de meer gebruikelijke ruimere definitie liep het op van 6,0% naar 7,9% van alle Nederlanders. Sinds het begin van de recessie nam het aantal mensen met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium toe met 412.000 personen, tot 1.255.000 in de voorlopige cijfers van 2013. Ook de langdurige armoede – mensen die drie jaar of langer onder de grens verkeren – steeg sterk: van 278.000 personen in 2007, tot 410.000 in 2013 (ofwel van 2% naar 2,9% van de bevolking).

... en was in aantallen niet eerder zo hoog

De armoedecijfers zijn vanaf de jaren tachtig beschikbaar. Sindsdien verkeerden in aantallen nooit eerder zoveel mensen beneden de scp-armoedegrens. Bij de vorige pieken, in 1985 en 1994, waren respectievelijk 1,1 en ruim 1,2 miljoen mensen arm. Doordat de totale bevolking is gegroeid, is in 2013 het hoogtepunt in procenten gerekend echter nog niet bereikt. In 1985 had 8,3% van de bevolking een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium, in 1994 was dat 8,6%.

Afnemende armoede verwacht in 2014 en 2015

Volgens de raming treedt dit jaar een kentering op: het aantal armen daalt naar verwachting met 50.000, tot 7,6% van de bevolking. Ook in 2015 wordt een afname voorzien, maar die is beperkt (11.000 personen minder onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium).

Vooral meer arme volwassenen, maar kinderen hebben een hoger armoederisico

Sinds het begin van de economische neergang kwamen er 262.000 arme volwassenen jonger dan 65 jaar bij, en 124.000 arme kinderen. De kleine groep arme gepensioneerden groeide tussen 2007 en 2013 veel minder, met 26.000. Hierdoor waren er in 2013 400.000 arme kinderen, 768.000 arme niet-gepensioneerden, en 87.000 arme 65-plussers. Procentueel gezien is de armoede in 2013 het hoogst onder kinderen: van de 0-17 jarigen woont 11,9% in een huishouden met een inkomen beneden de niet-veel-maar-toereikend-grens. Bij de 18-64-jarigen is dat 7,9%, bij de 65-plussers 3,1%.

Risicogroepen: alleenstaande moeders, bijstandontvangers, en migranten

Van de alleenstaande moeders met minderjarige kinderen is 25% arm. Dat hangt samen met hun grotere bijstandsafhankelijkheid: van de bijstandontvangers verkeerde in 2013 47% beneden het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

Ook is het armoederisico groot bij mensen van niet-westerse herkomst. In de groep van Marokkaanse komaf steeg het armoedepercentage tussen 2007 en 2013 van 15% naar 23%. Van de Turkse Nederlanders is 20% arm, bij mensen van Surinaamse herkomst is dit veel lager (10%). Hoge armoedepercentages doen zich ook voor bij mensen afkomstig uit de Nederlandse Antillen en Aruba (16%), Polen en voormalig Joegoslavië (16% en 17%) en uit de voormalige Sovjet-Unie en de oostelijke eu-lidstaten (19% en 20%).

Opmerkelijk is de snelle groei van armoede onder de tweede generatie niet-westerse migranten. Zij lopen minder risico op armoede dan de eerste generatie, maar die liep tussen 2007 en 2013 wel behoorlijk op, van 9% naar 14%. Omdat de totale groep die tot de tweede generatie behoort in deze periode anderhalf keer zo groot werd, groeide het aantal armen in deze categorie van 18.000 naar 45.000.

Ook veel werkende armen, vooral bij zelfstandigen

Werkenden in loondienst zijn niet vaak arm (3%), maar zelfstandigen (waaronder zzp'ers) hebben wel een bovengemiddeld armoederisico (13%). Bijna de helft van de werkende armen was zelfstandige. Doordat de totale werkende bevolking zo'n grote groep is, zijn er in 2013 meer arme werkenden (356.000) dan arme uitkeringsontvangers (280.000).

Risicogroepen bij kinderen: bijstand, grote gezinnen, migranten

Van de kinderen waarvan de ouders in de bijstand zit, is bijna 60% arm. Zowel bij eenouder- als tweoudergezinnen stijgt het armoederisico sterk wanneer er sprake is van een groot gezin, met drie of meer minderjarige kinderen. Migrantenkinderen van niet-westerse oorsprong hebben ook een hoog risico (29%). Dat geldt in het bijzonder kinderen van Marokkaanse komaf: van hen leeft een derde (34%) in een gezin met een inkomen onder de armoedegrens.

Toch is de meerderheid van de arme kinderen autochtoon, en heeft werkende ouders. Dat komt voort uit de combinatie van lagere risico's met een grotere omvang van de totale groep. De groei van het aantal arme kinderen tussen 2007 en 2013 deed zich vooral voor bij kinderen wier ouders zelfstandig ondernemerschap (met of zonder personeel) als belangrijkste inkomensbron hadden (40.000 arme kinderen erbij). Er waren echter ook forse absolute toenames bij de groepen bijstandontvangers en loontrekkenden (+29.000 en +35.000 arme kinderen).

Nog steeds weinig armoede bij ouderen

In 2013 hadden 87.000 mensen van 65 jaar en ouder een inkomen beneden de armoedegrens. Al sinds de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw is het armoedepercentage onder ouderen het laagst van alle leeftijdsklassen. Het nettobedrag aan aow is, rekening houdend met fiscale verschillen, hoger dan de bijstand, en vermogen wordt niet in mindering gebracht. Veel ouderen kregen de laatste jaren te maken met achterblijvende indexatie van of kortingen op hun aanvullend pensioen, maar dit werkt niet snel door in hogere armoedecijfers. Omdat de 'kale' aow slechts iets beneden het niet-veel-maar-toereikendcriterium ligt, is het ontvangen van enkele tientallen euro's per maand (aan huursubsidie, rente, een klein pensioen) al voldoende om volgens de hier gevolgde benadering niet arm te zijn. Het armoederisico manifesteert zich bij ouderen vooral wanneer zij worden gekort op hun aow en niet of nauwelijks over andere inkomsten beschikken.

Armen met en zonder vermogen

De armoedegrens is op inkomen gebaseerd, en daarom is het van belang vast te stellen in hoeverre er financieel vermogen voorkomt. Onder arme huurders en bijstandontvangers is doorgaans sprake van weinig vermogen. Bij de 32% armen die in een koopwoning verblijft, heeft ruim een kwart een woning waarvan de resthypotheek groter is dan de marktwaarde van hun huis ('onder water staan'). Dat neemt niet weg dat er ook een aanzienlijke groep armen is die over vermogen beschikt. Van de totale groep heeft 15% een vrij vermogen van ten minste 50.000 euro, en 18% een overwaarde in de woning van 50.000 euro of meer. Dit zijn hoofdzakelijk zelfstandig ondernemers en gepensioneerden.

Hoge woonlasten en financiële problemen

Huisvesting, water en energie maken bij de arme huishoudens ruim een derde van de totale bestedingen uit (36%). Van de arme groep ervaart ruim een kwart de woonlasten als zwaar; bij de niet-armen komt dat veel minder vaak voor (circa 10%). Ook het aandeel dat betalingsachterstanden rapporteert neemt toe, en die betreffen vooral de woonlasten. Het aandeel armen dat aangeeft moeilijk rond te kunnen komen steeg vooral vanaf 2009 sterk, van 27% naar 43% in 2013. In dat laatste jaar gaf bijna driekwart van de armen aan dat zij hun uitgaven moesten beperken. Ongeveer de helft van de arme groep kon versleten meubels niet vervangen, geen nieuwe kleren kopen, niet een week op vakantie, of geen noodzakelijke onverwachte uitgave van 1.000 euro doen. Op de basiszaken bezuinigt men min-

der snel, maar 10% tot 12% van de armen zegt het huis niet goed te kunnen verwarmen en zich niet om de dag een warme maaltijd met vlees, kip of vis te kunnen veroorloven.

Armoede op lokaal niveau

Amsterdam heeft op basis van het niet-veel-maar-toereikendcriterium het hoogste armoedepercentage (13,2% arme inwoners), maar het verschil met Rotterdam (13,0%) en Den Haag (12,7%) is klein. Groningen (10,8% arme personen) klimt ten opzichte van de vorige editie van het Armoedesignalement van de vijfde naar de vierde plaats, Leeuwarden (10,3%) van de tiende naar de zesde plek. Daar ligt ook het armste postcodegebied van Nederland: Heechterp-Schieringen, waar ruim een kwart van de bevolking arm is (28,8%). De Schilderswijk-West in Den Haag heeft het op een-na-hoogste armoedepercentage (26,8%) en is het postcodegebied waar de armoede absoluut gezien het grootst is. Met 4000 armen komt de Schilderswijk-West zelfs iets hoger uit dan de gehele gemeente Kerkrade, dat drie en een half maal zoveel inwoners telt. Negen van de twintig armste postcodegebieden van Nederland bevinden zich in Rotterdam.

2 Kans op armoede: de lage-inkomensgrens

Ferdy Otten, Wim Bos, Noortje Pouwels-Urlings, Bart Huynen, Petra Ament en Kai Gidding
(Bijdrage van het Centraal Bureau voor de Statistiek)

2.1 Lage-inkomensgrens: vast koopkrachtbedrag

Risico op armoede

Binnen wetenschap, politiek en beleid is er geregeld discussie over de afbakening van armoede. Vragen over welke levensomstandigheden als armoedig moeten worden aangemerkt en welke huishoudens nu daadwerkelijk arm zijn, lijken niet eenduidig te beantwoorden. In de regel bestaat er wel overeenstemming dat armoede in westerse landen in betrekking staat tot het algemene welvaartsniveau van de samenleving waarvan personen deel uitmaken. Om praktische redenen wordt de cijfermatige beschrijving van armoede veelal beperkt tot financiële armoede: hiervan is sprake als een huishouden over onvoldoende middelen beschikt om een bepaald minimaal consumptieniveau te kunnen bereiken. Door vast te stellen of het inkomen onder een gegeven grens ligt, wordt echter voornamelijk bepaald of het huishouden een zeker *risico op armoede* loopt. Een financieel tekort kan immers gedekt worden als het huishouden spaargeld achter de hand heeft. Naast het al dan niet beschikken over een financiële reserve is de duur een belangrijke indicator van armoede. Het maakt veel uit of er slechts tijdelijk sprake is van een gering inkomen of dat deze weinig rooskleurige inkomenssituatie lange tijd achtereen bestaat.

Huishoudens met een gering inkomen zijn in dit hoofdstuk onderscheiden op basis van de *lage-inkomensgrens*.¹ Daarbij is ook vastgesteld of huishoudens langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen. De aldus afgebakende groepen met een (grote) kans op armoede hoeven niet 'werkelijk' arm te zijn, maar deze afbakeningen garanderen wel dat de 'werkelijk' armen in grote lijnen in beeld worden gebracht. In hoofdstuk 3 wordt armoede in kaart gebracht op basis van de door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) ontwikkelde gegeneraliseerde budgetbenadering.

Lage-inkomensgrens

De lage-inkomensgrens vertegenwoordigt een vast koopkrachtbedrag en wordt jaarlijks dus alleen aangepast voor de prijsontwikkeling. Dit maakt deze grens geschikt voor een heldere interpretatie van de ontwikkeling in de kans op armoede. In prijzen van het jaar 2013 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande 12.140 euro. Per maand komt dit neer op 1010 euro. Voor meerpersoonshuishoudens is de lage-inkomensgrens met behulp van een equivalentiefactor² aangepast voor de omvang en samenstelling van het huishouden. De aldus gecorrigeerde inkomens(grenzen) zijn daarmee vergelijkbaar gemaakt met het welvaartsniveau van een alleenstaande (zie tabel 2.1).

Tabel 2.1

Hoogte van de lage-inkomensgrens en equivalentiefactor van enkele huishoudentypen, (netto maandbedrag in euro's, lopende prijzen)

	alleen- staande	zonder kind	paar			eenoudergezin		
			1 kind	2 kinderen	3 kinderen	1 kind	2 kinderen	3 kinderen
lage- inkomens- grens								
2000	770	1060	1290	1450	1590	1030	1160	1360
2005	870	1190	1460	1640	1800	1160	1320	1530
2010	940	1290	1570	1770	1940	1250	1420	1660
2012	990	1350	1650	1850	2030	1310	1490	1740
2013	1010	1390	1690	1900	2080	1350	1530	1780
equivalentie- factor								
2000-2013	1,00	1,37	1,67	1,88	2,06	1,33	1,51	1,76

Bron: CBS

Lage-inkomensgrens: relatie tot het sociaal minimum

De lage-inkomensgrens is bij de start van de statistiek over kans op armoede³ bewust boven het beleidsmatig minimum (in het bijzonder de bijstandsuitkering van een alleenstaande) gelegd. Hiermee werd beoogd dat de huishoudens die vooral op bijstand of aow (Algemene ouderdomswet) zijn aangewezen tot de categorie met een laag inkomen gerekend worden. Ook in 2013 lag het inkomen (exclusief huurtoeslag) van een alleenstaande bijstandsontvanger onder de lage-inkomensgrens. Enkele groepen die alleen van het beleidsmatig minimum moeten rondkomen, te weten eenoudergezinnen met één kind (2006-2012), alleenstaande aow'ers en aow-paren (vanaf 2007), hadden een inkomen net boven de lage-inkomensgrens (zie figuur 2.1).

Het merendeel van de huishoudens op het sociaal minimum, ontvangt huurtoeslag. Bij het bepalen of het inkomen onder of boven de lage-inkomensgrens valt, is de huurtoeslag niet bij het inkomen geteld (zie kader 2.1). Dit betekent onder meer dat bijstandsontvangers of ze nu wel of geen huurtoeslag ontvangen, tot de groep met een laag inkomen gerekend worden. Het ontvangen van huurtoeslag verkleint het risico op armoede dus niet.

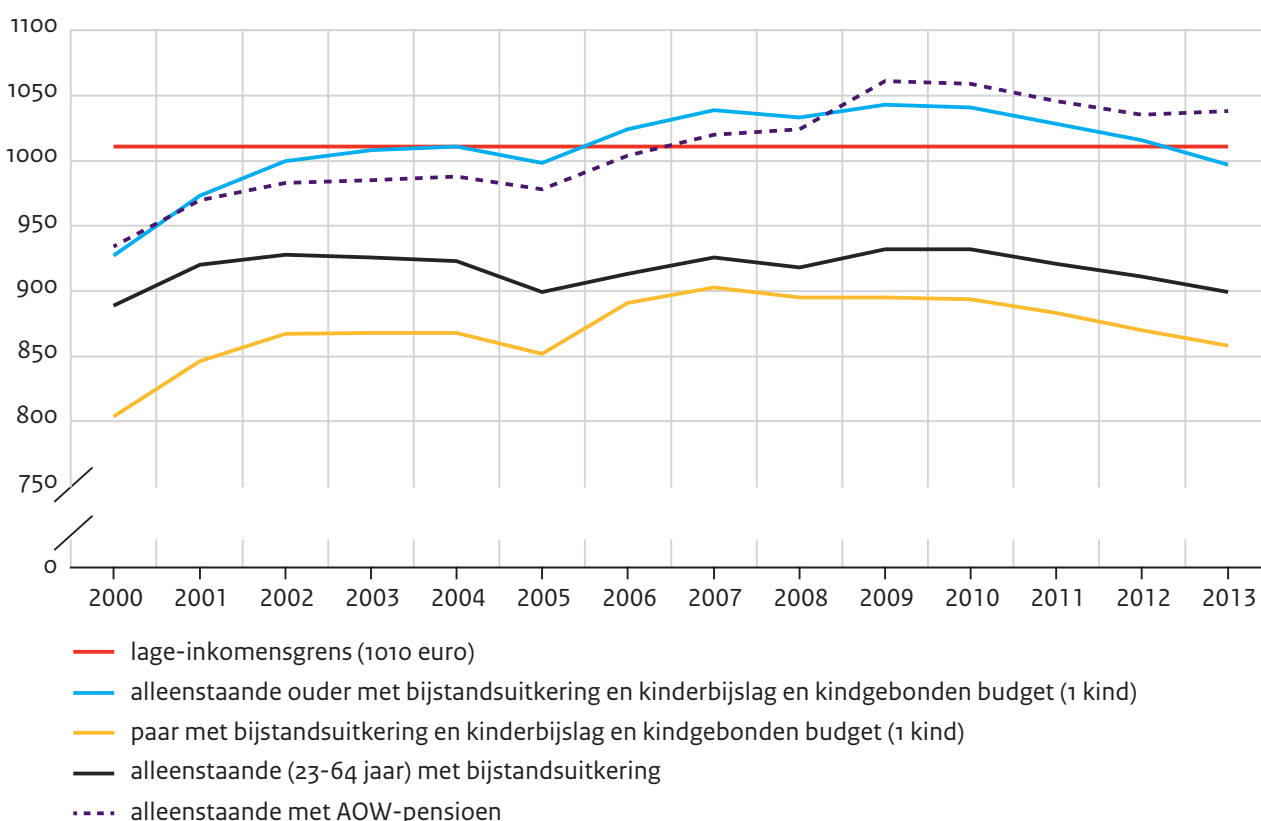
Kader 2.1 Inkomensbegrip

Voor het meten van het risico op armoede vormt het besteedbaar huishoudensinkomen het uitgangspunt. Dit omvat inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, en overdrachtsinkomen bestaande uit uitkeringen, pensioen en ontvangen partneralimentatie. Betaalde partneralimentatie en premies en belastingen op het inkomen zijn in mindering gebracht. Kinderalimen-

tatie en ouderlijke bijdragen aan uitwonende kinderen worden niet waargenomen en konden daardoor niet in het inkomensbegrip worden opgenomen. De verplichte premie basiszorgverzekering die huishoudens aan de zorgverzekeraar betalen, is eveneens in mindering gebracht. Een in verband hiermee verkregen zorgtoeslag is bij het inkomen geteld. Bij hantering van de lage-inkomensgrens zijn aan bestedingen gebonden uitkeringen als de huurtoeslag buiten beschouwing gelaten.

Figuur 2.1

Lage-inkomensgrens en het gestandaardiseerd^a besteedbaar inkomen van enkele groepen op het beleidsmatig minimum, 2000-2013 (maandbedrag in euro's, in prijzen van 2013)

a Met het standaardiseren wordt bereikt dat het besteedbaar inkomen van huishoudens van verschillende omvang en samenstelling onderling vergelijkbaar wordt gemaakt. Zie noot 2 aan het slot van dit hoofdstuk.

Bron: CBS

Eenheid van waarneming: huishoudens en personen

Er is sprake van risico op armoede als het inkomen (zie kader 2.1) van het *huishouden als geheel* onder de lage-inkomensgrens valt. Het huishouden vormt dus de primaire eenheid van waarneming. In de beschrijving van de omvang van armoede en risicogroepen in dit hoofdstuk staan huishoudens dan ook centraal. Personen die deel uitmaken van een huishouden, verkeren allen in dezelfde inkomenspositie. Een beschrijving van de mensen die behoren tot de huishoudens met kans op armoede, vult de analyse daarom aan.

Aanvullende indicatoren

Naast indicatoren die gebaseerd zijn op het inkomen dat een huishouden kan besteden, zijn aanvullende indicatoren gehanteerd zoals de verblijfsduur onder de armoedegrens, het hebben van financiële problemen en het oordeel over de eigen financiële situatie.⁴ Ook wordt in relatie tot de inkomenspositie van huishoudens nog ingegaan op hun bestedingen en hun vermogenspositie.

Kader 2.2 Onderzoekspopulatie

In 2013 is 94% van de totale bevolking van 16,8 miljoen mensen in de onderzoekspopulatie opgenomen. Buiten beschouwing bleven de mensen in instellingen, inrichtingen en tehuizen (250.000 personen), alsmede studentenhuishoudens en particuliere huishoudens die niet het hele jaar door inkomen hadden (707.000 personen). Dat gebeurt niet omdat deze groepen geen risico op armoede zouden kunnen lopen, maar omdat de besteding van hun inkomen grotendeels vastligt (de verzorgingsbijdrage van tehuusbewoners) of niet volledig wordt waargenomen (het ontbreken van gegevens over de financiële ondersteuning van ouders aan hun uitwonende studerende kinderen). De onderzoekspopulatie bestond in 2013 daardoor uit 15,9 miljoen personen die samen in 7,1 miljoen huishoudens leefden.

2.2 Huishoudens met een laag inkomen, 2000-2015

Aandeel met laag inkomen in 2013 opnieuw flink gestegen

In 2013 moesten 726.000 van de ruim 7 miljoen huishoudens rondkomen van een laag inkomen. Dit waren er 70.000 meer dan in het voorafgaande jaar. Daarmee steeg het percentage huishoudens met een laag inkomen flink, en wel van 9,3% in 2012 tot 10,3% in 2013⁵. Deze toename volgt op een nog grotere stijging in 2012, toen het aantal huishoudens met kans op armoede met 85.000 steeg (zie tabel 2.2).

In 2000 lag het aandeel huishoudens met een laag inkomen op bijna 12%. De belastingherziening in 2001 leidde tot een flinke koopkrachtstijging, waardoor het percentage huishoudens met een laag inkomen in dat jaar flink afnam. Tussen 2002 en 2005 steeg dit percentage onder invloed van de zwakke conjunctuur weer licht. In 2006 en 2007 nam het aandeel huishoudens met een laag inkomen opnieuw flink af. Dit kwam enerzijds doordat de economie in die jaren weer opbloede, en anderzijds doordat de koopkracht van enkele groepen die op het sociaal minimum waren aangewezen, in die jaren sterk toenam.

Als gevolg van de economische crisis kwam in 2009 aan deze bloei een einde en nam het percentage huishoudens met een laag inkomen licht toe. Dat deze toename heel klein was, heeft diverse oorzaken. Ten eerste viel de toename van de werkloosheid erg mee. Ten tweede zag het doorsnee huishouden in 2009 zijn koopkracht nog met 1,7% verbeteren: werknemers profiteerden van eerder afgesloten cao's die in 2009 nog van kracht waren, en ook uitkeringsontvangers zagen hun koopkracht nog toenemen. In 2010 daalde de koopkracht van huishoudens in doorsnee met 0,5%. Mede doordat deze daling voor de lagere inkomensklassen beperkt bleef en de werkloosheid iets terugliep, kon het aandeel huis-

houdens met een laag inkomen zich in 2010 nog stabiliseren en kwam met 7,4% zelfs iets lager uit dan in 2009 (7,6%).

In de tweede helft van 2011 nam de werkloosheid echter weer toe en deze stijging hield tot het vierde kwartaal van 2013 aan. Bovendien bleef de koopkracht van de bevolking ook in de jaren 2011-2013 dalen, in beide laatste jaren in doorsnee met 1,1% per jaar⁶. Het percentage huishoudens met een laag inkomen steeg hierdoor in elk van de jaren 2011-2013 flink en wel van 7,4% in 2010 naar 10,3% in 2013. In drie jaar tijd nam het aantal huishoudens met risico op armoede met ruim 210.000 huishoudens toe.

Lichte daling van aandeel met kans op armoede verwacht in 2014 en 2015

Ramingen wijzen uit,⁷ dat aan de stijging van het aandeel huishoudens met een laag inkomen in de periode 2010-2013 een einde zal komen in 2014. Zowel voor 2014 als voor 2015 wordt een lichte daling van dit percentage verwacht, en wel in beide jaren met 0,1 procentpunt. Hiermee komt het aandeel in 2015 uit op 10,1%. In dat jaar hebben naar verwachting 720.000 huishoudens een laag inkomen, hetgeen er 6.000 minder zijn dan in 2013.

In 2013 ook toename van aantal huishoudens met langdurig laag inkomen

Van de 726.000 huishoudens die in 2013 een laag inkomen hadden, moesten er 192.000 al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. Dit waren er 23.000 meer dan in 2012. Ook in 2011 en 2012 was sprake van een toename. Deze stijging volgde op een nagenoeg ononderbroken dalende reeks in de jaren 2000-2010. De daling in deze periode was onder meer te danken aan de sterke verbetering van de inkomenspositie van enkele groepen (65-plussers en eenoudergezinnen, vergelijk figuur 2.1) waarvoor een laag inkomen vaak een langdurig karakter had. De stijging in de periode 2011-2013 is een gevolg van de sinds 2009 aanhoudende neergang van de economie. Deze achteruitgang komt niet direct volledig tot uitdrukking in een stijging van het percentage huishoudens met langdurig een laag inkomen: in 2011 was dit aandeel nog even hoog als in 2010 (2,4%), maar dit begon in 2012 te stijgen en kwam in dat jaar uit op 2,6% en in 2013 op 3,0% (zie figuur 2.2).

Tabel 2.2

Huishoudens met een inkomen (langdurig)^a onder de lage-inkomensgrens, 2000-2015 (in aantallen x 1000 en in procenten)

	huishoudens, totaal	w.o. met laag inkomen		w.o. met langdurig laag inkomen	
	(x1000)	(x 1 000)	(%)	(x 1 000)	(%)
2000 ^b	6399	754	11,8	309	5,4
2001	6480	627	9,7	252	4,4
2002	6539	596	9,1	227	3,9
2003	6545	641	9,8	224	3,8
2004	6573	618	9,4	207	3,5
2005	6615	652	9,9	209	3,5
2006	6704	593	8,8	196	3,3
2007	6768	515	7,6	172	2,8
2008	6843	515	7,5	163	2,6
2009	6901	527	7,6	157	2,5
2010	6909	514	7,4	149	2,4
2011	6980	571	8,2	154	2,4
2012	7045	656	9,3	169	2,6
2013 ^b	7041	726	10,3	192	3,0
2014 ^c	7102	722	10,2	.	.
2015 ^c	7138	720	10,1	.	.

a Vier jaar en langer.

b Voorlopige cijfers.

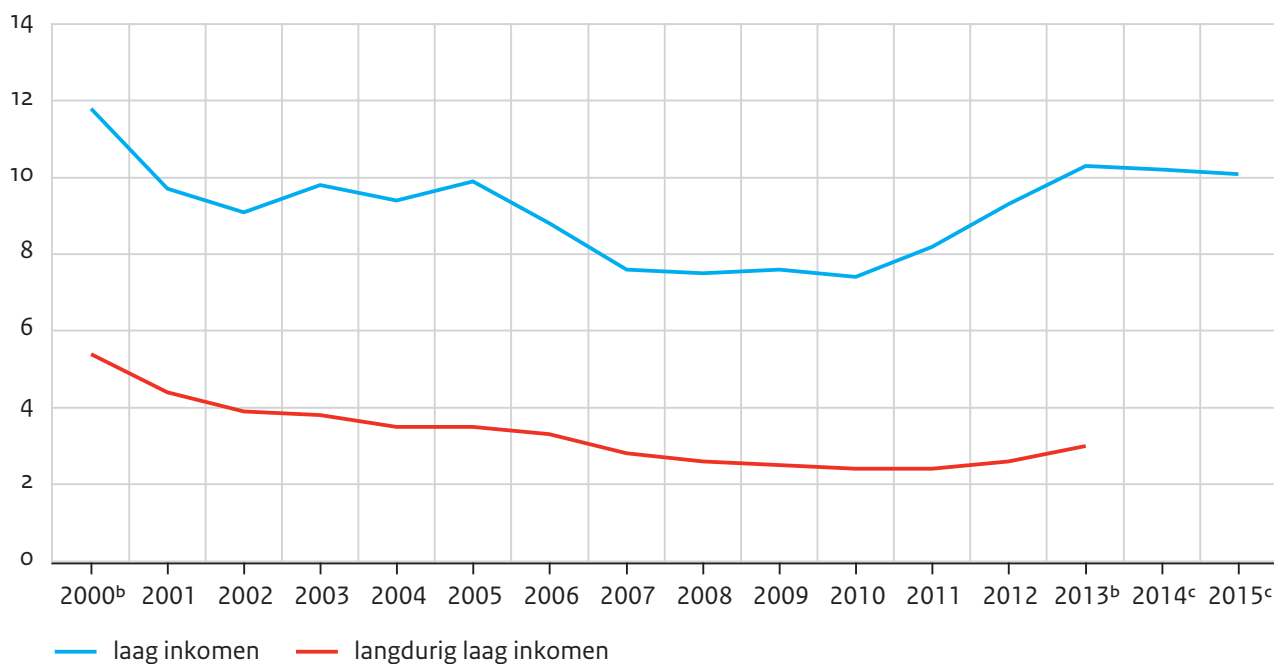
c Raming.

. Gegevens ontbreken.

Bron: 2000-2013: CBS (IPO); 2014-2015: SCP (zie bijlage B)

Figuur 2.2

Huishoudens (langdurig)^a onder de lage-inkomensgrens, 2000-2015 (in procenten)

a Vier jaar en langer.

b Voorlopige cijfers.

c Raming.

Bron: 2000-2013: CBS (IPO); 2014-2015: SCP (zie bijlage B)

2.3 Risicogroepen bij huishoudens

Bepaalde groepen lopen meer risico op armoede dan andere. In deze paragraaf komt naar voren welke huishoudens – achtereenvolgens onderscheiden naar samenstelling, leeftijd, land van herkomst en de voornaamste inkomensbron – het meest door armoede worden getroffen.

Hoog aandeel met laag inkomen onder eenoudergezinnen

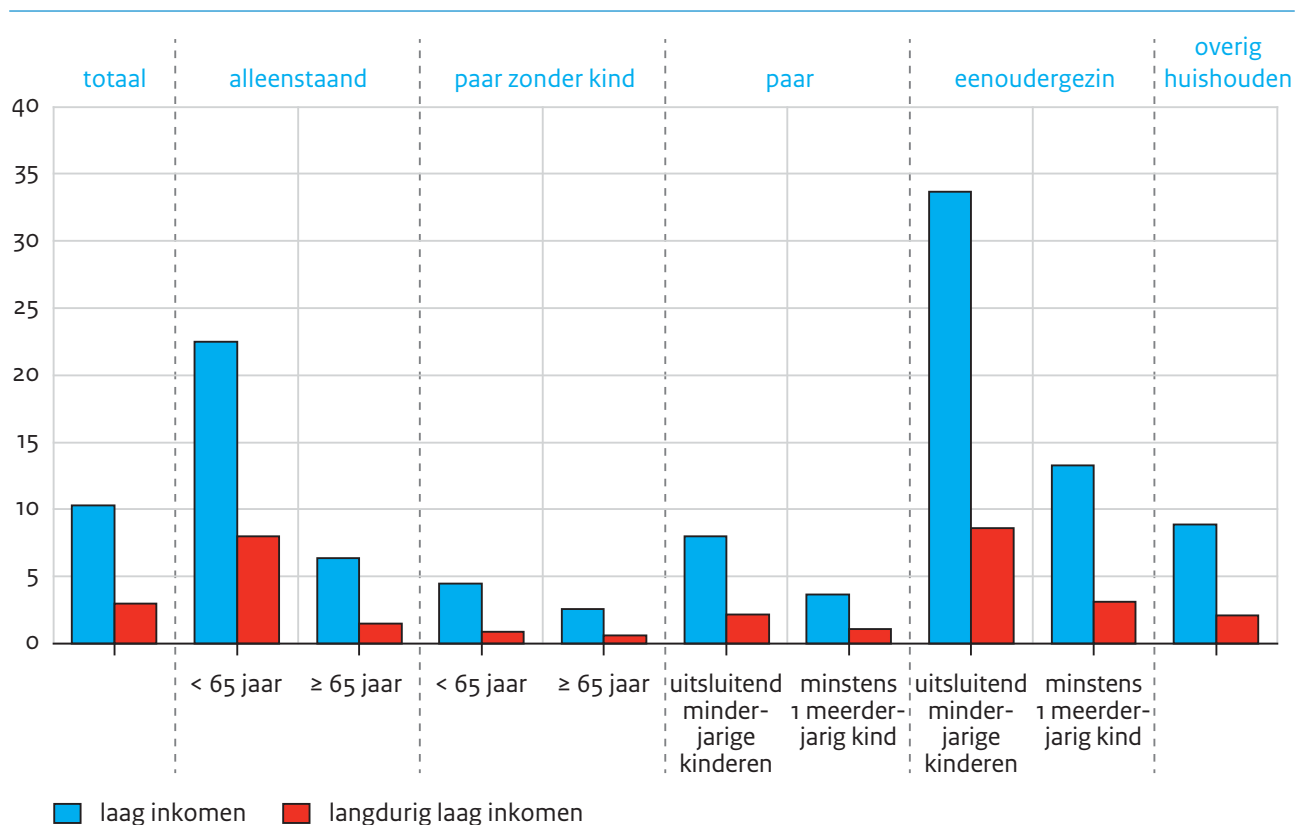
Een laag inkomen kwam in 2013 het meest voor bij eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen (zie figuur 2.3). Van hen had bijna 34% een inkomen onder de lage-inkomensgrens. In 2012 bedroeg dit aandeel 29%: daarmee is het armoederisico bij eenoudergezinnen in 2013 ruim sterker gestegen dan gemiddeld. Ook bij alleenstaanden tot 65 jaar moest een grote groep (ruim 22%) van een laag inkomen rondkomen. Van de onderscheiden huishoudentypen hadden paren van 65 jaar en ouder het minst te maken met weinig inkomen: slechts 2,6% van hen had een laag inkomen.

De stijging van het aandeel huishoudens met een laag inkomen tussen 2010 en 2013 deed zich bij alle huishoudentypen voor. Relatief sterk was deze toename bij 65-plussers: voor alleenstaanden steeg dit aandeel van 3,4% in 2010 naar 6,4% in 2013 en voor paren respec-

tievelijk van 1,5% naar 2,6%. Deze stijging hangt mede samen met de daling van de koopkracht van gepensioneerden in elk van de jaren 2010-2013.⁸

Figuur 2.3

Huishoudens (langdurig)^a onder de lage-inkomensgrens, naar samenstelling van het huishouden, 2013 (in procenten, voorlopige cijfers)

a Huishoudens met niet alleen in 2013, maar ook in de jaren 2010-2012 een laag inkomen.

Bron: CBS (IPO)

Forse daling van aandeel eenoudergezinnen met langdurig laag inkomen sinds 2000

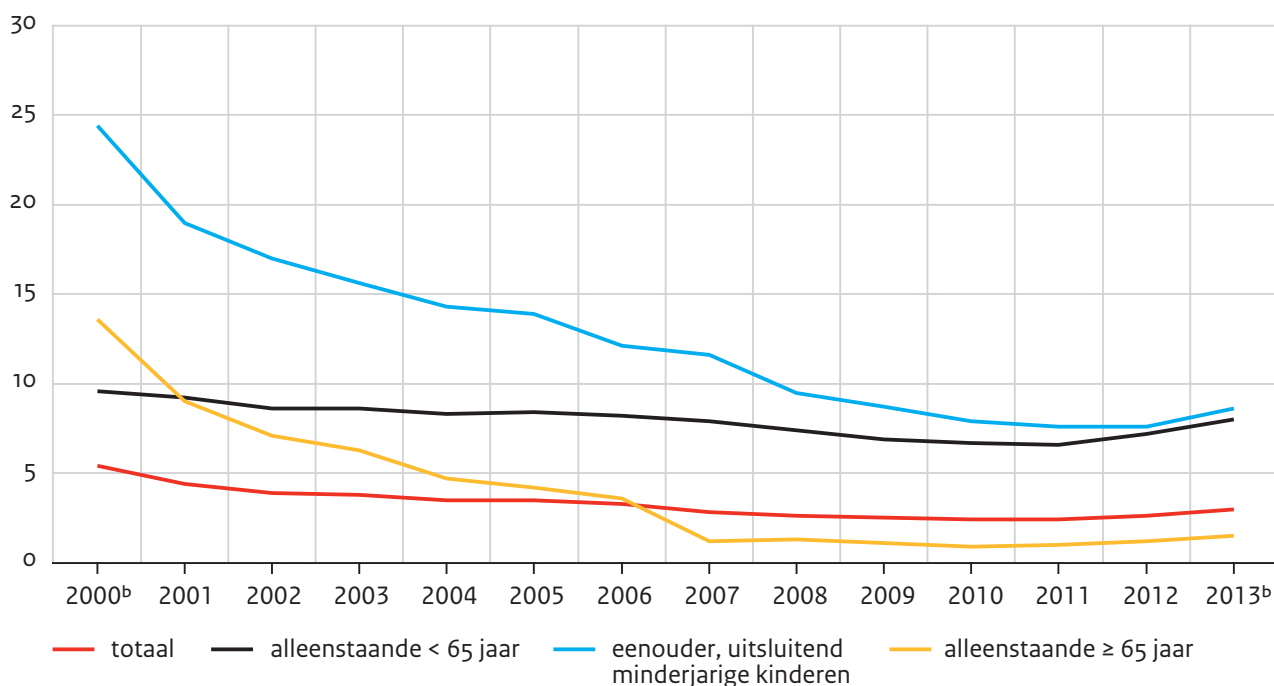
Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen verkeren vaak langdurig in een weinig rooskleurige inkomenspositie: 8,6% van hen had in 2013 al minstens vier jaar achtereen een laag inkomen. Weliswaar is dat een vol procentpunt meer dan in 2012 maar bezien vanaf 2000 is dit aandeel in de loop der jaren fors gedaald (figuur 2.4). In 2000 had nog bijna een kwart van de eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen langdurig een laag inkomen. De daling is enerzijds veroorzaakt door de toegenomen arbeidsparticipatie en daarmee gepaard gaande inkomensverbetering en anderzijds door de koopkrachtverbetering van eenoudergezinnen die op bijstand zijn aangewezen (zie § 2.1). In de jaren 2011-2013 daalde de koopkracht van deze groep echter waardoor het aandeel met (langdurig) een laag inkomen weer begon te stijgen.

Over de afgelopen dertien jaar ook sterke daling bij alleenstaande 65-plussers

Bij alleenstaande 65-plussers was eveneens sprake van een sterke daling van het percentage dat langdurig van een laag inkomen moest rondkomen. Bij hen daalde dit aandeel van bijna 14% in 2000 tot 0,9% in 2010 (figuur 2.4). Dit komt vooral doordat de koopkracht van alleenstaanden met alleen aow in de periode 2000-2009 sterk is verbeterd (zie figuur 2.1). In de jaren 2010-2013 daalde de koopkracht van gepensioneerden. Hierdoor nam het aandeel dat langdurig was aangewezen op een laag inkomen weer licht toe tot 1,5 % in 2013.

Figuur 2.4

Huishoudens met langdurig^a een laag inkomen, naar samenstelling van het huishouden (selectie), 2000-2013 (in procenten)

a Vier jaar en langer.

b Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO)

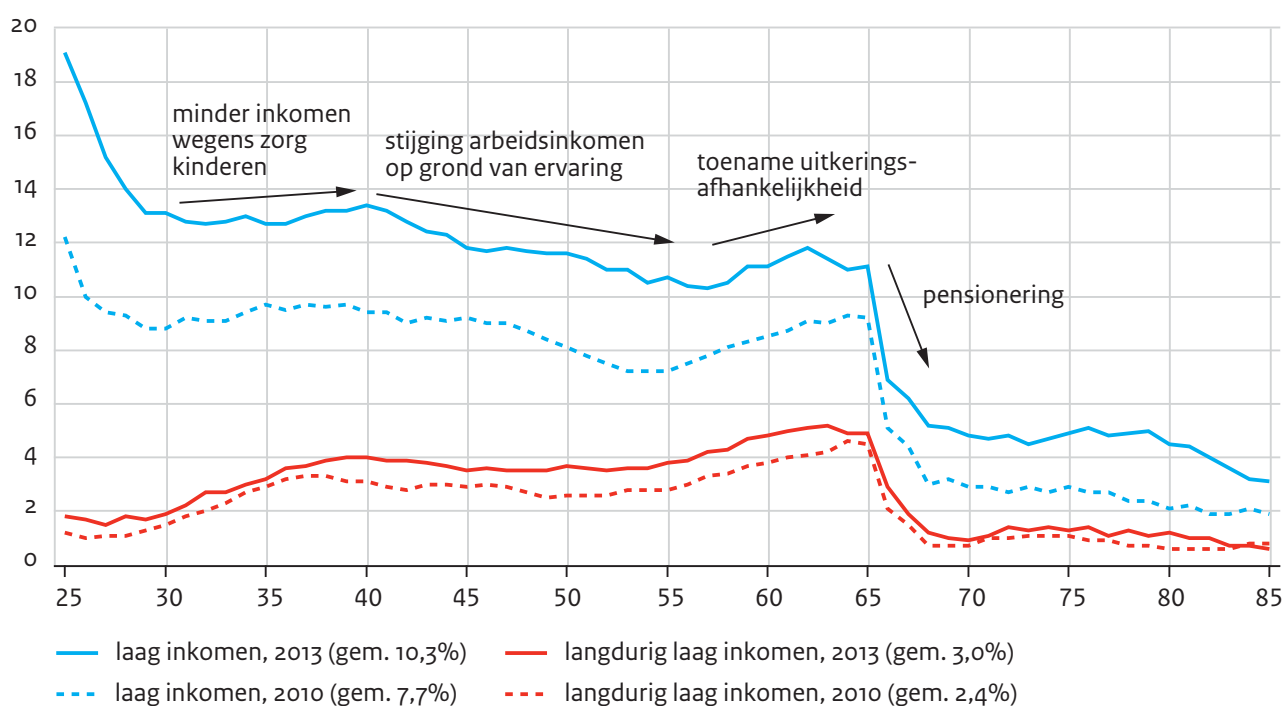
Gunstige inkomenspositie voor ouderen; risico op armoede vooral bij jongeren toegenomen

De hoogte van het huishoudensinkomen en daarmee het risico op armoede varieert per levensfase (zie figuur 2.5). Zo stijgt het arbeidsinkomen van personen naarmate ze ouder worden op grond van werkervaring en het aanvaarden van beter betaalde functies. Op latere leeftijd, tussen 55 en 65 jaar, raken echter steeds meer mensen afhankelijk van een uitkering, onder meer door arbeidsongeschiktheid en blijvende economische inactiviteit na ontslag, zodat in deze leeftijdsgroep het aandeel met een laag inkomen wat hoger is. Onder 65-plussers is het aandeel met een laag inkomen het laagst. Dit komt doordat de

meeste ouderen naast de aow een aanvullend (pensioen)inkomen hebben. Bovendien is de koopkracht van ouderen met alleen aow ten opzichte van 2000 flink gestegen. Tussen 2010 en 2013 steeg het aandeel huishoudens met een laag inkomen van 7,4% tot 10,3%. Het sterkst was de stijging bij huishoudens met een hoofdkostwinner tot zo'n 30 jaar. Ook onder 65-plussers nam het aandeel met een laag inkomen toe, maar hier was de groei aanzienlijk kleiner dan bij andere leeftijdsgroepen.

Figuur 2.5

Huishoudens (langdurig)^a onder de lage-inkomensgrens, naar leeftijd van de hoofdkostwinner, 2010 en 2013 (in procenten, voorlopige cijfers)

a Vier jaar en langer.

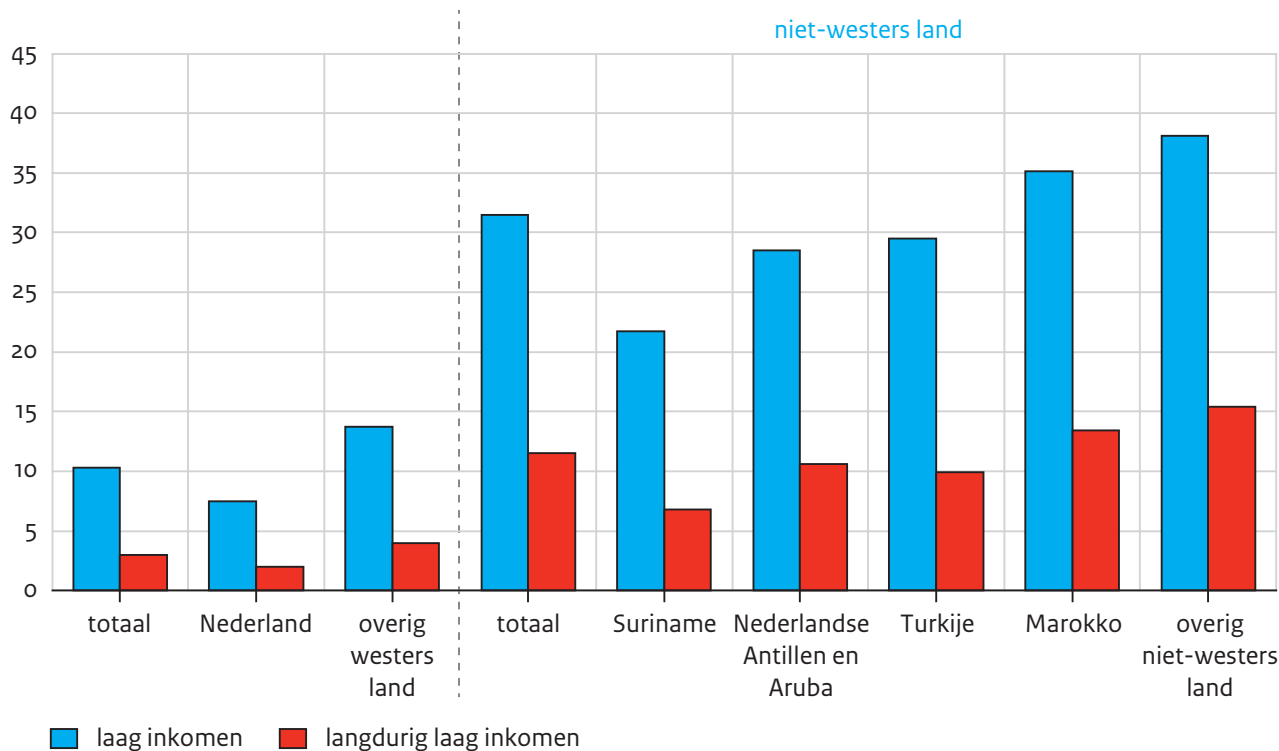
Bron: CBS (IPO)

Hoog aandeel met laag inkomen onder niet-westerse allochtonen

In 2013 had bijna 32% van de huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner een laag inkomen (zie figuur 2.6). Dit is drie keer zo veel als gemiddeld en vier keer zo veel als onder autochtonen. Bij niet-westerse huishoudens heeft het lage inkomen bovendien vaker een aanhoudend karakter en komt een langdurig laag inkomen bijna zes keer zo veel voor als bij autochtone Nederlanders. Huishoudens waarvan de hoofdkostwinner uit Marokko afkomstig is, werden in 2013 met 13,4% sterk getroffen door een langdurig laag inkomen. Onder Surinaamse huishoudens kwam een langdurig laag inkomen in 6,8% van de gevallen voor.

Figuur 2.6

Huishoudens met (langdurig)^a een laag inkomen, naar herkomst van de hoofdkostwinner, 2013 (in procenten, voorlopige cijfers)

a Huishoudens met niet alleen in 2013, maar ook in de jaren 2010-2012 een laag inkomen.

Bron: CBS (IPO)

Inkomenspositie van tweede generatie gunstiger dan van eerste generatie

Bijna een op de vijf hoofdkostwinners van niet-westerse huishoudens behoorde in 2013 tot de tweede generatie, dat wil zeggen dat deze persoon zelf in Nederland geboren is. Bij deze nog kleine, maar snelgroeiende groep kwam een laag inkomen in 2013 relatief minder vaak voor (23,4%) dan bij de eerste generatie van niet-westerse allochtonen, die buiten Nederland geboren is (33,3%). Maar ook voor allochtonen van de tweede generatie lag dit aandeel nog ruim boven dat van autochtone huishoudens (7,5%).

Kans op armoede onder niet-westerse huishoudens vanaf 2010 sterk gestegen

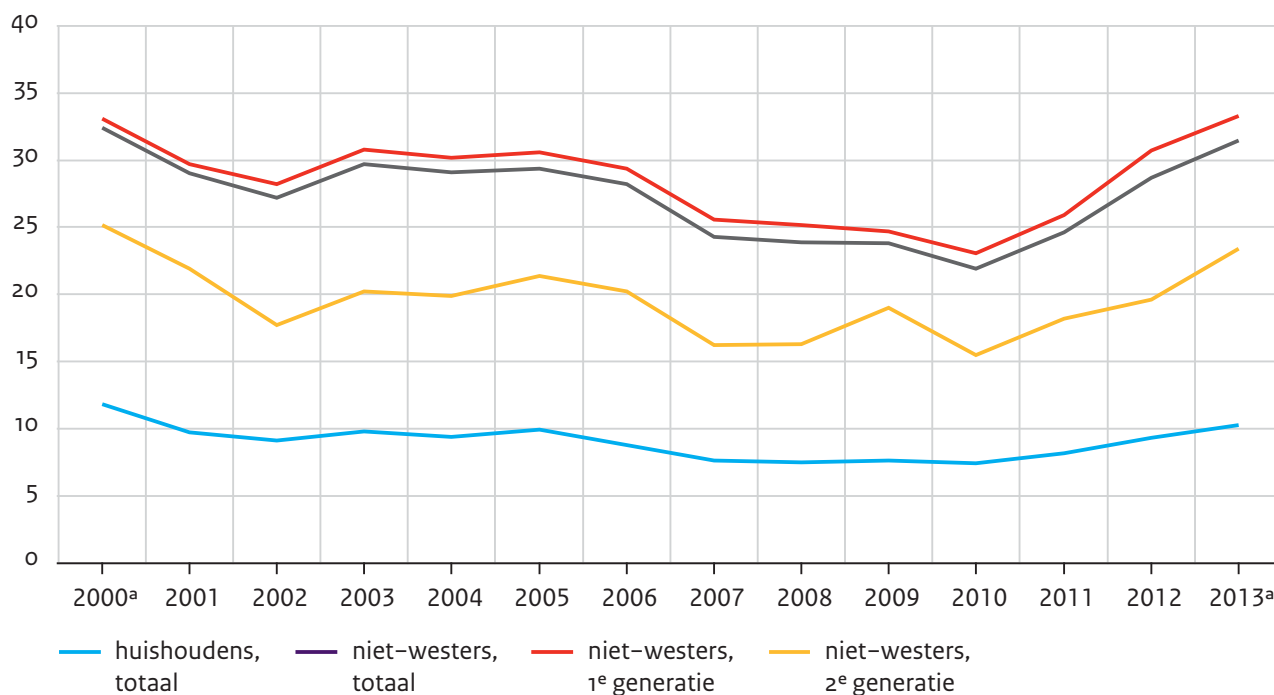
Het aandeel van de niet-westerse huishoudens met een laag inkomen is tussen 2000 en 2010 ruim 10 procentpunten kleiner geworden. Vanaf 2010 werd deze daling echter in drie jaar vrijwel teniet gedaan: het aandeel steeg fors en kwam in 2013 uit op bijna 32%, vrijwel het gelijke niveau als in 2000.

De schommelingen zijn bij niet-westerse huishoudens duidelijk groter dan gemiddeld (zie figuur 2.7). Doordat zij relatief weinig 65-plussers omvatten, heeft de conjunctuur grote invloed op het aandeel niet-westerse huishoudens met een laag inkomen. De dynamiek van werk naar uitkering en omgekeerd is bij niet-westerse allochtonen groter dan bij autochtonen, vooral bij jongeren. In economisch slechte tijden (2005, 2009, en 2011-2013)

neemt het percentage met een laag inkomen sterker toe, en in economisch goede tijden (2006-2007) neemt het sterker af dan voor de totale groep huishoudens.

Figuur 2.7

Niet-westerse huishoudens met een laag inkomen, naar generatie van de hoofdkostwinner, 2000-2013 (in procenten)

a Voorlopige cijfers.

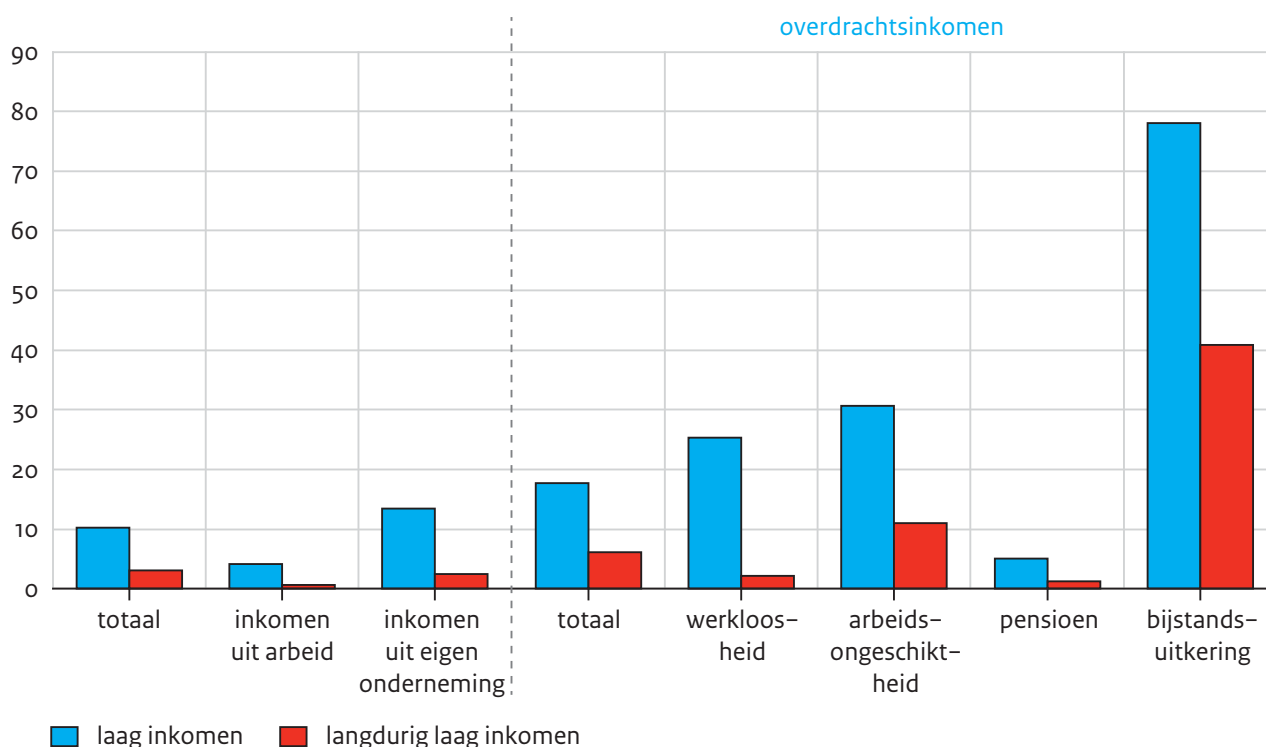
Bron: CBS (IPO)

Bijstandsontvangers lopen het meeste risico op armoede

Een laag inkomen komt relatief het meest voor bij huishoudens die vooral afhankelijk zijn van een uitkering (zie figuur 2.8). Ruim driekwart van de huishoudens die voornamelijk van een bijstandsuitkering moeten rondkomen, had in 2013 een laag inkomen. Bij hen heeft een laag inkomen bovendien betrekkelijk vaak een langdurig karakter. Ook onder ontvangers van een werkloosheidsuitkering of arbeidsongeschiktheidsuitkering lag het aandeel van huishoudens met een laag inkomen met respectievelijk 25,3% en 30,6% ruim boven het gemiddelde. Van de groepen die vooral van een overdrachtsinkomen afhankelijk zijn, namen pensioenontvangers de meest gunstige positie in. Bij hen lag het aandeel met een laag inkomen in 2013 maar net boven 5%. Hiermee werd deze groep niet veel sterker bedreigd door armoede dan huishoudens die hun inkomen vooral uit loon betrokken. Het risico op armoede is voor ontvangers van een uitkering in de jaren 2010-2013 flink gestegen. Bij bijstandsontvangers steeg het percentage huishoudens met een laag inkomen tussen 2010 en 2013 in totaal met 13,3 procentpunten, bij arbeidsongeschikten met 10,7 procentpunten en bij werklozen met 7,1 procentpunten.

Figuur 2.8

Huishoudens met (langdurig)^a een laag inkomen, naar voornaamste inkomensbron, 2013 (in procenten, voorlopige cijfers)

a Huishoudens met niet alleen in 2013, maar ook in de jaren 2010-2012 een laag inkomen.

Bron: CBS (IPO)

Ook werkenden met een laag inkomen

Van de huishoudens die hun inkomen voornamelijk uit werk betrekken, hadden in 2013 alleen zelfstandigen met een aandeel van 13,4% vaker dan gemiddeld een laag inkomen. Het betreft hier zelfstandigen die slechts een geringe winst boekten of met een verlies te kampen hadden.⁹ Het armoederisico van zelfstandigen is ten opzichte van 2012 licht gestegen. In de meeste gevallen heeft een laag inkomen bij hen geen langdurig karakter: slechts 2,5% van alle zelfstandigen had vier jaar of langer achtereen een laag inkomen. Ook dit aandeel was niet veel hoger dan in 2012, maar het lag wel een half procentpunt boven dat van 2011.

Onder huishoudens waarvan het inkomen vooral uit loon bestond, komt een laag inkomen relatief weinig voor. In 2013 moest 4,2% van een laag inkomen rondkomen, terwijl 0,7% vier jaar of langer een laag inkomen had.

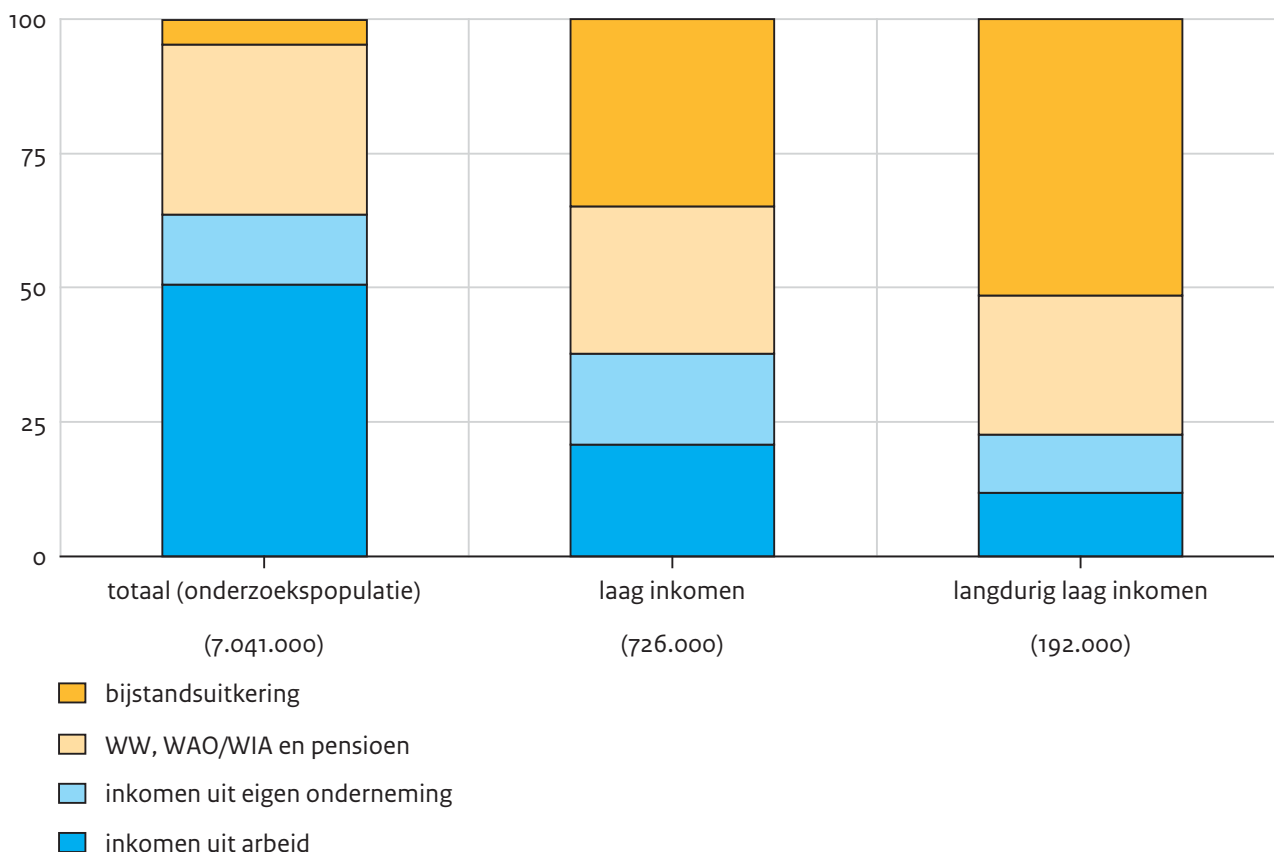
Bijna een kwart van huishoudens met langdurig laag inkomen heeft inkomen uit werk

Van de ruim 7 miljoen huishoudens ontleende bijna 65% hun inkomen vooral aan betaald werk. Ofschoon een laag inkomen bij werkenden relatief weinig voorkomt, vormen zij, vanwege hun omvang, een grote groep onder de huishoudens met kans op armoede. In de totale populatie van huishoudens met een laag inkomen betrekken bijna vier op de tien

hun inkomen vooral uit werk; in de groep met minstens vier jaar achtereen een laag inkomen is dit nog geen kwart. Huishoudens van uitkerings- en pensioenontvangers vormen niettemin de meerderheid zowel in de groep met een laag als in de groep met een langdurig laag inkomen. Ruim de helft van de huishoudens die langdurig van een laag inkomen moest rondkomen, is aangewezen op een bijstandsuitkering (figuur 2.9).

Figuur 2.9

Huishoudens met (langdurig)^a een laag inkomen, naar voornaamste inkomensbron, 2013 (in procenten, voorlopige cijfers)

a Huishoudens met niet alleen in 2013, maar ook in de jaren 2010-2012 een laag inkomen.

Bron: CBS (IPO)

2.4 Kans op armoede bij personen

Forse toename aantal personen met laag inkomen

De 726.000 huishoudens met een laag inkomen bestonden gemiddeld uit ruim twee personen. In 2013 moesten dus ruim 1,4 miljoen mensen (9,1% van de bevolking) van een laag inkomen rondkomen. Ten opzichte van 2012 is dit aantal met 150.000 gestegen. In 2013 behoorden 376.000 personen (2,6% van de bevolking) ten minste vier jaar achtereen tot de bevolking met een laag inkomen. Dit waren er 44.000 meer dan in 2012 (tabel 2.3).

Aandeel van vrouwen in bevolking met laag inkomen sinds 2009 niet verder gedaald

Na de gestage daling van het aantal vrouwen met risico op armoede van 873.000 in 2000 naar 546.000 in 2010, steeg het aantal met een laag inkomen vervolgens met 210.000 fors tot 759.000 in 2013. Ook nam het aantal vrouwen met een langdurig laag inkomen, na tien opeenvolgende jaren van daling, weer toe, en wel van 157.000 in 2010 naar 202.000 in 2013 (tabel 2.3). De daling tussen 2000 en 2010 komt vooral doordat het risico op (langdurige) armoede in de twee groepen waarin vrouwen sterk vertegenwoordigd zijn, eenoudergezinnen en oudere alleenstaanden, in deze periode sterk is afgenomen.

Het aandeel vrouwen met risico op armoede was in 2013 met 9,5% hoger dan bij mannen (8,7%) (zie figuur 2.10). Vrouwen vormden dan ook een meerderheid (52,5%) in huishoudens met een laag inkomen. Nadat deze meerderheid in de afgelopen periode flink geslonken was, van 56% in 2000 tot 52,7% in 2009, bleef dit aandeel tussen 2009 en 2013 vrijwel stabiel. De oververtegenwoordiging van vrouwen in de bevolking met (langdurig) een laag inkomen manifesteert zich het sterkst in de leeftijdsgroepen 20-44 jaar en rond 60 jaar. In deze beide levensfasen hebben vrouwen een hogere kans op armoede dan mannen als ze zonder partner leven.¹⁰

Tabel 2.3

Personen in huishoudens met (langdurig)^a een laag inkomen, 2000-2015 (in aantallen x 1000 en in procenten)

	personen, totaal (x 1 000)	w.o. in huishouden met laag inkomen		w.o. in huishouden met langdurig laag inkomen	
		(x 1 000)	(%)	(x 1 000)	(%)
totaal					
2000 ^b	14.960	1.558	10,4	546	4,1
2001	15.132	1.256	8,3	452	3,4
2002	15.266	1.237	8,1	416	3,1
2003	15.279	1.343	8,8	420	3,1
2004	15.303	1.313	8,6	394	2,9
2005	15.298	1.339	8,8	394	2,9
2006	15.468	1.199	7,8	370	2,7
2007	15.547	1.057	6,8	339	2,4
2008	15.649	1.049	6,7	320	2,3
2009	15.708	1.079	6,9	314	2,2
2010	15.724	1.037	6,6	295	2,1
2011	15.811	1.141	7,2	306	2,1
2012	15.873	1.293	8,1	332	2,3
2013 ^b	15.842	1.443	9,1	376	2,6
2014 ^c	15.842	1.436	9,1	.	.
2015 ^c	15.842	1.432	9,1	.	.
vrouw					
2000 ^b	7.535	873	11,6	335	5,0
2005	7.715	739	9,6	221	3,2
2010	7.923	546	6,9	157	2,2
2012	8.003	679	8,5	178	2,4
2013 ^b	7.980	759	9,5	202	2,8
minderjarig kind					
2000 ^b	3.265	489	15,0	154	5,6
2005	3.331	423	12,7	122	4,3
2010	3.353	314	9,4	95	3,2
2012	3.330	375	11,3	105	3,5
2013 ^b	3.299	423	12,8	117	4,0

a Vier jaar en langer.

b Voorlopige cijfers.

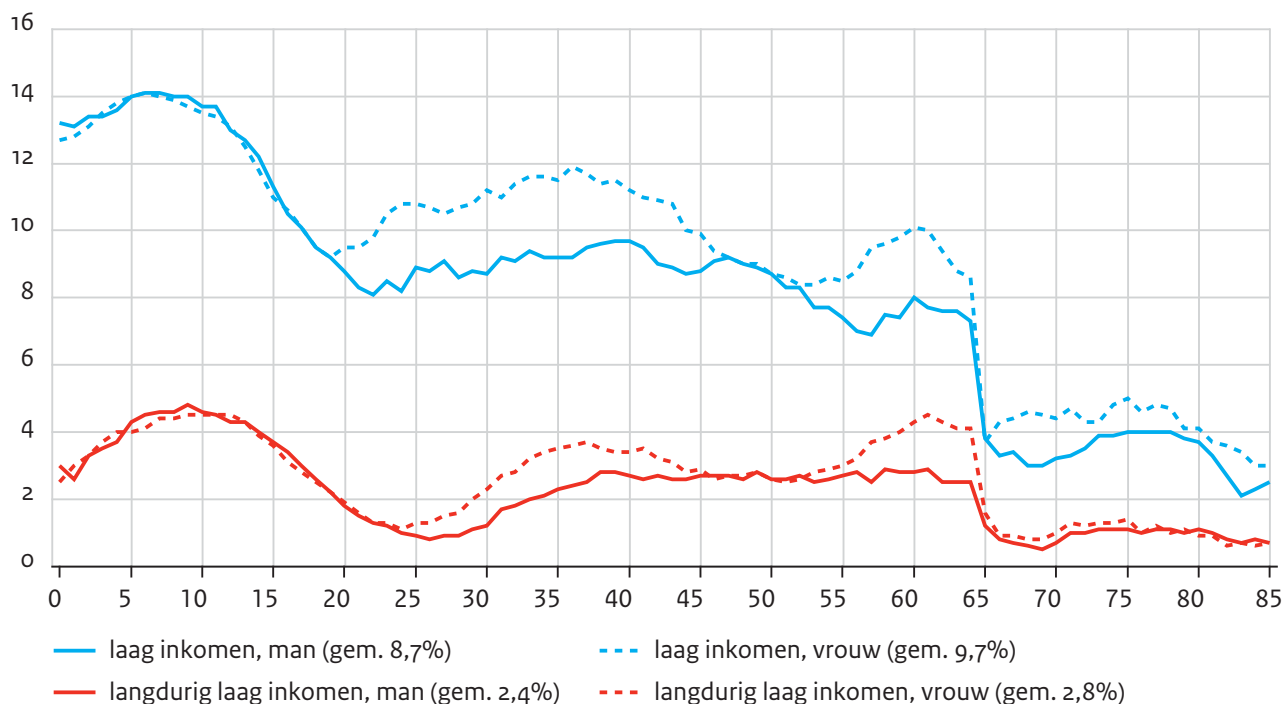
c Raming.

. Gegevens ontbreken.

Bron: 2000-2013: CBS (IPO); 2014-2015: SCP (zie bijlage B)

Figuur 2.10

Personen in huishoudens met (langdurig)^a een laag inkomen, naar leeftijd en geslacht, 2013 (in procenten, voorlopige cijfers)

a Huishoudens met niet alleen in 2013, maar ook in de jaren 2010-2012 een laag inkomen.

Bron: CBS (IPO)

Aantal kinderen met kans op armoede neemt in 2013 met 48.000 toe

Het risico op armoede loopt sterk uiteen naar leeftijd. Terwijl ruim 9% van de gehele bevolking in 2013 tot de groep met een laag inkomen behoorde, gold dit voor 12,8% van de minderjarige kinderen (tabel 2.3). In 2013 hadden 423.000 minderjarige kinderen kans op armoede, hetgeen er 48.000 meer zijn dan in het hieraan voorafgaande jaar. Wel ligt het aantal nog steeds een stuk lager dan rond de eeuwwisseling, toen bijna 490.000 minderjarige kinderen opgroeiden in een huishouden met een laag inkomen. De oververtegenwoordiging van kinderen is voor een groot deel toe te schrijven aan de grote kans op armoede voor eenoudergezinnen.

Kinderen zijn ook oververtegenwoordigd onder de bevolking die langdurig van een laag inkomen moet leven: in 2013 was hun aantal 117.000 (4,0%). Dit zijn er 12.000 meer dan in 2012, maar nog altijd flink minder dan in 2000, toen dit aantal op 154.000 uitkwam. In 2013 groeiden 46% van deze kinderen op in een bijstandsgezin, terwijl voor bijna 40% betaald werk de belangrijkste inkomensbron vormde van het huishouden waarvan zij deel uitmaakten.

De oververtegenwoordiging van minderjarige kinderen in de groep met een (langdurig) laag inkomen manifesteert zich het sterkst in de leeftijdsgroep van 5-10 jaar (zie figuur 2.10). Het risico op armoede van inwonende kinderen neemt naarmate ze ouder zijn

steeds verder af. Doordat er bij oudere kinderen meer tijd vrijkomt voor de ouder(s) om te gaan werken, stijgt het huishoudensinkomen en daarmee daalt de kans op armoede.

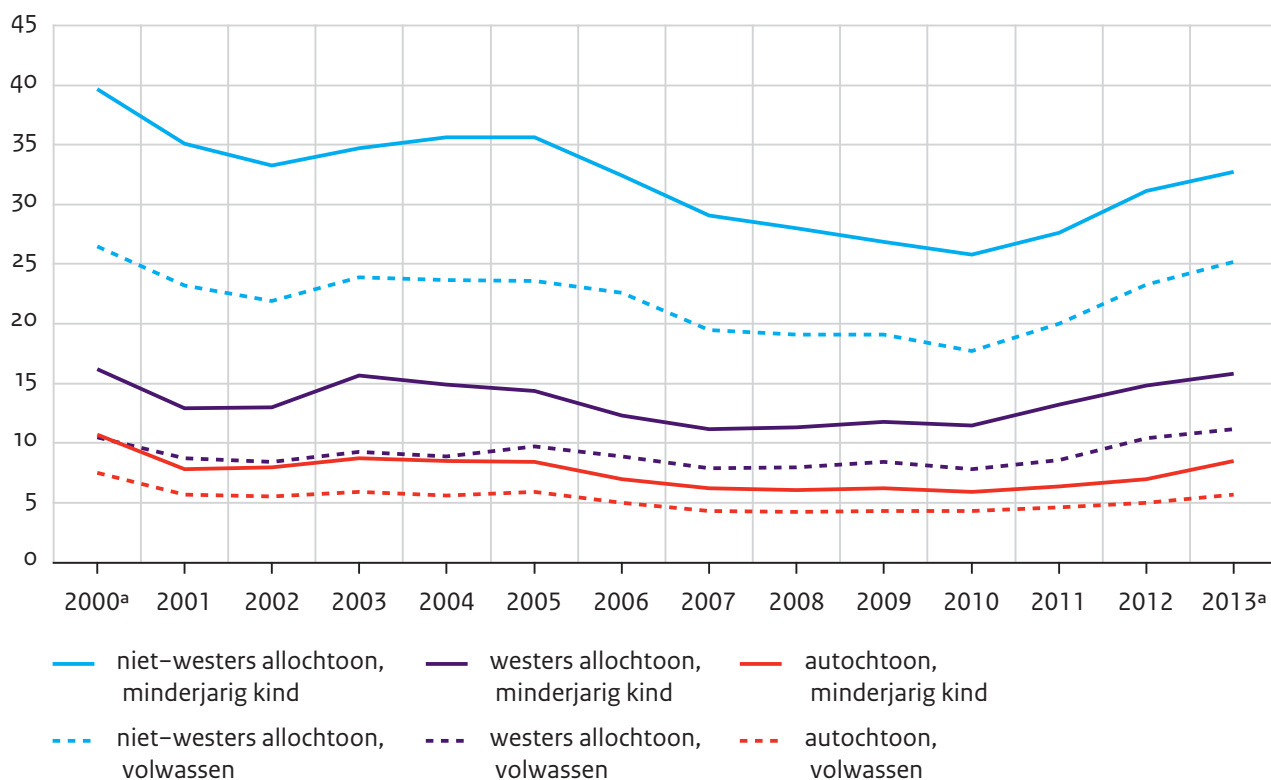
Forse toename van risico op armoede onder niet-westers allochtonen

Een laag inkomen komt bij niet-westerse allochtonen relatief veel voor: in 2013 gold dit voor ruim een kwart van de volwassenen en voor een derde van de minderjarige kinderen. Voor beide groepen ligt dit aandeel rond vier maal zo hoog als bij autochtone Nederlanders. Ook onder westerse allochtonen komt een laag inkomen relatief veel voor: dit aandeel is voor zowel volwassenen als minderjarige kinderen twee keer zo hoog als voor autochtonen (figuur 2.11).

Bij alle onderscheiden herkomstgroeperingen lag het aandeel met een laag inkomen in 2010 en stuk lager dan in 2000, terwijl dit aandeel in de jaren 2011-2013 als gevolg van de aanhoudende economische crisis toenam. Het verloop van de ontwikkeling in de periode 2000-2013¹¹ komt het sterkst tot uitdrukking bij niet-westerse allochtonen. Zo daalde het aandeel minderjarige kinderen van niet-westerse herkomst dat in een huishouden met een laag inkomen opgroeide, tussen 2000 en 2010 per saldo met bijna 15 procentpunten, maar nam dit tussen 2010 en 2013 met 7 procentpunten fors toe. Bij westerse allochtonen is weliswaar een vergelijkbare ontwikkelingsloop te zien, maar bij hen lag het aandeel voor volwassenen en voor minderjarige kinderen in 2013 respectievelijk net boven en net onder dat van 2000. Dit resultaat hangt mede samen met de verandering in de samenstelling van de westerse allochtonen als gevolg van immigratie uit nieuwe EU-lidstaten met een forse toestroom uit Polen en in mindere mate uit Bulgarije en Roemenië.

Figuur 2.11

Minderjarige kinderen en volwassenen in huishoudens met een laag inkomen, naar herkomst, 2000-2013 (in procenten)

a Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO)

2.5 Ruimtelijke spreiding

Kans op (langdurige) armoede hoger in grotere gemeenten

In 2012 moest in heel Nederland 9,3% van de huishoudens rondkomen van een laag inkomen. Tussen gemeenten varieerde het aandeel van 3,0% tot 17,2%. Hoe meer inwoners een gemeente heeft, des te groter is over het algemeen het aandeel lage inkomens (zie tabel 2.4). In gemeenten met minder dan 10.000 inwoners lag dit aandeel gemiddeld op 6,9%. Voor gemeenten met 50.000 tot 100.000 inwoners was dit aandeel met 9,1% een stuk groter. Het hoogst was het percentage in gemeenten met meer dan 250.000 inwoners. Het betreft hier de vier grote steden, waar ruim 16% van de huishoudens moest rondkomen van een laag inkomen. Ook het aandeel huishoudens dat ten minste vier jaar aan een van een laag inkomen moest rondkomen lag in grotere gemeenten op een hoger niveau dan landelijk (2,6%). In de vier grote steden leefde 5,5% van de huishoudens langdurig van een laag inkomen.

Tabel 2.4

Huishoudens met (langdurig)^a een laag inkomen naar inwonertal per gemeente, 2012 (in procenten)

gemeentegrootte (x 1 000 inwoners)	aantal gemeenten per 1 januari 2014	aandeel huishoudens	
		laag inkomen	langdurig laag inkomen
totaal ^b	403	9,3	2,6
< 10	33	6,9	1,7
10 tot 20	104	6,6	1,6
20 tot 50	192	6,9	1,8
50 tot 100	44	9,1	2,5
100 tot 150	14	9,7	2,7
150 tot 250	12	11,5	3,3
≥ 250	4	16,2	5,5
waarvan			
Utrecht		11,8	3,3
Den Haag		16,1	4,8
Rotterdam		17,2	6,0
Amsterdam		17,0	6,2

a Huishoudens met niet alleen in 2012, maar ook in de jaren 2009-2011 een laag inkomen.

b De uitkomst voor het totaal is gebaseerd op de landelijke inkomensstatistiek.

Bron: CBS (Regionale inkomensstatistiek)

Kwart van alle huishoudens met laag inkomen in de vier grote steden

Van alle huishoudens in Nederland woonde 15% in een van de vier grote steden. Van de huishoudens die moesten rondkomen van een laag inkomen, leefde echter bijna een kwart in deze steden. Van de huishoudens die langdurig van een laag inkomen moest rondkomen was dit aandeel met bijna 28% nog iets groter. Vooral in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag was het aandeel huishoudens met een laag inkomen groot, respectievelijk 17,0%, 17,2% en 16,1%. In Utrecht was dit percentage slechts 11,8%.

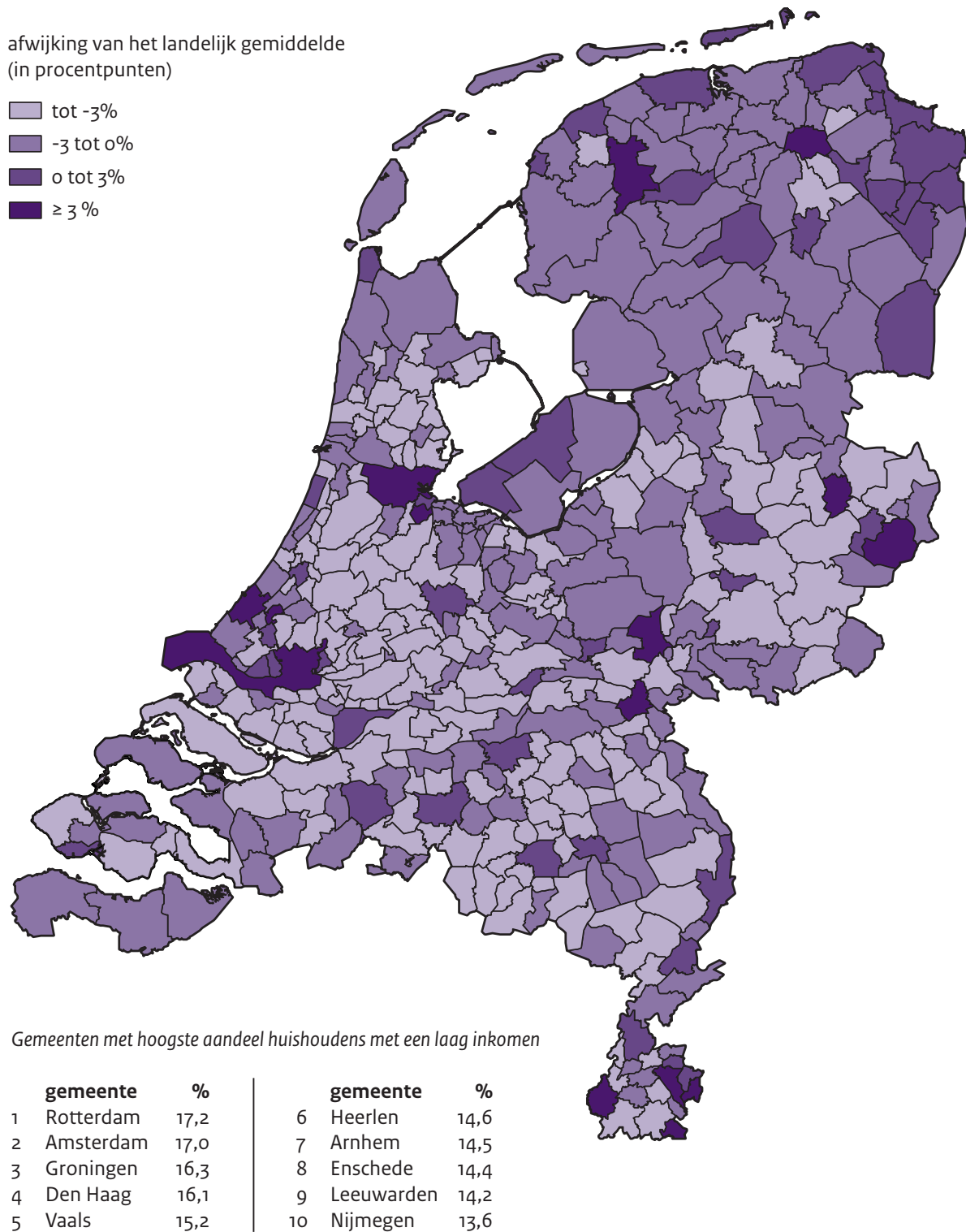
Met 6,2% en 6,0% lagen Amsterdam en Rotterdam ook aan kop in het aandeel huishoudens met langdurige armoede. In Den Haag en Utrecht waren de percentages met 4,8% en 3,3% lager. Het hoge percentage (langdurig) lage inkomens in de grote steden heeft verscheidene oorzaken. Zo zijn er in de grote steden relatief veel mensen met een bijstands- of werkloosheidsuitkering. Verder hebben ook arbeidsongeschikten en pensioenontvangers in de grote steden, meer dan elders in het land, een relatief laag inkomen.

Bovendien zijn niet-westerse allochtonen, die in verhouding vaak over weinig inkomen beschikken, oververtegenwoordigd in de grote steden. Mede doordat in Utrecht het aandeel niet-westerse allochtonen ruim 10 procentpunt lager lag dan in de andere drie grote

steden, had Utrecht van de vier grote steden het laagste percentage huishoudens met zowel een laag als een langdurig laag inkomen.

Figuur 2.12

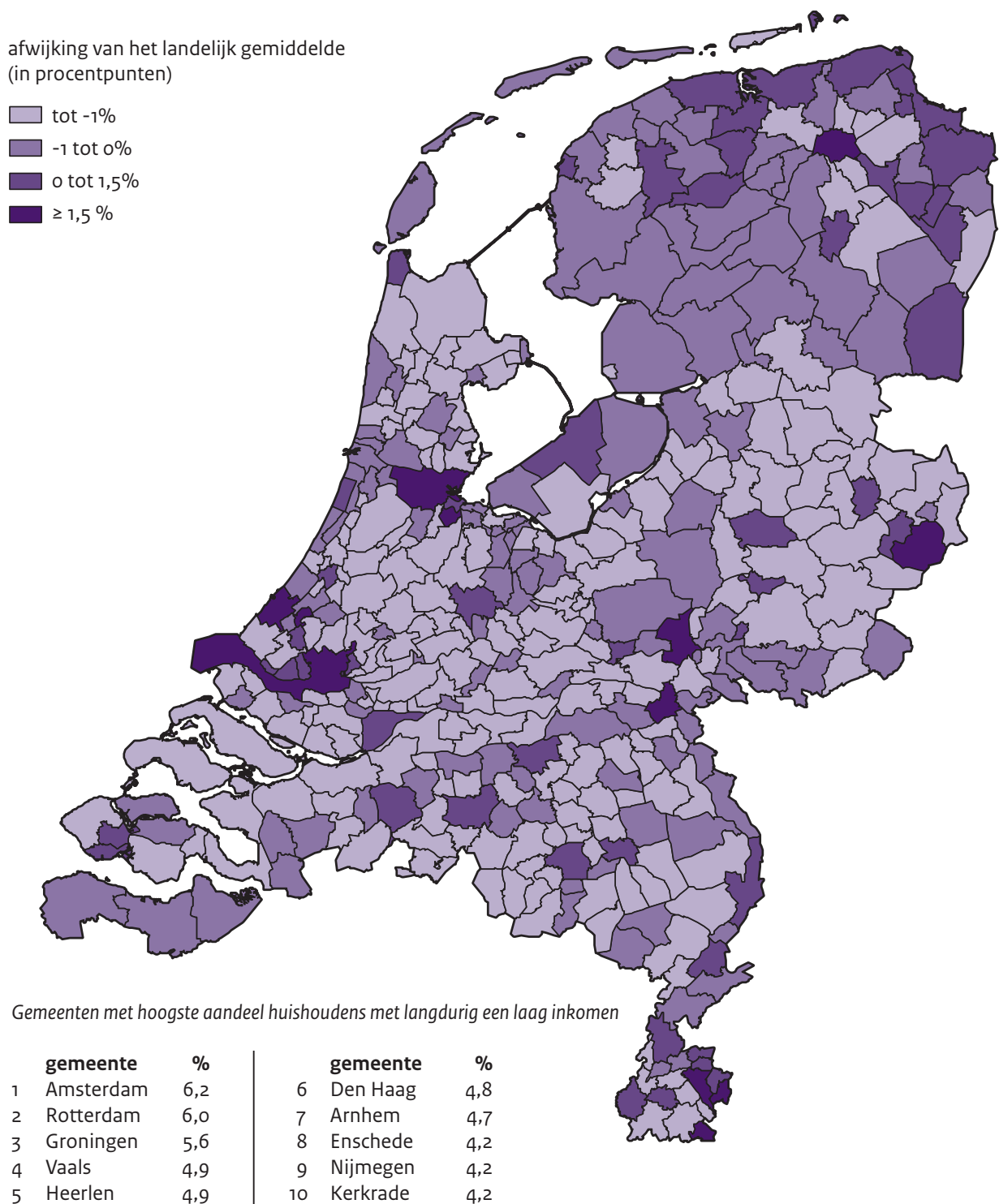
Aandeel huishoudens met een laag inkomen per gemeente, 2012

Bron: CBS (Regionale inkomensstatistiek)

Figuur 2.13

Aandeel huishoudens met langdurig een laag inkomen per gemeente, 2012

Bron: cbs (Regionale inkomensstatistiek)

Amsterdam, Rotterdam en Groningen in hoogste regionen van armoederanglijst

Rotterdam nam in 2012 met 17,2% lage inkomens de hoogste positie in binnen de gemeentelijke rangorde van armoederisico's (zie figuur 2.12). Op de tweede en derde plaats volgden Amsterdam (17,0%) en Groningen (16,3%). Rotterdam is aldus de nieuwe koploper binnen de gemeentelijke rangorde van armoederisico's. De laatste keer dat Rotterdam aan

kop stond was in 2002, in de navolgende jaren tot 2013 was de hoogste positie telkens voorbehouden aan Amsterdam. Hoge percentages huishoudens met een laag inkomen, ruim boven het landelijke gemiddelde, worden onder meer ook aangetroffen in de Zuid-Limburgse gemeenten Vaals en Heerlen (respectievelijk 15,2% en 14,6%).

Ook op het vlak van langdurige armoederisico's bijten Amsterdam gevolgd door Rotterdam en Groningen de spits af (zie figuur 2.13). In Amsterdam had 6,2% van de huishoudens al ten minste vier jaar achtereen een inkomen onder de lage-inkomensgrens. In Rotterdam was dat 6,0% en in Groningen 5,6%. Deze drie gemeenten worden op de voet gevolgd door Vaals en Heerlen met elk 4,9%. De top-tien van gemeenten met de hoogste percentages langdurig risico op armoede wordt gecompleteerd door Den Haag (4,8%), Arnhem (4,7%) en de gemeenten Nijmegen, Enschede en Kerkrade met elk 4,2%.

2.6 Vermogenspositie huishoudens

Het vermogen is een van de aanvullende indicatoren bij het meten van de kans op armoede. Een laag inkomen is voor huishoudens die kunnen terugvallen op een vermogensbuffer immers minder problematisch, zolang het inkomen niet jarenlang laag blijft. Daarentegen verkeren huishoudens die naast een laag inkomen een schuld hebben, in een benarde financiële positie.

Meerderheid huishoudens met laag inkomen heeft een klein of negatief vermogen

Begin 2012 beschikten huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens in doorsnee over een vermogen van 1000 euro. Dat is fors minder dan het doorsnee vermogen van 44.000 euro van de huishoudens met een hoger inkomen.

De verdeling van de vermogens over huishoudens is erg scheef (zie tabel 2.5). Zo had van de huishoudens met een laag inkomen 7% een schuld van meer dan 2.500 euro. Iets meer dan de helft van de huishoudens met een laag inkomen beschikte over een vermogen tussen min en plus 2.500 euro. Aldus had ruim zes op de tien huishoudens met een laag inkomen geen of nauwelijks financiële ruggensteun vanuit een vermogensbuffer. Tegenover deze groep stond een relatief grote groep huishoudens met een laag inkomen die wel beschikken over vermogen. Zo had ruim een op de vijf huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens een vermogen tussen 2.500 en 100.000 euro, en had 15% zelfs een vermogen van meer dan een ton. Deze laatste groep is vooral terug te vinden bij huishoudens met inkomen uit onderneming en inkomen uit pensioen als voornaamste inkomensbron.

Kader 2.3 Vermogen: bezittingen minus schulden

Het vermogen is opgebouwd uit het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen omvatten bank- en spaartegoeden, effecten, eigen woning en ander onroerend goed, roerende zaken en ondernemingsvermogen. De schulden worden gevormd door de hypotheekschuld eigen woning en door overige schulden. De ondernemersschuld wordt hiertoe niet gerekend: deze is reeds in mindering gebracht op het ondernemersvermogen.

In de cijfers over vermogen worden de overige schulden in verband met consumptief krediet en schulden in verband met financiering van consumptieve uitgaven niet volledig waargenomen. Deze informatie is alleen beschikbaar voor huishoudens met inkomen uit box 3.

Wie meer uitgeeft dan er aan inkomen binnenkomt, teert in op zijn bezittingen of bouwt een schuld op. Zijn de uitgaven juist kleiner, dan neemt het vermogen toe. Verder wordt de stand van het vermogen bepaald door waardeveranderingen en vermogensoverdrachten zoals erfenissen. De stand van het vermogen op 1 januari 2012 is gerelateerd aan de inkomenspositie in 2011.

Zes op de tien 65-plushuishoudens met een laag inkomen heeft vermogen van 10.000 euro of meer

Hoe ouder de hoofdkostwinner van een huishouden is, hoe groter het vermogen doorgaans is (zie figuur 2.14). Ook onder huishoudens met een laag inkomen is dit het geval. Zo was het aandeel huishoudens met een vermogen van 10.000 euro of meer in de jongste leeftijdsgroep (tot 25 jaar) 8% en liep dat aandeel op tot 26% in de leeftijdsgroep 40-44 jaar. Vervolgens bleef het aandeel tot en met de leeftijdsgroep van 60-64 jaar vrijwel onveranderd. Van de huishoudens met een laag inkomen hebben 65-plussers het meest een hoger vermogen: van hen heeft 62% een vermogen van meer dan 10.000 euro. Deze ouderen bezitten vaak een eigen woning en hebben nauwelijks of geen hypotheekschuld meer.

Bij de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens neemt het aandeel met een groter vermogen eveneens toe met de leeftijd van de hoofdkostwinner. Het aandeel met een vermogen van 10.000 euro of meer loopt op van 23% in de jongste leeftijdsgroep naar 80% in de leeftijdsgroep van 60-64 jaar, maar loopt dan voor 65-plussers iets terug naar 78%.

Tabel 2.5

Welvaartspositie huishoudens naar voornaamste inkomensbron^a en naar hoogte van het vermogen, 1 januari 2012^a

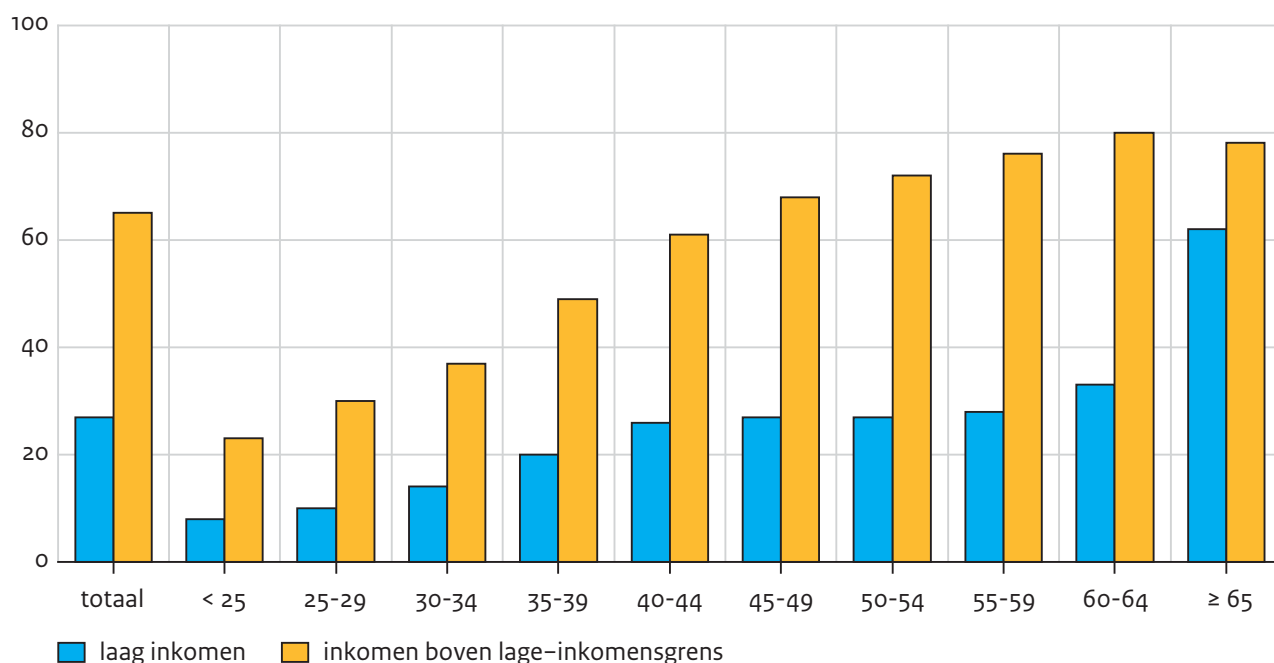
	totaal	inkomen uit arbeid	inkomen uit eigen onderneming	overdrachtsinkomen			
				totaal	w.o. wao/wia	pensioen	bijstand
laag inkomen							
totaal (x 1000)	583	138	99	346	68	64	212
totaal (= 100)	100	100	100	100	100	100	100
tot - 2.500	7	10	22	2	4	2	1
- 2.500 tot 2.500	55	51	11	70	63	29	84
2.500 tot 10.000	11	12	9	12	13	12	11
10.000 tot 20.000	4	4	6	3	4	6	2
20.000 tot 50.000	4	5	8	3	4	8	1
50.000 tot 100.000	3	4	7	2	3	6	1
≥ 100.000	15	15	37	9	8	38	1
inkomen boven lage-inkomensgrens							
totaal (x 1000)	6.429	3.551	753	2.125	257	1.756	107
totaal (= 100)	100	100	100	100	100	100	100
tot - 2.500	12	17	13	1	4	1	0
- 2.500 tot 2.500	14	14	3	16	35	11	60
2.500 tot 10.000	10	10	5	12	13	11	18
10.000 tot 20.000	6	6	4	7	6	8	7
20.000 tot 50.000	10	10	9	11	8	12	8
50.000 tot 100.000	9	10	10	7	7	7	2
≥ 100.000	40	33	55	45	26	51	5

a Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (Inkomens- en Vermogensstatistiek)

Figuur 2.14

Huishoudens met een vermogen van 10.000 euro en meer, 1 januari 2012*

Bron: CBS (Inkomens- en Vermogensstatistiek)

Krap een kwart van de huishoudens met een laag inkomen heeft eigen woning

Van de huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens had 24% een eigen woning. Dat is minder dan in 2011 toen dit percentage nog 27% bedroeg. Bij de zelfstandigen met een laag inkomen hadden in 2012 zes op de tien een eigen woning, bij gepensioneerden waren dat er vier op de tien en bij werknemers drie op de tien. Onder bijstandsontvangers kwam een eigen woning vrijwel niet voor (zie tabel 2.6).

Ruim een op de vijf huishoudens met een laag inkomen had naast bezittingen ook schulden. Dat is aanzienlijk minder dan bij huishoudens met een hoger inkomen, waarvan meer dan de helft schulden is aangegaan. Het gaat bij zowel de lage als hogere inkomens vooral om hypotheekschulden in verband met de eigen woning. Bij de huishoudens onder de lage-inkomensgrens spelen die hypotheekschulden vooral bij zelfstandigen en in iets mindere mate bij gepensioneerden en werknemers. Bij de hogere inkomens kwamen hypotheekschulden het meest voor bij zelfstandigen en werknemers, en in mindere mate bij gepensioneerden en arbeidsongeschikten.

Ondernemingsvermogen beperkt

Het ondernemingsvermogen van zelfstandigen, zowel met een laag als met een hoger inkomen, vormt slechts een bescheiden deel van hun vermogen. Weliswaar beschikte in beide groepen iets meer dan 90% over een ondernemingsvermogen, de hiermee gemoeide (doorsnee) bedragen waren met 1000 euro voor de lage inkomens en 11.000 euro voor de hogere inkomens aan de lage kant.

Tabel 2.6

Vermogensbestanddelen bij huishoudens onder en boven lage-inkomensgrens naar voornaamste inkomensbron^a, 1 januari 2012*

	aantal huishoudens (x 1000)	mediane bedrag ^c (1000 euro)	aandeel van huishoudens met vermogensbestanddeel						
						overdrachtsinkomen			
			totaal	inkomen uit arbeid	inkomen uit eigen ondern.	totaal	w.o. wao/wia	pensioen	bijstand
laag inkomen									
vermogen (bezittingen – schulden) ^d	583	1	100	100	100	100	100	100	100
bezittingen ^d	583	1	100	100	100	100	100	100	100
bank- en spaartegoeden	517	1	89	89	96	86	88	93	84
effecten	55	14	10	12	23	5	5	17	1
eigen woning	142	230	24	30	60	12	17	38	2
onroerend goed, overig	45	264	8	8	20	4	4	18	0
roerende zaken enz.	22	85	4	4	8	3	1	12	0
ondernemingsvermogen	90	1	15	0	91	0	0	0	0
schulden	126	175	22	28	52	10	16	32	2
hypotheekschuld eigen woning	113	171	19	26	46	9	15	26	2
schulden, overig	40	76	7	8	17	3	3	14	0
inkomen boven lage-inkomensgrens									
vermogen (bezittingen – schulden) ^d	6429	44	100	100	100	100	100	100	100
bezittingen ^d	6429	200	100	100	100	100	100	100	100
bank- en spaartegoeden	6293	15	98	98	99	97	94	98	92
effecten	1474	13	23	23	34	19	13	21	4
eigen woning	4051	231	63	69	79	47	37	51	5
onroerend goed, overig	521	164	8	7	19	6	4	7	1
roerende zaken enz.	281	40	4	3	9	5	2	6	1
ondernemingsvermogen	697	11	11	0	92	0	0	0	0
schulden	3545	164	55	66	71	31	32	32	3
hypotheekschuld eigen woning	3407	163	53	65	66	28	30	29	3
schulden, overig	560	36	9	8	20	6	4	7	1

a Op basis van het inkomen over 2011.

b Het mediane bedrag is bepaald voor huishoudens met het betreffende vermogensbestanddeel.

c Verondersteld is dat elk huishouden bezittingen en vermogen heeft.

Bron: CBS (Inkomens- en Vermogensstatistiek).

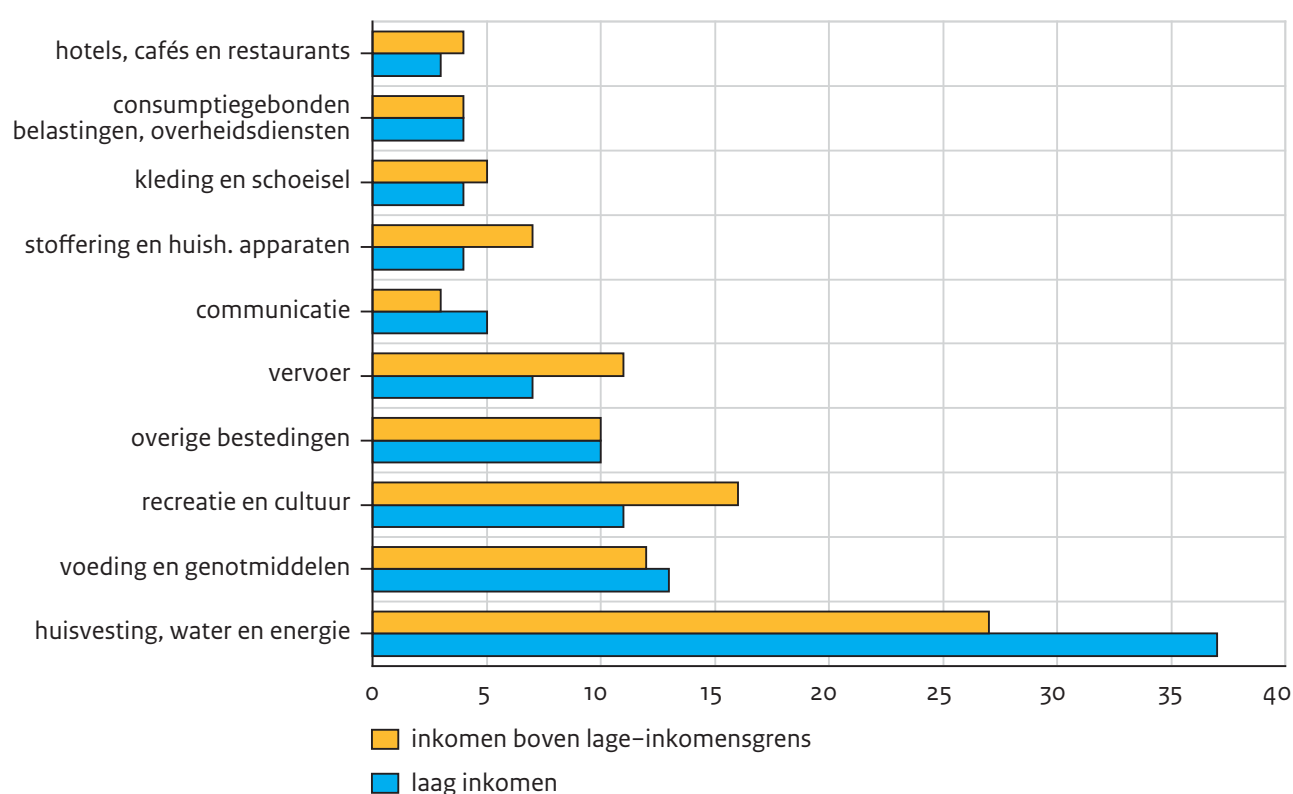
2.7 Bestedingen, moeilijk rondkomen en financiële problemen

Woonlasten grootste uitgavenpost

Huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens waren in 2012 gemiddeld 37% van hun bestedingen kwijt aan huisvesting, water en energie. Dit was flink hoger dan bij de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens, waar dit aandeel op 27% uitkwam (zie figuur 2.15). Ook besteedden de huishoudens met een laag inkomen relatief meer aan voeding (13%) dan de huishoudens met een hoger inkomen (12%). Tegenover deze relatief hoge noodzakelijke uitgaven stonden de naar verhouding lagere bestedingen aan recreatie, cultuur en vervoer. Voor communicatie (zoals telefoon- en internetdiensten en telefoonapparatuur) hadden huishoudens met een laag inkomen 5% van hun budget over, meer dan de huishoudens met een hoger inkomen (3%).

Figuur 2.15

Bestedingspatroon van huishoudens naar inkomenspositie, 2012^a (in procenten)

a Voorlopig cijfer.

Bron: cbs (Budgetonderzoek)

Huisvesting, water en energie grootste post bij alleenstaanden met een laag inkomen

Het aandeel huisvesting, water en energie in de bestedingen was bij alleenstaanden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens verreweg het grootst. Bij hen drukte deze uitgavenpost met 41% op de totale bestedingen, tegen 35% bij alleenstaanden met een hoger inkomen (zie tabel 2.7). Ook waren alleenstaanden met een laag inkomen naar verhouding

meer kwijt aan voeding en genotmiddelen dan alleenstaanden met een hoger inkomen (14% tegen 11%). Wel besteedden ze relatief minder aan hotels, cafés en restaurants. Meerpersoonshuishoudens gaven naar verhouding minder uit aan de woning dan alleenstaanden, maar ook hier legde deze post bij huishoudens met een laag inkomen een zwaarder beslag op het budget dan bij huishoudens met een hoger inkomen. Daarentegen gaven de lage inkomens minder uit aan recreatie, cultuur en vervoer.

Tabel 2.7

Bestedingspatroon van huishoudens naar inkomenspositie, 2012^a (in procenten)

	huishoudens, totaal		alleenstaande		meerpersoons- huishouden	
	laag inkomen	inkomen boven lage-inkomens- grens	laag inkomen	inkomen boven lage-inkomens- grens	laag inkomen	inkomen boven lage-inkomens- grens
bestedingen, totaal	100	100	100	100	100	100
huisvesting, water en energie	37	27	41	35	35	25
voeding en genotmiddelen	13	12	14	11	13	13
recreatie en cultuur	11	16	12	13	11	16
overige bestedingen	10	10	9	10	11	10
vervoer	7	11	6	11	8	11
communicatie	5	3	5	4	4	3
stoffering en huish. apparaten	4	7	3	5	5	7
kleding en schoeisel	4	5	3	4	5	6
consumptiegebonden belastingen, overheidsdiensten	4	4	4	3	4	4
hotels, cafés en restaurants	3	4	2	4	3	4

a Voorlopig cijfer.

Bron: CBS (Budgetonderzoek)

Toename betalingsachterstanden bij huishoudens met een laag inkomen

Het aandeel huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens dat melding maakt van betalingsachterstanden, is in 2013 licht gestegen (zie tabel 2.8). Tussen 2008 en 2011 liep het aandeel overeenkomstig de aanhoudende economische crisis op van 11% tot 19%, maar in 2012 daalde het naar 15%. In 2013 steeg dit aandeel naar 17%, mede door een lichte toename van het aandeel huishoudens met achterstanden bij de betaling van de maandelijkse huur- of hypotheeklasten. Het aandeel huishoudens met betalingsachterstanden bij de betaling van gas, water of elektriciteitsrekeningen of bij op afbetaling gekochte artikelen bleef gelijk ten opzichte van 2012. Bij huishoudens met een inkomen

boven de lage-inkomensgrens speelde de betalingsproblematiek veel minder: van hen had 4% te maken met één of meer betalingsachterstanden. Dat percentage is vanaf 2005 vrijwel onveranderd. Aldus kwamen betalingsachterstanden bij huishoudens met een laag inkomen ruim vier keer zo vaak voor als bij huishoudens met een hoger inkomen.

Kader 2.4 Budgetonderzoek nieuwe stijl: internetwaarneming en nieuwe indeling van bestedingscategorieën

Het Budgetonderzoek is vanaf 2012 volgens een nieuw ontwerp ingericht. Anders dan voorheen worden gegevens van de reguliere bestedingen van huishoudens nu grotendeels via internet met een elektronisch huishoudboekje ingewonnen. Ook worden de bestedingen volgens een nieuwe indeling onderverdeeld. Het onderstaande schema bevat het hoogste niveau van de nieuwe indeling met daarnaast enkele voorbeelden van belangrijke uitgavenposten.

voeding en genotmiddelen	- voedingsmiddelen, (non-) alcoholische dranken - tabak
kleding en schoeisel	- kleding en kledingstoffen - schoenen en schoenreparaties
huisvesting, water en energie	- werkelijke huur woning en toegerekende huur eigen woning - onderhoud en reparatie woning, water, elektriciteit, gas
stoffering en huishoudelijke apparaten	- meubelen, lampen en decoratie, huishoudelijke apparaten - reinigingsmiddelen, huishoudtextiel
vervoer	- aankoop, onderhoud en brandstof voertuigen, parkeergeld, rijles - vervoersdiensten, openbaar vervoer
communicatie	- post- en pakketdiensten - telefoonapparatuur, telefoon- en internetdiensten
recreatie en cultuur	- TV's, audio-, computer- en videoapparatuur, spelartikelen, planten en huisdieren - contributies en entrees, lectuur, vakanties
hotels, cafés en restaurants	- voedingsmiddelen, (non-) alcoholische dranken buitenshuis - restaurants, cafés, kantines en accommodaties
consumptiegebonden belastingen, overheidsdiensten	- gemeentelijke en waterschapsheffingen, motorrijtuigenbelasting - overheidsdiensten, collegegelden
overige bestedingen	- gezondheid, lichaamsverzorging - onderwijs, sociale bescherming waaronder kinderopvang, verzekeringsdiensten

Tabel 2.8

Aandeel huishoudens met betalingsachterstanden naar inkomenspositie, 2005-2013 (in procenten)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ^a
laag inkomen									
een of meer betalingsachterstanden	17	14	11	11	15	18	19	15	17
waarvan									
huur of hypotheek	11	8	8	7	9	13	13	11	12
gas, water of elektriciteit	9	9	7	8	8	9	12	8	9
op afbetaling gekochte artikelen	3	2	2	1	2	4	2	2	2
inkomen boven lage-inkomensgrens									
een of meer betalingsachterstanden	4	4	3	3	3	4	4	4	4

a Voorlopig cijfer.

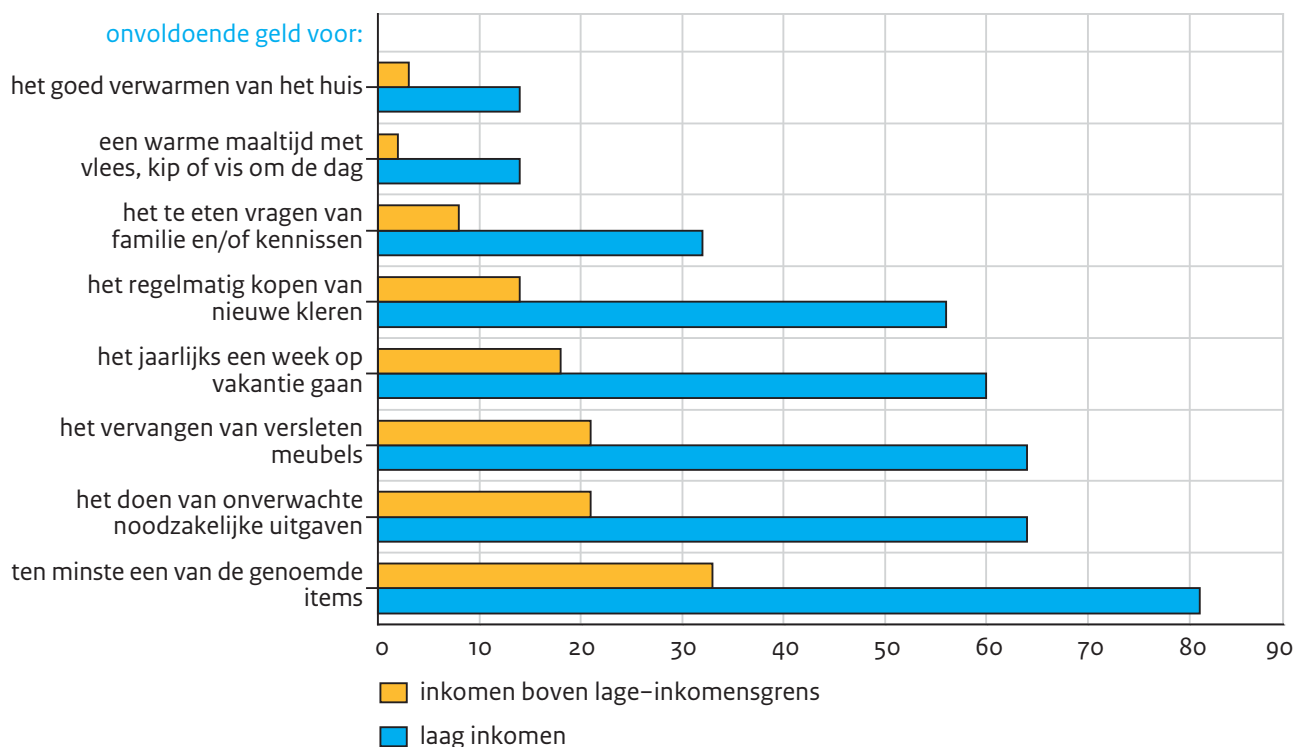
Bron: CBS (EU-SILC)

Lage inkomens kampen veelal met financiële beperkingen

Huishoudens met een laag inkomen hebben naar eigen zeggen vaak te maken met financiële beperkingen (zie figuur 2.16). In 2013 zei ruim één op de zeven huishoudens met een laag inkomen te weinig geld te hebben om de woning voldoende te kunnen verwarmen. Ook een warme maaltijd om de dag met vlees, vis of kip zat er voor 14% niet in. Ruim drie op de tien huishoudens onder de lage-inkomensgrens waren naar eigen zeggen financieel niet in staat om ten minste één keer per maand familie of vrienden te eten te vragen. Ruim 55% had te weinig geld om regelmatig nieuwe kleren te kopen en 60% kon het zich niet permitteren om jaarlijks een week op vakantie te gaan. Het kunnen doen van onverwachte noodzakelijke uitgaven ter waarde van ten minste 1000 euro en het vervangen van versleten meubels waren voor 64% van de huishoudens met een laag inkomen financieel niet mogelijk. Acht van de tien huishoudens met een laag inkomen gaven in 2013 aan te weinig geld te hebben voor ten minste één van de genoemde zaken. Onder huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens komen dergelijke financiële beperkingen beduidend minder vaak voor. Desalniettemin had één op de drie huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens in 2013 te maken met minimaal één van de genoemde beperkingen. Zowel onder huishoudens met een laag inkomen als onder huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens is het aandeel met één of meer financiële beperkingen licht toegenomen ten opzichte van 2011 en 2012.

Figuur 2.16

Financiële beperkingen bij huishoudens naar inkomenspositie, 2013^a (in procenten)

a Voorlopig cijfer.

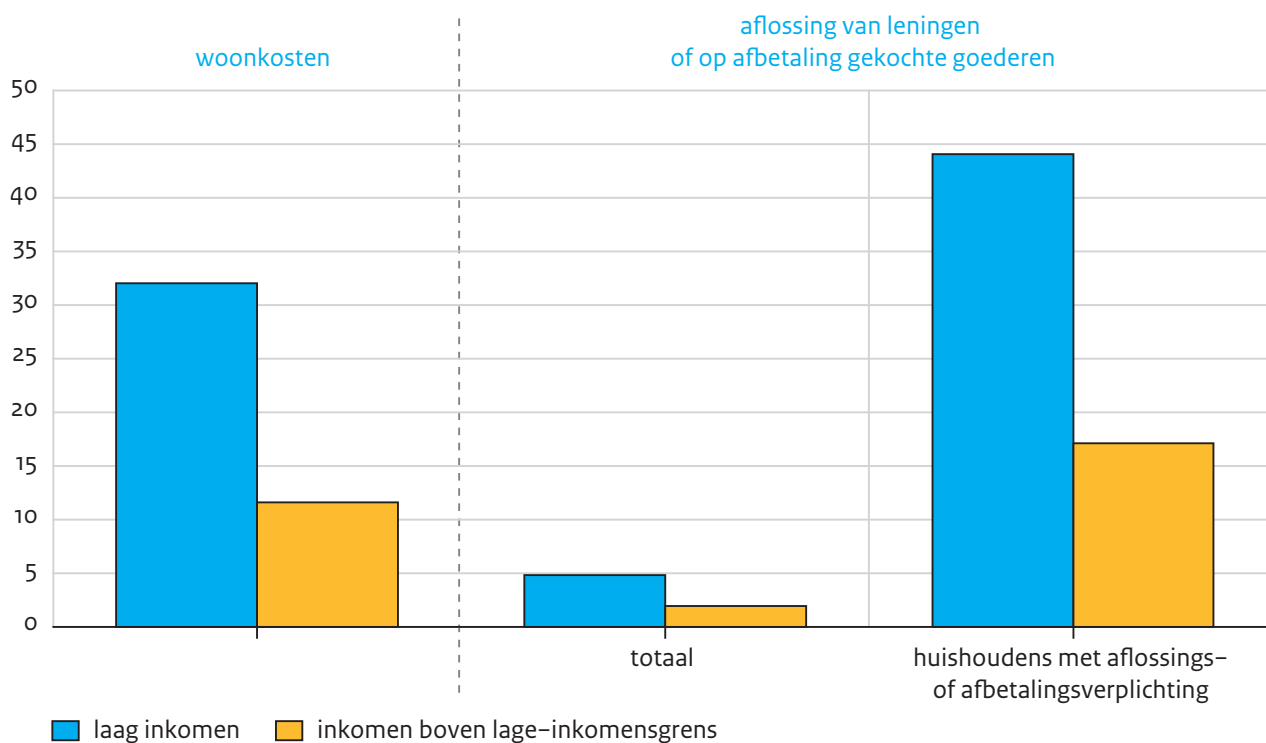
Bron: CBS (EU-SILC)

Een op de drie lage inkomens ervaart de woonkosten als zware financiële last

Voor bijna één op de drie huishoudens met een laag inkomen vormden de woonkosten in 2013 een zware financiële last. In 2011 en 2012 was dit aandeel vrijwel gelijk. Van de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens waren de woonkosten in 2013 voor 12% een zware last (zie figuur 2.17). Net als in 2012 werd de aflossing van leningen of de afbetaling van gekochte artikelen door één op de twintig huishoudens met een laag inkomen als een zware last ervaren. Onder degenen die daadwerkelijk een lening hadden of artikelen op afbetaling gekocht hadden, was dat bij 44%.

Figuur 2.17

Huishoudens met als zwaar ervaren financiële lasten, 2013^a (in procenten)

a Voorlopig cijfer.

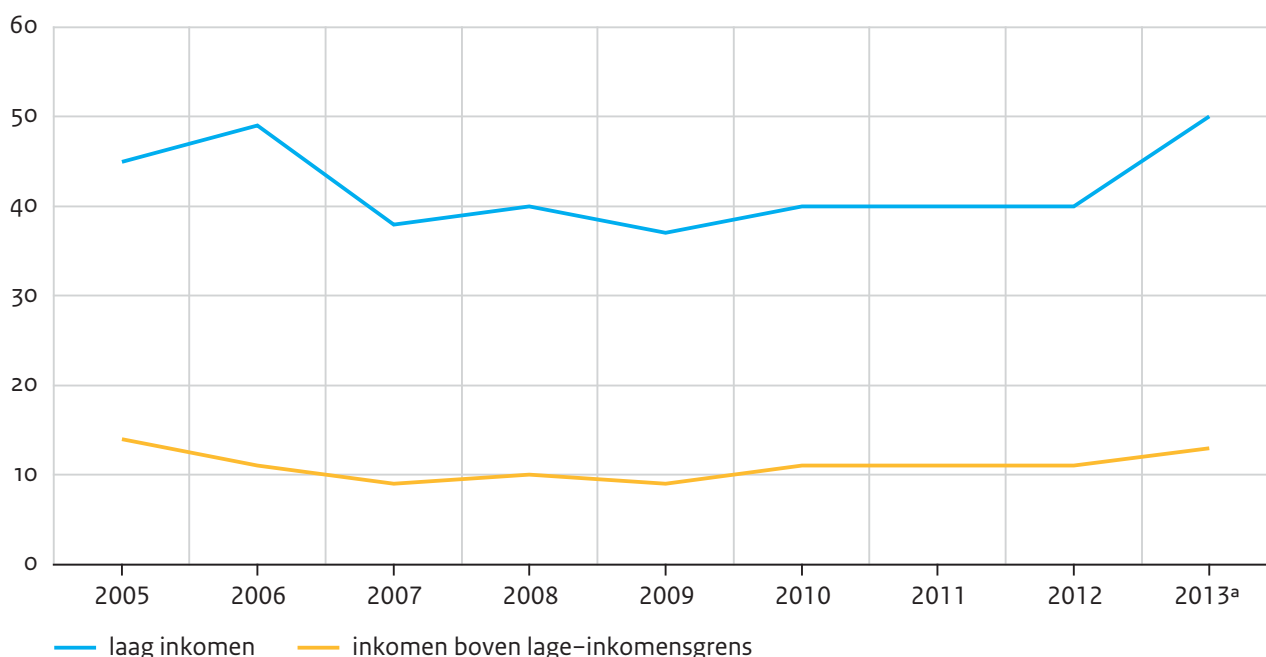
Bron: CBS (EU-SILC)

Fors meer huishoudens zeggen moeilijk rond te komen

Na jaren van stabiliteit, ook gedurende de economische crisis, is in 2013 het aandeel huishoudens dat aangeeft moeilijk rond te komen, gestegen. Dat geldt voor huishoudens met een inkomen zowel onder als boven de lage-inkomensgrens (zie figuur 2.18). In 2013 vond de helft van de huishoudens met een laag inkomen het (zeer) moeilijk om rond te komen van het beschikbare inkomen. In de periode 2008-2012 schommelde dit percentage rond de 40%. Het aandeel huishoudens met een hoger inkomen dat naar eigen zeggen met moeite rond kwam steeg van 11% naar 13%.

Figuur 2.18

Aandeel huishoudens dat (zeer) moeilijk rondkomt naar inkomenspositie, 2005-2013 (in procenten)

a Voorlopig cijfer.

Bron: CBS (EU-SILC)

2.8 Financiële situatie en toekomstverwachting

In de context van recente economische ontwikkelingen wordt in deze paragraaf ingegaan op de meest actuele reeks gegevens over de financiële situatie van huishoudens. De informatie bestrijkt de periode tot en met september 2014. Anders dan gebruikelijk in het Armoedesignalement zijn de hierbij gehanteerde gegevens over het huishoudensinkomen niet gebaseerd op registraties, maar op zelfrapportages van huishoudens. Vanwege de minder goede meetkwaliteit van zelfrapportages is in deze paragraaf afgezien van het gebruik van concrete armoedegrenzen. Er wordt alleen globaal onderscheid gemaakt door de 20% van de huishoudens met het laagste inkomen (de eerste inkomenskwestielgroep) te vergelijken met de vier overige inkomenskwestielgroepen tezamen. Daarmee neemt deze paragraaf een aparte plaats in, naast de analyses op basis van de lage-inkomensgrens in dit hoofdstuk en die op basis van de armoedegrens volgens de budgetbenadering in hoofdstuk 3.

Jaren van laagconjunctuur

De afgelopen jaren stonden in het teken van de economische crisis. Na de zware krimp in 2009 volgde in 2010 weliswaar licht economisch herstel maar kwam Nederland halverwege 2011 opnieuw in een recessie terecht. Begin 2012 veerde de economie kortstondig op maar zakte in het tweede kwartaal weer in. Pas in de tweede helft van 2013 tekende zich een licht herstel af dat na wederom een terugval begin 2014, in het tweede kwartaal van 2014 voor-

zichtig lijkt door te zetten. Al met al ontworstelt de Nederlandse economie zich maar heel moeizaam aan de economische malaise.

De werkloosheid liep grotendeels in de pas met de economische ontwikkelingen. Na toename in 2009, begon in 2010 de werkloosheid weer te dalen en bereikte in juni 2011 met 392.000 werklozen (5,0%) vooralsnog de laagste stand. Vervolgens steeg het aantal werklozen vrijwel aanhoudend en kwam in juli 2013 uit op 694.000 personen ofwel 8,7% van de beroepsbevolking. Daarna daalde de werkloosheid licht maar liep in het eerste kwartaal van 2014 weer iets op om vervolgens in het tweede kwartaal van 2014 een duidelijke neerwaartse lijn in te zetten.

De economische neergang in de afgelopen jaren is ook zichtbaar in de dynamische koopkrachtcijfers. Na eerder koopkrachtverlies in 2010, 2011 en 2012 daalde ook in 2013 de koopkracht van de Nederlandse bevolking nog verder met 1%. De verliezers waren vooral de zelfstandigen (-3,3%) en de pensioenontvangers die met een daling van 3,0% voor het vierde jaar op rij met een aanzienlijk koopkrachtverlies werden geconfronteerd. De aanhoudende pensioendaling is terug te voeren op het al verscheidene jaren achterwege blijven van een indexatie van aanvullende pensioenen en deels ook op het doorvoeren van pensioenkortingen vanwege onvoldoende dekkingsgraad van pensioenfondsen. Verder is de Aow-gerechtigde leeftijd omhoog gegaan, waardoor sommigen te maken kregen met een Aow-gat.

[Iets meer financiële armslag](#)

Het aandeel huishoudens in de laagste inkomensklasse dat gelet op zijn financiële situatie aangeeft schulden te moeten maken, is in 2014 niet verder toegenomen, maar bleef op 7,8% steken (zie tabel 2.9). Het aandeel dat aangeeft spaargeld te moeten aanspreken, daalde van 13,7% in 2013 naar 12,7% in 2014. Tevens hielden in 2014 meer huishoudens in de laagste inkomensklasse geld over dan in 2013 (16,4% tegen 14,8%). Deze ontwikkelingen suggereren dat in 2014 de financiële omstandigheden van huishoudens aan de onderkant van de inkomensverdeling licht verbeterd zijn ten opzichte van 2013. Dit neemt evenwel niet weg dat de financiële situatie van deze groep in 2014 nog steeds goeddeels minder is dan in 2008, het jaar waarin de economische malaise begon. Toentertijd rapporteerde 5,4% van de huishoudens met weinig inkomen schulden te moeten maken en gaf 10,3% aan spaarmiddelen te moeten aanspreken.

Ook bij de hogere inkomens verslechterden de financiële omstandigheden niet verder. Het aandeel dat aangeeft geld over te houden steeg licht van 56,9% in 2013 naar 58,1% in 2014. Daarnaast bleven de percentages huishoudens die zeggen schulden te moeten maken en spaargeld te moeten aanspreken, hetzelfde als in 2013.

Tabel 2.9

De financiële situatie van huishoudens naar hoogte van het inkomen, 2000-2014 (in procenten)

	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ^a
eerste inkomenskwaartil (laagste inkomen)								
totaal ^b	100	100	100	100	100	100	100	100
moet op dit moment schulden maken	5,6	5,4	6,4	6,1	6,4	7,3	7,8	7,8
moet spaarmiddelen aanspreken	7,7	10,3	9,9	10,4	11,8	13,9	13,7	12,7
kan precies rondkomen	63,3	67,1	65,4	64,2	64,1	62,8	63,0	62,2
houdt beetje geld over	18,3	15,1	15,1	17,5	15,2	13,7	13,7	14,8
houdt veel geld over	3,4	1,3	2,1	1,1	1,6	1,0	1,1	1,6
overige inkomenskwaartilen								
totaal ^b	100	100	100	100	100	100	100	100
moet op dit moment schulden maken	1,2	1,0	1,1	1,0	1,3	1,2	1,4	1,4
moet spaarmiddelen aanspreken	2,0	3,1	2,4	3,2	3,4	3,6	3,8	3,3
kan precies rondkomen	31,7	34,7	34,6	34,4	36,3	36,6	37,4	36,9
houdt beetje geld over	42,3	44,3	44,5	44,6	43,5	42,9	41,0	41,4
houdt veel geld over	22,2	16,5	17,0	16,5	14,9	15,0	15,9	16,7

a Cijfers van 2014 hebben betrekking op de periode januari tot en met september.

b Inclusief de groep huishoudens zonder oordeel over de eigen financiële situatie.

Bron: CBS (Consumenten Conjunctuuronderzoek)

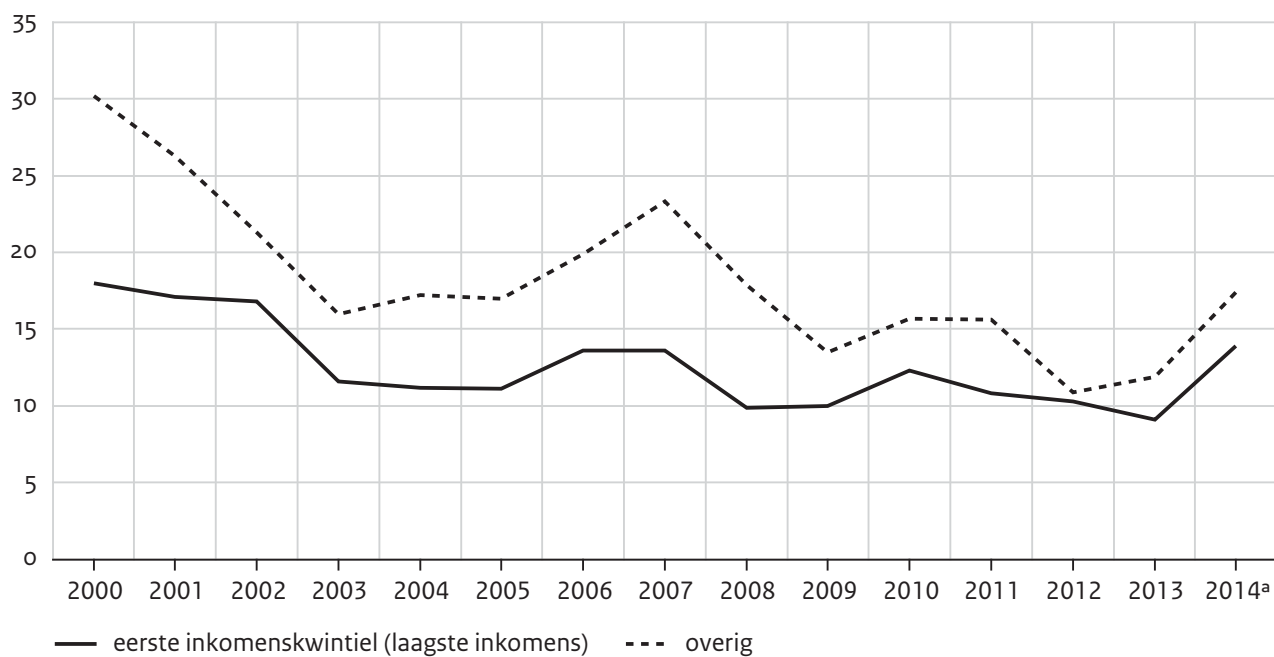
Positieve toekomstverwachtingen krachtig gestegen

In 2014 is voor het eerst sinds het uitbreken van de economische crisis het aandeel huishoudens dat vertrouwen heeft in de verbetering van de eigen financiële situatie in de komende twaalf maanden weer substantieel toegenomen. In de laagste inkomensklasse steeg het aandeel met een positieve verwachting van 9,1% in 2013 naar 13,9% in 2014 en in de hogere inkomensklassen viel een stijging te noteren van 11,9% naar 17,4% (zie figuur 2.19). Daarmee kwam in de laagste inkomensklasse het vertrouwen weer op hetzelfde niveau als in de economisch goede jaren 2006 en 2007. In de hogere inkomensklassen was dat ondanks de substantiële stijging duidelijk niet het geval.

In de periode 2000-2014 waren huishoudens in de laagste inkomensklasse wel telkens iets somberder over de verbetering van hun eigen financiële situatie in de komende twaalf maanden dan huishoudens in de hogere inkomensklassen. In perioden dat het slechter gaat met de economie, liggen de aandelen van huishoudens die in de komende twaalf maanden een verbetering in de eigen situatie verwachten, voor beide inkomensgroepen dicht bij elkaar dan in perioden van hoogconjunctuur.

Figuur 2.19

Aandeel huishoudens dat in de komende 12 maanden een verbetering in de eigen financiële situatie verwacht, 2000-2014 (in procenten)

a Cijfers van 2014 hebben betrekking op de periode januari tot en met september.

Bron: CBS (Consumenten Conjunctuuronderzoek)

Noten

- 1 In de eerste editie van het Armoedesignalement (scp/cbs 2010) heeft het cbs ook gerapporteerd op basis van de beleidsmatige inkomensgrens. Daarnaast is in het verleden (cbs 2009) aandacht geschonken aan de armoede volgens de Europese armoedegrens. Uitkomsten (per gemeente) over het aantal huishoudens met een inkomen onder de beleidsmatige inkomensgrens zijn te vinden op StatLine, de elektronische databank van het cbs (www.cbs.nl).
- 2 Het maakt veel uit hoeveel mensen in een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Inkomens(grenzen) van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling worden met behulp van een equivalentiefactor vergelijkbaar gemaakt. Deze factor geeft weer hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het eenpersoonshuishouden als norm gekozen. Hiervoor is de factor gelijk aan 1. Voor elke extra volwassene wordt 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind wordt 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd. Voor een echtpaar zonder kinderen bedraagt de factor bijvoorbeeld 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 960 euro per maand en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van (afgerond) 1320 (= $960 \times 1,37$) euro per maand bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau. Voor de meest omvangrijke groepen is de equivalentiefactor opgenomen in tabel 2.1.
- 3 Uitkomsten van huishoudens met een laag inkomen zijn voor het eerst gepubliceerd in 1996 (Bos 1996).
- 4 Er zijn ook andere aanvullende indicatoren te noemen, waaronder de intensiteit van armoede (de kloof tussen de armoedegrens en het inkomen van het huishouden) en de jaarlijkse in- en uitstroom met betrekking tot de groep met een laag inkomen. Zie voor recente uitkomsten (cbs 2014: 85-88).
- 5 De uitkomsten van 2012 zijn definitief, die van 2013 voorlopig. Voor 2012 wijkt de definitieve uitkomst (9,3%) slechts 0,1 procentpunt af van het voorlopige cijfer (9,4%) dat in de voorgaande editie van het Armoedesignalement is gepubliceerd.
- 6 Zie Lok en Bos (2014).
- 7 Deze ramingen zijn verzorgd door het Sociaal en Cultureel Planbureau. De methodiek is beschreven in bijlage B van dit Armoedesignalement.
- 8 De koopkracht daalde bij gepensioneerden sterker dan gemiddeld (Lok en Bos, 2014).
- 9 Een lage winst bij zelfstandigen (of een laag loon bij werknemers) is niet altijd de enige oorzaak van een laag inkomen. Negatieve inkomsten uit vermogen, zoals betaalde hypotheekrente, spelen ook een rol (Bos 2013).
- 10 Verschillen tussen mannen en vrouwen in het aandeel met kans op armoede ontstaan hoofdzakelijk door alleenstaanden en eenoudergezinnen: bij huishoudens met een paar verkeren man en vrouw immers in dezelfde inkomenspositie. Bij hen leidt alleen het leeftijdsonderscheid tot verschillen in het aandeel per leeftijdscategorie.
- 11 Zie paragraaf 2.2 voor een beschrijving over het verloop van deze ontwikkeling.

Literatuur

- Bos, W. (1996). Lage inkomens 1990-1993. In: *Sociaal-economische maandstatistiek*, jg. 13, nr. 3, p. 16-18. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bos, W. (2013). Kans op armoede bij huishoudens met betaald werk. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 1^e kwartaal, p. 87-94.
- cbs (2004). *Equivalentiefactoren 1995-2000*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- cbs (2009). *Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- cbs (2014). *Welvaart in Nederland 2014*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lok, R. en W. Bos (2014). Koopkracht daalt ook in 2013. In: *cbs-Webmagazine*, 9 september 2014.
scp/cbs (2010). *Armoedesignalement 2010*. Den Haag/Heerlen: Sociaal en Cultureel Planbureau / Centraal Bureau voor de Statistiek.

3 Armoede: de budgetbenadering

Arjan Soede, Stella Hoff en Cok Vrooman
(Bijdrage van het Sociaal en Cultureel Planbureau)

3.1 Afbakening van armoede

De budgetbenadering die in dit hoofdstuk centraal staat gaat ervan uit dat iemand arm is als hij of zij gedurende een langere tijd niet de middelen heeft om te kunnen beschikken over wat in zijn of haar samenleving als minimaal noodzakelijk wordt gezien. Uit deze definitie volgt in de eerste plaats dat armoede een contextueel verschijnsel is: of iemand arm is, hangt af van wat er in de eigen samenleving op een gegeven moment onontbeerlijk is. Daarvan uitgaand is het weinig zinvol de huidige armoede in Nederland in twijfel te trekken door te verwijzen naar schrijnende omstandigheden die zich lang geleden voordeden, of die zich op dit moment nog in bepaalde ontwikkelingslanden voordoen. De huidige Nederlandse maatschappij verschilt nu eenmaal van die ten tijde van de Eerste of zelfs de Tweede Wereldoorlog, net zoals er geen goede vergelijking mogelijk is met door overstromingen geteisterde landen als Pakistan of India.¹ Een doorsnee burger heeft dus te maken met de hoge minimumstandaard van het tegenwoordige Nederland. Zo woont een huishouden doorgaans zelfstandig, maar het is in ons land moeilijk om tegen zeer lage lasten woonruimte te vinden.

In deze contextuele opvatting kan armoede naar tijd en plaats verschillen, en is het in die zin een relatief verschijnsel. De relativiteit betreft echter niet de verhouding ten opzichte van anderen in dezelfde tijdruimtelijke context: iemand is niet arm omdat hij minder heeft dan zijn buurman of het gros van zijn landgenoten, en armoede is begripsmatig niet hetzelfde als inkomensongelijkheid. Dit houdt in dat de budgetbenadering tot andere uitkomsten kan leiden dan de relatieve grenzen die veel internationale organisaties – waaronder de Europese Unie – hanteren om armoede in het vizier te krijgen (Hoff et al. 2013).² In dit hoofdstuk wordt armoede, gegeven plaats en tijd, absoluut afgebakend: het gaat erom of mensen zelf genoeg hebben voor een minimaal bestaan naar hedendaagse normen, ongeacht of dat bij anderen ook het geval is.

De definitie spreekt verder van een tekort aan 'middelen'. Dit betekent dat we vaststellen of het inkomen mensen in beginsel in staat stelt te voorzien in het minimaal noodzakelijke, niet of men daadwerkelijk over een bepaald minimumpakket aan goederen en diensten beschikt. Als iemand een inkomen heeft dat genoeg is voor het minimaal noodzakelijke, maar het geld uitgeeft aan luxe, verslavingen of de nieuwste *gadgets*, is hij of zij in onze benadering niet arm – al kunnen daardoor vanzelfsprekend wel financiële problemen ontstaan.

Armoede heeft volgens de definitie betrekking op een situatie die geruime tijd duurt: iemand die eens een keer een maand niet uitkomt met zijn geld, is niet arm. Omdat we beschikken over jaarinkomens en rapporteren over de ontwikkeling van kalenderjaar op

kalenderjaar, houden we bij het meten van armoede een periode van een jaar aan voor de minimaal vereiste termijn. Als armoede langer duurt dan één kalenderjaar kunnen de gevolgen (schulden, laag welbevinden enz.) vanzelfsprekend ernstiger worden, maar eerder onderzoek wees niet op duidelijke 'breekpunten' naarmate het aantal jaren in armoede oploopt. Om praktische redenen spreken we daarom van langdurige armoede wanneer mensen drie kalenderjaren of langer niet de vereiste middelen hebben.

Ten slotte stellen we in dit hoofdstuk armoede in beginsel vast op persoonsniveau. Dat houdt in dat we het aantal mensen tellen waarvan het besteedbaar huishoudensinkomen beneden de armoedecriteria ligt. Ook internationale organisaties als Eurostat en de oeso volgen deze conventie, om recht te doen aan het feit dat bij een arm gezin meer mensen door armoede worden getroffen dan in het geval van een arme alleenstaande.

Referentiebudgetten en grensbedragen

Om te bepalen of er sprake is van armoede gaan we uit van twee referentiebudgetten voor de alleenstaande. Die budgetten geven aan wat de onontbeerlijke of zeer wenselijke uitgaven in het tegenwoordige Nederland zijn. Ze zijn door het Sociaal en Cultureel Planbureau (scP) bepaald op basis van gegevens van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud; zie verder Soede 2006, 2011). De normen van deze experts werden in een aparte studie onder burgers uitgebreid gevalideerd via de zogenoemde consensuele-budgetmethode (Hoff et al. 2010; Vrooman en Wildeboer Schut 2013).

Het eerste referentiebudget gebruiken we om te komen tot een *basisbehoeftecriterium* voor armoede. Dit omvat de uitgaven die een zelfstandig huishouden gewoonlijk minimaal kwijt is aan onvermijdbare, basale zaken zoals voedsel, kleding en wonen. Ook de uitgaven aan enkele andere moeilijk te vermijden kostenposten (bv. verzekeringen, niet-vergoede ziektekosten en persoonlijke verzorging) worden – althans ten dele – meegerekend. Het tweede referentiebudget is iets ruimer: hierin worden tevens minimale kosten voor sociale participatie verdisconteerd. Dat gaat bijvoorbeeld om een korte vakantie of het lidmaatschap van een sport- of hobbyclub – zaken die niet strikt noodzakelijk zijn, maar die door veel mensen wel als zeer wenselijk worden beschouwd, in lijn met de oorspronkelijke bedoeling van de bijstandswet (Hoff et al. 2010; Vrooman en Wildeboer Schut 2013). Het *niet-veel-maar-toereikendcriterium* gaat echter nog steeds uit van een bescheiden budget: zaken die gewoonlijk als 'luxe' worden gezien – zoals een auto – ontbreken.

In 2008 lag het referentiebudget voor een alleenstaande op maandbasis volgens de basisbehoefte-norm op 878 euro, en volgens de niet-veel-maar-toereikendnorm op 961 euro (Soede 2011: 15). Voor de jaren daarna zijn deze bedragen geïndexeerd met de stijging van de uitgaven aan voeding, kleding en wonen. Op die manier nemen de grensbedragen gewoonlijk meer toe dan de inflatie, maar minder dan het gemiddelde inkomen in Nederland.³ Dit komt doordat mensen bij een stijgend inkomen gewoonlijk een afnemend deel ervan besteden aan eten, kleding en huisvesting. De indexatie weerspiegelt zodoende veranderingen in welvaart, maar niet volledig. Ze is bovendien gebaseerd op een vijfjaarlijks voortschrijdend gemiddelde, vanuit de gedachte dat de perceptie van wat minimaal noodzakelijk is met enige vertraging reageert op sociaaleconomische veranderingen. In tabel 3.1

staan de geïndexeerde budgetten voor een alleenstaande in 2013, het laatste jaar waarvoor we over gegevens uit het Inkomenspanelonderzoek beschikken die tegen de norm kunnen worden afgezet (zie hoofdstuk 2).

Tabel 3.1

Referentiebudgetten voor een alleenstaande, 2013 (maandbedragen in euro's)

noodzakelijke bestedingen		
huur (bruto) ^a	374	
gas en andere brandstoffen	53	
elektriciteit	28	
water	9	
inventaris, onderhoud huis, tuin	99	
telefoon, kabel en internet	51	
verzekeringen	40	
niet-vergoede ziektekosten ^b	20	
voeding	180	
kleding	53	
was- en schoonmaakartikelen	9	
persoonlijke verzorging	21	
vervoer	13	
diversen	20	
basisbehoeftencriterium		969
minimaal vereist voor sociale participatie		
bezoek ontvangen	20	
op bezoek gaan	6	
vakantie	24	
uitgaan	17	
extra vervoer	7	
sport en hobby	17	
bibliotheek	2	
additioneel voor sociale participatie		92
niet-veel-maar-toereikendcriterium		1061

a Er wordt uitgegaan van de brutohuur, dus vóór aftrek van eventuele huurtoeslag. In de analyses wordt de ontvangen huurtoeslag bij het inkomen opgeteld.

b De betaalde ziektekostenpremie is niet als afzonderlijke post in het budget opgenomen, maar wordt in de analyses van het inkomen afgetrokken.

Bron: Nibud (2008) en Soede (2011) scp-bewerking

Voor een alleenstaande bedroeg het noodzakelijke budget voor de basisbehoeften in 2013 per maand 969 euro. Aangevuld met 92 euro voor de minimaal vereiste sociale participatie komt het tweede referentiebudget uit op 1061 euro per maand. Dat is de grondslag voor

het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Beide bedragen liggen 10,4% hoger dan in het ijkjaar 2008. Dit komt vooral door een prijsstijging van 10,1% in de tussenliggende jaren. Om op basis van de twee referentiebudgetten armoede bij meerpersoonshuishoudens te kunnen vaststellen gebruiken we equivalentiefactoren. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft die vastgesteld op basis van de budgetverdelingsmethode (zie hoofdstuk 2). Tabel 3.2 laat de afgeleide bedragen voor een aantal geselecteerde huishoudentypen zien, evenals de bedragen voor het ijkjaar 2008 en – ter vergelijking – de corresponderende bedragen van het wettelijk sociaal minimum. In deze tabel zijn alle bedragen afgerond op tientallen euro's, behalve de referentiebudgetten voor de alleenstaande.

Uit tabel 3.2 blijkt dat de bedragen van het niet-veel-maar-toereikendcriterium voor alle typen huishoudens hoger liggen dan het sociaal minimum. Dit houdt echter niet in dat mensen met een inkomen op het niveau van het sociaal minimum volgens dit criterium per definitie arm zijn. In veel gevallen ontvangen zij immers nog huurtoeslag, waardoor zij boven het niet-veel-maar-toereikendcriterium kunnen uitkomen. De bedragen van het basisbehoeftencriterium liggen ook hoger dan het sociaal minimum, behalve voor 65-plussers en eenoudergezinnen met één kind. Dat betekent dat ouderen of alleenstaande ouders met een minimuminkomen volgens dit criterium niet arm zijn. Pas wanneer het inkomen lager is dan het sociaal minimum, bijvoorbeeld door een onvolledige AOW- of bijstandsuitkering, is er kans dat men op grond van het basisbehoeftencriterium arm is. In dit hoofdstuk vormt het niet-veel-maar-toereikendcriterium de centrale armoede-indicator. Alleen bij de beschrijving van de ontwikkeling van de armoede in de loop der tijd (§ 3.2) rapporteren we over het basisbehoeftencriterium. Om praktische redenen standaardiseren we het besteedbaar huishoudensinkomen door dit te delen met de equivalentiefactor die voor het huishouden van toepassing is (zie kader 2.1 in hoofdstuk 2). Door die standaardisatie kunnen we het inkomen rechtstreeks afzetten tegen de twee referentiebudgetten voor de alleenstaande, en zodoende bepalen of de middelen toereikend zijn voor de onontbeerlijke en zeer wenselijke uitgaven. Zoals eerder aangegeven gaan we in beginsel uit van armoede bij personen. Omwille van de vergelijkbaarheid met hoofdstuk 2 brengen we echter ook enkele kerngegevens in kaart voor huishoudens (§ 3.2).

Tabel 3.2

Grensbedragen voor enkele typen huishoudens, 2008 en 2013 (afgerond netto maandbedrag in euro's, lopende prijzen)

	alleenstaande		paar zonder kind		paar		eenoudergezin	
	< 65 jaar	≥ 65 jaar	< 65 jaar	≥ 65 jaar	1 kind	≥ 2 kind	1 kind	≥ 2 kind
basisbehoeftencriterium								
2008	878*	880	1200	1200	1470	1650	1170	1330
2013	969*	970	1330	1330	1620	1820	1290	1460
niet-veel-maar-toereikendcriterium								
2008	961*	960	1320	1320	1600	1810	1280	1450
2013	1061*	1060	1450	1450	1770	1990	1410	1600
sociaal minimum ^a								
2008	830	930	1190	1280	1360	1430	1250	1330
2013	900	1040	1260	1430	1430	1550	1330	1450

a Het sociaal minimum is gelijk aan het normbedrag van bijstand of AOW, plus (voor zover van toepassing) kinderbijslag, kindgebonden budget en zorgtoeslag, maar exclusief huurtoeslag en kinderopvangtoeslag.
* referentiebudgetten (exacte bedragen).

Bron: SCP, CBS

Anders dan bij het *Armoedesignalement 2013* zijn er dit jaar nieuwe gegevens beschikbaar over de bestedingen en over het vermogen van huishoudens. Beide thema's komen in paragraaf 3.8 van dit hoofdstuk aan de orde. Daarnaast zijn er nieuwe cijfers over de regionale spreiding van armoede. Dit geeft ons de mogelijkheid om, naast de landelijke armoede, de situatie op het niveau van gemeenten en viercijferige postcodegebieden in kaart te brengen (§ 3.7).

3.2 Ontwikkeling van armoede in de periode 2000-2012

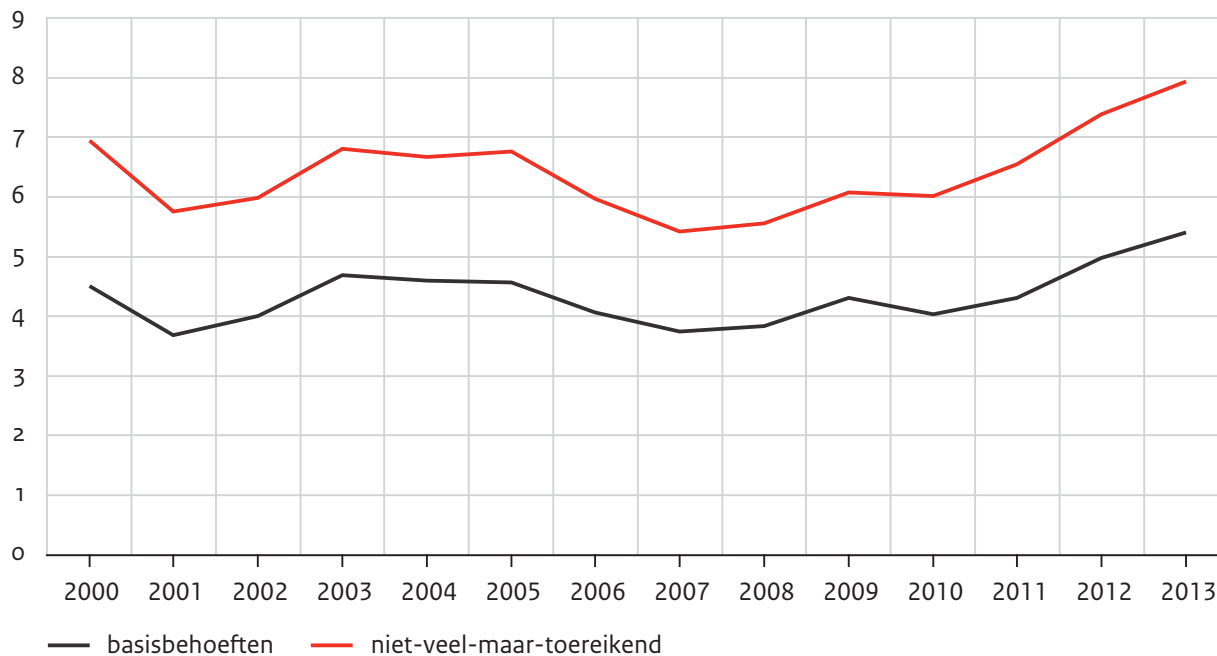
Armoede in 2013 verder gestegen

Sinds de aanvang van de economische crisis is de armoede in Nederland flink toegenomen. In 2007, het laatste jaar voorafgaand aan de crisis, was het armoedepercentage zeer laag: het aandeel arme personen bedroeg 3,7% volgens het basisbehoeftencriterium en 5,4% volgens het ruimere niet-veel-maar-toereikendcriterium. Daarna liepen beide percentages gestaag op (figuur 3.1). Weliswaar was er in 2010 een adempauze als gevolg van een lichte opleving van de economie, maar in de jaren daarop nam volgens beide criteria de armoede weer flink toe. In 2013 was respectievelijk 5,4% van de bevolking arm volgens het basisbehoeftencriterium en 7,9% volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Dit is het hoogste niveau sinds de eeuwwisseling. Het armoedepercentage op basis van het niet-veel-maar-toereikendcriterium ligt echter nog steeds onder de piek van 1994, toen 8,6% van de bevolking arm was. In absolute aantallen zijn er inmiddels meer armen dan in 1985.

Volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium waren er in dat jaar 1,1 miljoen armen (8,3% van de toenmalige bevolking), nu zijn dat er bijna 1,3 miljoen.

Figuur 3.1

Personen in armoede, 2000-2013^a (in procenten van de bevolking)

a De cijfers van 2012 en 2013 zijn voorlopig.

Bron: CBS (IPO'00-'13) SCP-bewerking

In absolute aantallen is het aantal armen sinds 2007 gegroeid met ruim 274.000 volgens het basisbehoeftencriterium, en met meer dan 412.000 volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium (tabel 3.3). Op basis van deze laatste maatstaf waren in 2013 bijna 1,3 miljoen mensen arm. Bij gemiddeld 2,2 personen per huishouden komt dit neer op een kleine 600.000 arme huishoudens. Wanneer we ons baseren op het basisbehoeftencriterium zijn deze aantallen uiteraard kleiner; dan gaat het in 2013 om 856.000 arme personen en iets meer dan 400.000 arme huishoudens.

Tabel 3.3

Personen en huishoudens in armoede, 2000-2013^a (in aantallen x 1000 en in procenten van de bevolking)

	personen				huishoudens			
	basisbehoefte		niet-veel-maar-toereikend		basisbehoefte		niet-veel-maar-toereikend	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
2000	673	4,5	1040	7,0	289	4,5	463	7,2
2001	558	3,7	871	5,8	249	3,8	402	6,2
2002	612	4,0	915	6,0	261	4,0	407	6,2
2003	716	4,7	1040	6,8	306	4,7	460	7,0
2004	702	4,6	1021	6,7	303	4,6	452	6,9
2005	699	4,6	1034	6,8	308	4,7	471	7,1
2006	630	4,1	924	6,0	293	4,4	429	6,4
2007	582	3,7	843	5,4	270	4,0	396	5,9
2008	601	3,8	869	5,6	285	4,2	413	6,0
2009	676	4,3	955	6,1	314	4,6	448	6,5
2010	634	4,0	945	6,0	292	4,2	441	6,4
2011	682	4,3	1033	6,5	317	4,5	489	7,0
2012	775	4,9	1156	7,3	356	5,0	540	7,7
2013	856	5,4	1255	7,9	688	5,5	579	8,2

a De cijfers van 2012 en 2013 zijn voorlopig.

Bron: CBS (IPO'00-'13) SCP-bewerking

Ook langdurige armoede verder gestegen

Van de personen en huishoudens die in armoede verkeren, heeft een deel al ten minste drie jaar achtereen met deze situatie te kampen. In termen van het niet-veel-maar-toereikendcriterium gaat het om circa 30% van de totale arme groep, van jaar op jaar variërend tussen 27% en 33%. Ook in de huidige periode van economische laagconjunctuur blijft dit aandeel vrij constant en maken de langdurig armen ongeveer een derde van het totaal uit. In 2013 leefden 226.000 mensen (1,6% van de bevolking) gedurende minimaal drie jaar in een huishouden met een inkomen onder het basisbehoeftencriterium, terwijl 410.000 mensen (2,9%) langdurig moesten rondkomen van een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium (tabel 3.4). Dit is een stijging met respectievelijk 20% en 13% ten opzichte van het jaar ervoor.

Tabel 3.4

Personen en huishoudens in langdurige armoede,^a 2000-2013^b (in aantallen x 1000 en in procenten van de bevolking)

	personen				huishoudens			
	basisbehoefte		niet-veel-maar-toereikend		basisbehoefte		niet-veel-maar-toereikend	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
2000	126	1,0	281	2,2	54	0,9	133	2,3
2001	122	0,9	253	1,9	52	0,9	118	2,0
2002	124	0,9	256	1,9	54	0,9	120	2,0
2003	143	1,1	279	2,1	63	1,1	130	2,2
2004	159	1,2	302	2,2	70	1,2	138	2,3
2005	157	1,2	302	2,2	70	1,2	142	2,4
2006	155	1,1	290	2,1	72	1,2	139	2,3
2007	149	1,1	279	2,0	71	1,2	134	2,2
2008	147	1,1	278	2,0	70	1,1	133	2,1
2009	157	1,1	281	2,0	73	1,2	133	2,1
2010	151	1,1	281	2,0	69	1,1	130	2,1
2011	169	1,2	316	2,2	76	1,2	145	2,3
2012	188	1,3	362	2,5	84	1,3	167	2,6
2013	226	1,6	410	2,9	100	1,5	184	2,8

a Langdurige armoede: ten minste drie jaar achter elkaar arm.

b De cijfers van 2012 en 2013 zijn voorlopig.

Bron: CBS (IPO'00-'13) SCP-bewerking

3.3 Geraamde armoede in 2014 en 2015

In het Armoedesignalement trachten we een zo actueel mogelijk beeld te geven van de armoede in Nederland. De meest recente inkomensgegevens dateren echter van 2013. In economisch turbulente tijden hebben de ontwikkelingen waarschijnlijk direct weerslag op de armoedecijfers. We maken daarom gebruik van ramingen om de armoedepercentages te actualiseren en een jaar 'vooruit te kijken'. De ramingen zijn gebaseerd op de koopkrachtmutaties van het CPB zoals die zijn weergegeven in de Macro Economische Verkenning 2015 (CPB 2014). De ramingsmethode wordt in bijlage B gedetailleerder beschreven.

Het aantal arme personen daalt in 2015 naar verwachting met 61.000 mensen, tot 1.195.000. Deze daling vindt vooral in 2014 plaats, in dat jaar daalt het aantal met 50.000. Naar verwachting zijn er in 2015 dan 544.000 huishoudens in armoede. Procentueel is de daling ook het sterkst in 2014. In dat jaar daalt het percentage mensen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium van 7,9% naar 7,6%, waarna zich in 2015 nog een kleine daling

voordoeft naar 7,5%. Hiermee lijkt een einde gekomen aan de stijging van het percentage mensen met een inkomen onder dit armoedecriterium, die in 2007 inzette.

Tabel 3.5

Raming armoede van personen en huishoudens, naar belangrijkste inkomensbron van de hoofdkostwinner en naar leeftijd, 2012-2014 (in aantallen x 1000 en in procenten van de totale bevolking)^a

	aantal				%			
	2013	2014	2015	ontwik- keling	2013	2014	2015	ontwik- keling
alle personen	1255	1206	1195	-61	7,9	7,6	7,5	-0,4
inkomensbron								
loon (werknemer zonder kinderen)	98	82	79	-19	2,7	2,4	2,4	-0,3
loon (werknemer met kinderen)	225	195	179	-46	4,7	4,4	4,1	-0,6
uitkering (alleenstaande)	161	152	151	-10	48,3	45,4	44,7	-3,6
uitkering (gezin)	324	330	338	14	36,0	34,8	33,9	-2,2
pensioen (≥ 65, alleenstaande)	44	45	43	-2	6,1	6,2	5,9	-0,2
pensioen (≥ 65, paar)	42	45	47	5	2,6	2,7	2,7	0,1
winst/overig	360	358	357	-3	12,1	12,0	11,9	-0,2
leeftijd								
kinderen (0-17)	400	387	381	-19	11,9	11,7	11,7	-0,3
volwassenen (18-64)	768	729	725	-43	7,9	7,6	7,6	-0,3
ouderen (≥ 65)	87	89	89	2	3,1	3,1	3,0	-0,2
in huishoudens	579	551	544	-35	8,2%	7,8%	7,6%	-0,6

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

Bron: CBS (IPO'12), ministerie van Financiën (2013) SCP-bewerking

De meeste onderscheiden groepen weerspiegelen dit algemene stabiliserende beeld. De armoede onder werknemers, gepensioneerden en gezinnen met een uitkering daalt licht, met enkele tienden van procenten. Onder de alleenstaanden met een uitkering vermindert de armoede substantiëler. Bevond in 2013 ruim 48% van deze groep zich onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium, in 2014 is dat bijna 4 procentpunten minder. Kinderen blijven in 2014 een relatief kwetsbare groep waar het armoede betreft. Het percentage dat in een huishouden leeft dat moet zien rond te komen van een inkomen onder het genoemde criterium daalt van 11,9% naar 11,7%. Ook het relatieve aantal arme ouderen laat een lichte daling zien. Ouderen met een aanvullend pensioen genieten in het algemeen een inkomen dat zich boven het armoedecriterium bevindt.

3.4 Armoede naar leeftijd

Uit de hiervoor gepresenteerde ramingen voor 2013 en 2014 kwam naar voren dat bij kinderen en jongeren tot 17 jaar de prevalentie van armoede relatief hoog is, terwijl deze bij 65-plussers verhoudingsgewijs laag is. In deze paragraaf gaan we gedetailleerder in op de leeftijdsverschillen. Figuur 3.2 laat voor 2007 (het jaar voorafgaand aan de crisis), 2012 en 2013 zien in welke mate armoede zich bij uiteenlopende leeftijdsgroepen manifesteert.

Kinderen tot twaalf jaar lopen het meeste risico op armoede

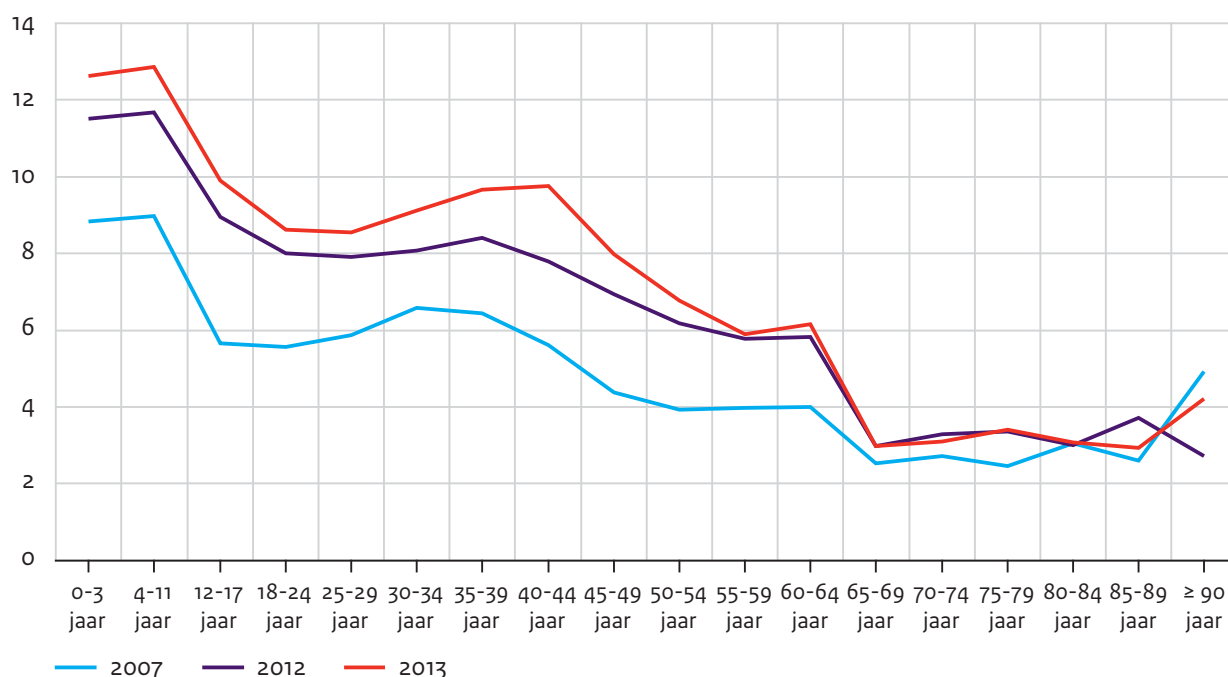
Uit figuur 3.2 blijkt dat minderjarigen verhoudingsgewijs vaker in armoede verkeren dan alle andere leeftijdscategorieën. In 2013 leefde bijna 13% van de kinderen tot twaalf jaar in een huishouden met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Dit zijn iets meer dan 300.000 kinderen. Binnen de leeftijdscategorie 12-17 jaar komt armoede wat minder vaak voor. Van deze groep jongeren waren er in 2013 iets minder dan 97.000 arm; dit is bijna 10% van die leeftijdscategorie. Minderjarigen maken al met al bijna een derde (32%) uit van de arme groep, terwijl zij net een vijfde (21%) vormen van de totale Nederlandse bevolking. In totaal verkeerden 400.000 minderjarigen in 2013 onder de armoedegrens. Volgens de raming neemt dit aantal in 2014 met 13.000 af en zal in 2015 een verdere daling optreden, met nog eens 6.000 (tabel 3.5).

Verhoogde kans op armoede blijft bestaan tot 45 jaar

Van de volwassenen tot 65 jaar heeft gemiddeld 7,9% een huishoudensinkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Degenen in de leeftijd tot 45 jaar zitten daar ruim een procentpunt boven met gemiddeld 8,9% armoede. Met name de 35-39-jarigen laten een piek zien (9,7% arm), wellicht als gevolg van de stijgende kosten van kinderen en een daling van het aantal gewerkte uren in deze levensfase in verband met zorgverplichtingen van de ouders. Het absolute aantal armen in deze leeftijdscategorie komt in 2013 net boven de 94.000 personen uit, ruim 10.000 meer dan in 2012. De groei is iets sterker dan die binnen de totale groep volwassenen tot 65 jaar (+12% versus +9%).

Figuur 3.2

Personen in armoede naar leeftijd, 2007, 2012 en 2013 (in procenten ten opzichte van de doelgroep)^a

Bron: CBS (IPO'07, '12 en '13) SCP-bewerking

Armoedepercentage vermindert vooral vanaf 65 jaar

De armoedeprevalentie neemt vanaf het vijfenvestigste levensjaar gestaag af. De groep 45-49-jarigen zit met 8,0% armoede op het gemiddelde voor de totale bevolking, terwijl het bij de 55-64-jarigen nog maar om circa 6% gaat. Een verklaring is dat veel mensen uit deze leeftijdsgroep nog participeren op de arbeidsmarkt, terwijl er tegelijkertijd minder gezinsleden van het inkomen hoeven rond te komen omdat de kinderen volwassen zijn en het huis hebben verlaten.

Vanaf 65 jaar wordt het armoedepercentage nog kleiner; van de 65-plussers heeft slechts 3,1% een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Ten opzichte van 2012 is echter sprake van een lichte stijging van de armoede (+2%).

Armoede onder kinderen het laatste jaar even sterk gegroeid als onder volwassenen

In het voorgaande is al enkele malen kort ingegaan op de toename van de armoede tussen 2012 en 2013. Het totale aantal armen is in deze periode met 8,6% toegenomen, maar hiervoor is al aangegeven dat de verschillende leeftijdsgroepen hierin verschillen. Zowel bij de kinderen als bij de volwassenen ligt de groei rond het gemiddelde (in beide gevallen +9%), terwijl de 65-plussers een duidelijk minder sterke groei laten zien (+2%).

In vergelijking met 2007 is vooral het aantal arme volwassenen gestegen

Vergelijking met het jaar waarin de economische crisis zich nog niet deed gelden, 2007, geeft een ander beeld. De stijging van de armoede is fors: tussen 2007 en 2013 is het totale aantal armen met ongeveer de helft gestegen (+49%). Daarbij is de sterkste stijging zicht-

baar onder de volwassenen tot 65 jaar (+51%), op afstand gevolgd door de minderjarigen (+45%) en de ouderen (+42%).

Piek uit het verleden ook bij kinderen en jongeren niet bereikt

Net als voor de totale arme groep, geldt ook voor de minderjarigen dat de piek van 1994 nog niet is geëvenaard. Destijds leefde 13% van de kinderen en jongeren in een huishouden met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium (421.000 personen), nu is dat 12% (400.000 personen; zie tabel 3.6).

Tabel 3.6

Personen in armoede naar leeftijd, 2000-2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)^a

	aantallen x 1000			%		
	0-17 jaar	18-64 jaar	≥ 65 jaar	0-17 jaar	18-64 jaar	≥ 65 jaar
2000	353	613	74	10,6	6,4	3,6
2001	295	503	74	8,7	5,2	3,6
2002	320	528	67	9,3	5,4	3,2
2003	355	615	70	10,3	6,3	3,3
2004	350	605	67	10,2	6,2	3,1
2005	347	614	72	10,2	6,3	3,3
2006	308	550	66	8,9	5,6	2,9
2007	276	506	61	8,0	5,2	2,7
2008	279	525	64	8,1	5,3	2,7
2009	305	592	59	8,9	6,0	2,4
2010	302	578	65	8,9	5,9	2,6
2011	326	630	77	9,6	6,4	3,0
2012	368	703	86	10,9	7,2	3,2
2013 ^b	400	768	87	11,9	7,9	3,1

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

b Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'00-'13) SCP-bewerking

In de twee volgende paragrafen gaan we binnen leeftijdsgroepen na wat de voornaamste risicogroepen zijn. Eerst bespreken we categorieën volwassenen met een hoog armoederisico (§ 3.5), daarna doen we hetzelfde voor kinderen en jongeren tot 18 jaar (§ 3.6). Voor beide leeftijdsgroepen onderzoeken we de relatie tussen armoede en de samenstelling van het huishouden, de (eigen) belangrijkste inkomensbron en het land van herkomst.

3.5 Risicogroepen bij volwassenen

Zowel bij volwassenen als bij minderjarigen zijn subgroepen te onderscheiden die naar verhouding vaak of juist minder vaak in een armoedesituatie verkeren. In deze paragraaf presenteren we de risicogroepen bij de volwassenen.

Van alle huishoudentypen komt armoede bij alleenstaande moeders het meest voor

De armoedeprevalentie hangt samen met de samenstelling van het huishouden. Alleenstaanden tot 65 jaar en alleenstaande ouders hebben duidelijk vaker te maken met armoede dan leden van paren – al dan niet met kinderen – of alleenstaanden van 65 jaar of ouder (zie tabel 3.7). Bij de paren zijn het vooral de 65-plussers die relatief goed af zijn: binnen deze groep is slechts 2% arm.

Bij dit alles zijn er weinig verschillen tussen mannen en vrouwen. Alleen voor het armoedepercentage onder eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen maakt het geslacht uit: van de alleenstaande vaders heeft 12% met armoede te maken, bij de alleenstaande moeders is dit ruim tweemaal zo veel (25%). Onder eenoudergezinnen waar (ook) meerderjarige kinderen deel van uitmaken, is het verschil tussen mannen en vrouwen veel kleiner; hier bedragen de armoedepercentages 9% en 12%.

Tabel 3.7

Volwassenen in armoede naar geslacht, leeftijd en type huishouden, 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)^a

	mannen		vrouwen		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
alleenstaand, 18-64 jaar	140	16,9	100	16,1	240	16,1
alleenstaand, ≥ 65 jaar	11	4,3	30	4,7	41	4,6
paar, 18-64 jaar	18	4,2	54	4,0	102	4,0
paar, ≥ 65 jaar	21	2,2	16	2,1	36	2,2
eenoudergezin, alleen minderjarige kinderen	4	12,1	55	24,9	60	23,1
eenoudergezin met meerderjarige kinderen	22	9,4	33	12,1	54	10,9
paar, alleen minderjarige kinderen	109	8,4	109	8,3	218	8,3
paar met meerderjarige kinderen	44	3,7	35	3,5	79	3,6
meerpersoonshuishouden, overig	13	7,4	14	7,6	27	7,5
totaal	421	6,8	446	7,0	856	6,8

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

b Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'00-'13) SCP-bewerking

Groot deel van de arme groep verricht betaald werk

Van degenen die volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium in een armoedesituatie verkeren, heeft een flink deel arbeid als belangrijkste inkomensbron. Deze categorie maakt 42% van het totale aantal armen uit. Met 356.000 personen vormen zij een groep die ook wel wordt aangeduid als de werkende armen. Zelfstandig ondernemers leven naar verhouding vaker in armoede dan werkenden in loondienst (13% versus 3%). Hierdoor is bijna de helft (47%) van de werkende armen een zelfstandig ondernemer. Bij zzp'ers is de armoede hoger dan bij zelfstandigen met personeel (Josten et al. 2014).

Armoedeprevalentie het hoogst onder ontvangers van een bijstandsuitkering

Ook uitkeringsgerechtigden hebben een groot aandeel in de armoede; in totaal maken zij 32% van de armen uit. Vooral de bijstandsontvangers dragen daaraan bij. Van hen heeft 47% een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Bij geen van de andere onderscheiden categorieën komt zo'n hoog armoedepercentage voor.

Tabel 3.8

Volwassenen in armoede naar belangrijkste eigen inkomensbron, 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)^a

	aantal	%
totaal	855	6,8
werkend	356	4,9
in loondienst	191	3,2
als zelfstandig ondernemer	166	12,5
met uitkering	280	24,1
werkloosheidsuitkering	29	12,8
arbeidsongeschiktheidsuitkering	58	12,8
bijstandsuitkering	160	47,0
overige sociale uitkering	33	23,5
gepensioneerd	99	3,4
< 65 jaar	22	8,0
> 65 jaar	77	3,0
overig	120	10,4
thuiswonende student	36	5,9
geen eigen inkomen	85	15,5

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

b Voorlopige cijfers.

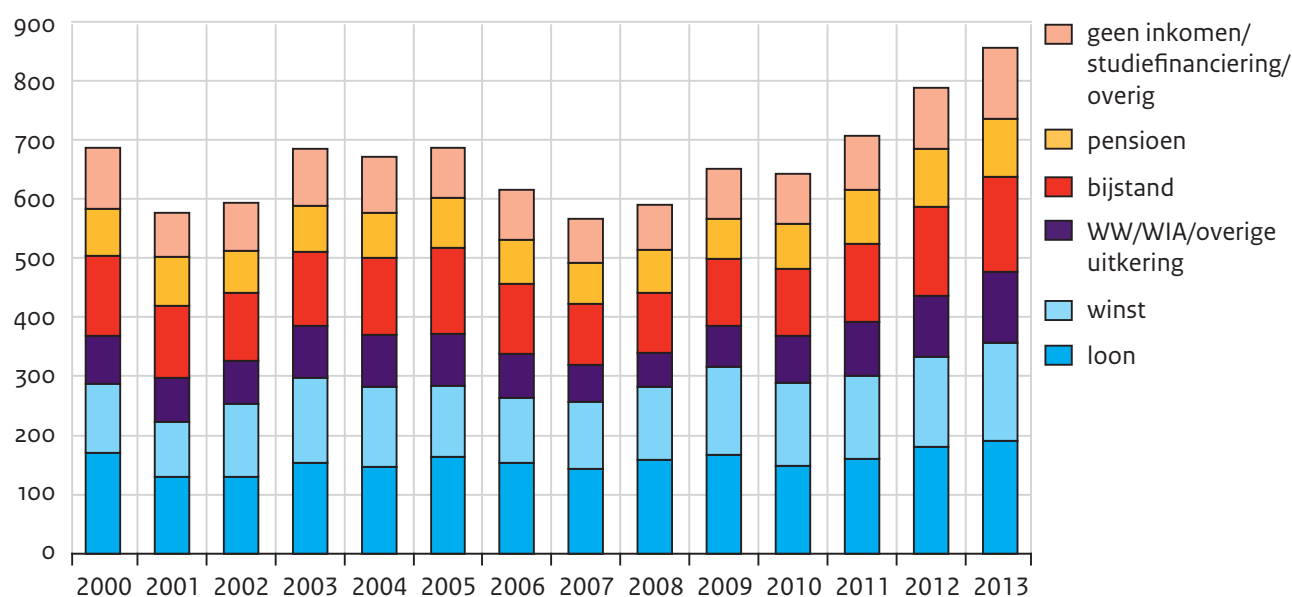
Bron: CBS (IPO'13) SCP-bewerking

Werknemers in meest gunstige positie

Vergelijking van de meest recente gegevens met die uit 2007 maakt duidelijk dat in alle onderscheiden categorieën het aantal armen is toegenomen (figuur 3.3). Werkenden in loondienst zijn er daarbij relatief het best van afgekomen; in deze categorie is de armoede met een derde (33%) toegenomen. In de overige categorieën varieert de groei van 41% (pensioenontvangers, incl. degenen jonger dan 65 jaar) tot 90% (uitkeringsontvangers, excl. bijstandsgerechtigden).

Figuur 3.3

Volwassenen in armoede naar belangrijkste eigen inkomensbron, 2000-2013 (in aantallen x 1000)^{a, b}

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

b Cijfers 2012 en 2013 zijn voorlopig.

Bron: CBS (IPO'00-'13) SCP-bewerking

Merendeel van de arme volwassenen is autochtoon

Autochtonen behoren naar verhouding niet vaak tot de arme populatie; 5% heeft een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Doordat de autochtone groep echter ruim 80% van de totale bevolking beslaat, is het aantal armen onder hen groot. De omvang van de oranje bel in figuur 3.4 weerspiegelt dit; in 2013 verkeerden 509.000 volwassen autochtonen in een armoedesituatie. In 2007, het laatste jaar voor de economische crisis, waren dit er 357.000, slechts 3,6% van het autochtone bevolkingsdeel.

Binnen de totale volwassen bevolking is het aandeel autochtone armen dus zowel in absolute cijfers als procentueel gestegen. Wanneer we alleen de arme populatie bezien, is het aandeel autochtonen juist licht afgenomen. In 2013 vormden zij 61% van de totale arme groep, in 2007 was dit 63%. Het geeft aan dat de crisis sterker heeft toegeslagen bij de niet-autochtonen.

Veel armoede onder niet-westerse migranten van eerste generatie

Ook bij de andere onderscheiden groepen is het absolute aantal armen toegenomen tussen 2007 en 2013. Bij de niet-westerse migranten van de eerste generatie gaat het om een stijging van 64.000 naar 188.000. Voor een deel komt dit doordat in die periode het totale aantal eerste generatie niet-westerse migranten is gegroeid (met ruim 82.000). De voornaamste oorzaak ligt echter in de stijging van de armoedeprevalentie, van 15% naar 21% (zie figuur 3.4).

Voor de niet-westerse migranten van de tweede generatie geldt eveneens dat in de periode 2007-2013 zowel de groepsgrootte als de armoedeprevalentie is toegenomen. De omvang van deze bevolkingsgroep steeg van 213.000 naar 329.000, terwijl het aandeel armen groeide van 9% naar 14%. Het absolute aantal armen in deze categorie steeg daardoor van 18.000 naar 45.000.

Eenzelfde trend is zichtbaar voor de migranten met een westerse achtergrond, met name waar het de eerste generatie betreft. Tussen 2007 en 2013 is het aantal westerse migranten uit Europa, inclusief Midden- en Oost-Europa, en uit landen als de Verenigde Staten, Canada en Japan toegenomen met een kleine 105.000. Het aandeel armen is eveneens toegenomen, van 8% naar 13%. Tezamen mondt dit uit in bijna een verdubbeling van het aantal armen binnen deze groep. Bij de tweede generatie zijn de ontwikkelingen aanmerkelijk minder uitgesproken. De totale omvang van deze categorie steeg met net iets meer dan 7000 personen, terwijl het aandeel armen van bijna 5% naar 6,4% ging. De groei van het aantal armen was daardoor gering.

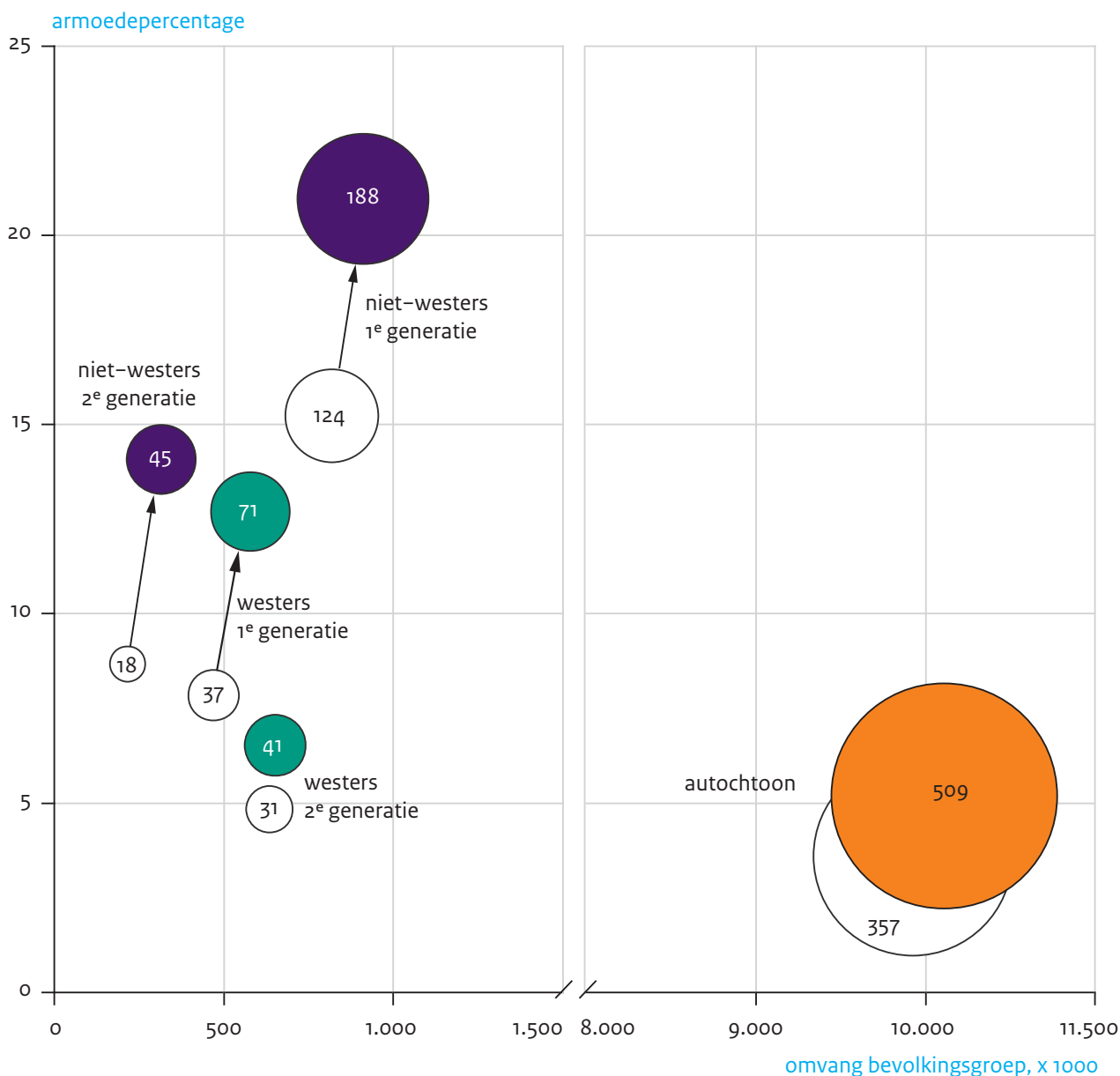
Armoedepercentage het hoogst onder personen van niet-westerse afkomst

Mensen met een niet-westerse achtergrond blijken over het algemeen relatief het vaakst arm te zijn. Vooral degenen met een Marokkaanse of 'overig' niet-westerse achtergrond hebben vaak een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium, op geringe afstand gevolgd door personen van Turkse komaf. Zo'n 20% à 23% van deze bevolkingsgroepen behoorde in 2013 tot de armen.

Aan de andere kant van het spectrum zijn degenen van Surinaamse afkomst te vinden. Ook in deze categorie komt het armoedepercentage boven het bevolkingsgemiddelde uit, maar met 10% armen bevinden zij zich in een betrekkelijk gunstige positie. Bovendien hebben ze relatief weinig geleden onder de economische crisis; in 2007 lag het armoedepercentage onder de Surinaamse volwassenen op 8,8%. Vooral binnen de bevolkingsgroep van Marokkaanse afkomst is het armoedepercentage in deze periode aanzienlijk sterker gestegen, van 15% naar 23%. Bij de overige categorieën gaat het om toenames met ongeveer 4,5 tot 5 procentpunten.

Figuur 3.4

Volwassenen in armoede naar herkomst en generatie, 2007 en 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)^{a, b}

a De gekleurde bellen hebben betrekking op 2013; de kleurloze bellen betreffen 2007.

b Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium; cijfers 2013 zijn voorlopig.

Bron: CBS (IPO'07 en '13) SCP-bewerking

Ook veel armoede bij Midden- en Oost-Europeanen

Bij de westerse migranten maakt het voor het armoedepercentage groot verschil uit welk land men afkomstig is. Onder degenen uit de oude Europese lidstaten of uit bijvoorbeeld de Verenigde Staten of Canada ligt dit percentage rond het landelijke gemiddelde (8%). Daarnaast zijn er echter groepen uit Midden- en Oost-Europa, bij wie aanzienlijk vaker sprake is van armoede. Bij de Polen gaat het om 16%, en dit loopt op tot 20% bij de categorie afkomstig uit voormalig Joegoslavië of nieuwe eu-lidstaten als Bulgarije en Roeme-

nië. Doordat het totale aantal migranten uit deze landen niet heel groot is, is het absolute aantal armen echter bescheiden.

Tabel 3.9

Volwassenen in armoede naar herkomstland, 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)^a

	aantal	%
totaal	855	6,8
Nederland	510	5,1
westerse migranten	112	9,3
Indonesië	22	6,4
EU-15, IJsland, Noorwegen en Zwitserland	43	7,4
vs, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland en Japan	4	8,0
Voormalig Joegoslavië en Albanië	11	17,3
Polen	14	16,4
Nieuwe EU-lidstaten, excl. Polen	10	19,9
Rusland en overige voormalige Sovjetstaten	9	19,1
niet-westerse migranten	234	19,1
Suriname	25	10,3
Ned. Antillen en Aruba	14	16,4
Turkije	54	20,0
Marokko	50	22,7
overige landen	91	22,9

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium, voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'13) SCP-bewerking

3.6 Risicogroepen bij kinderen

Omdat kinderen relatief vaak in armoede leven, is besloten hun situatie afzonderlijk te bespreken. Net als bij de volwassenen gaan we na of er binnen deze leeftijdscategorie subgroepen zijn te onderscheiden bij wie armoede vaker of juist minder vaak voorkomt. Opnieuw kijken we specifiek naar de samenstelling van het huishouden waartoe het kind behoort, de belangrijkste bron van inkomsten van het huishouden en de herkomst.

Kinderen uit gezinnen met drie of meer kinderen vaker arm

Eenoudergezinnen met alleen minderjarige kinderen hebben relatief vaak te maken met armoede. Tabel 3.7 liet zien dat dit vooral geldt wanneer het hoofd van het gezin een vrouw is; een kwart van de alleenstaande moeders is arm. Ook tabel 3.10 toont aan dat kinderen uit eenoudergezinnen beduidend vaker in armoede verkeren dan kinderen die

met hun beide ouders wonen. Het aandeel armen bedraagt respectievelijk 28% en 9%. Daarnaast is van belang of en hoeveel broers en zussen in het huishouden aanwezig zijn. Van de kinderen uit eenoudergezinnen is 17% arm in het geval zij enig kind zijn, maar dit loopt op tot 60% als zij twee of meer broers of zussen hebben. Bij de kinderen die met hun beide ouders wonen, gaat het om respectievelijk 7% en 16%.

Tabel 3.10

Kinderen in armoede naar huishoudensituatie, 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)^a

	aantal	%
totaal	400	11,9
woont bij één ouder ^b	125	27,8
enig kind	26	16,8
met een broer of zus < 18 jaar	41	24,9
met twee of meer broers of zussen < 18 jaar	45	59,5
met een of meerdere volwassen broers of zussen	13	23,2
woont bij beide ouders	258	9,3
enig kind	31	7,3
met een broer of zus < 18 jaar	89	6,8
met twee of meer broers of zussen < 18 jaar	119	15,5
met een of meerdere volwassen broers of zussen	20	6,7
woont in een huishouden met andere volwassenen	17	14,2

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium, voorlopige cijfers.

b Uitgaand van de ouder bij wie het kind volgens de Gemeentelijke Basisadministratie woonachtig is.

Bron: CBS (IPO'13), SCP-bewerking

Bijna twee derde van de arme kinderen komt uit een gezin met werkende ouders

Eerder is geconstateerd dat werkenden in loondienst relatief weinig met armoede te maken hebben. Uit tabel 3.11 is op te maken dat dit ook voor hun kinderen opgaat: van de kinderen uit gezinnen met loon als belangrijkste bron van inkomsten, is iets minder dan 6% arm. Het zelfstandig ondernemerschap vormt een minder goede buffer tegen armoede; van de kinderen uit gezinnen die voornamelijk leven van winst uit eigen onderneming is 14% arm.

In absolute aantallen komt echter een ander beeld naar voren. Het feit dat de werkzame beroepsbevolking bijna 7,3 miljoen mensen omvat (cijfer over 2013), heeft tot gevolg dat er ruim 241.000 arme kinderen zijn met werkende ouders. Dit is 60% van het totale aantal arme kinderen.

Bijna 60% van de kinderen uit bijstandsgezinnen is arm

Uit de gegevens over de volwassenen bleek tevens dat het ontvangen van een bijstandsuitkering relatief vaak, in bijna de helft van de gevallen, samengaat met armoede. Voor minderjarigen geldt dit nog meer: van alle kinderen en jongeren uit gezinnen met een ww-uitkering als voornaamste bron van inkomsten, is bijna 60% arm volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Dit zijn meer dan 100.000 kinderen. Overigens is het ontvangen van een uitkering sowieso ongunstig voor de welvaartspositie van kinderen. Van de kinderen behorend tot een gezin dat een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering als belangrijkste inkomensbron heeft, heeft meer dan 40% met armoede te maken (tabel 3.11).

Tabel 3.11

Kinderen in armoede naar belangrijkste inkomensbron in het huishouden, 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)^a

	aantal	%
totaal	400	11,9
loon	123	5,6
winst	117	14,2
ww-uitkering	17	46,6
WAO/WIA	31	41,2
bijstandsuitkering	104	59,2
pensioen	6	20,8
overig	1	15,2

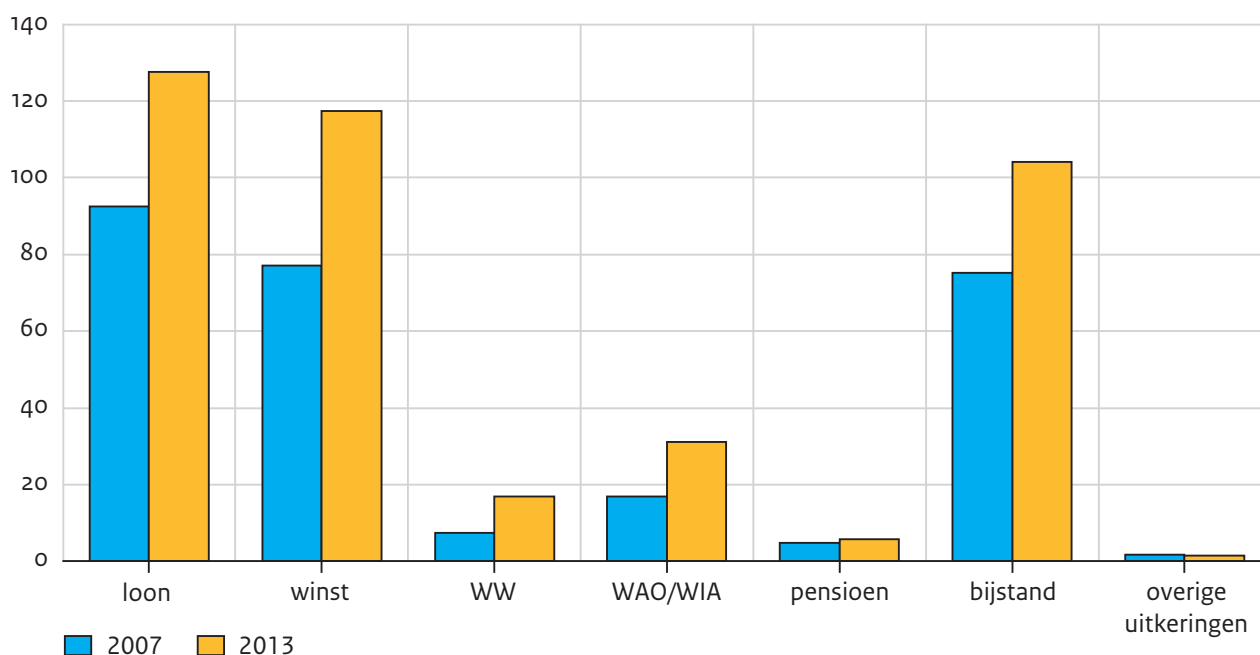
a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium, voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'13), SCP-bewerking

Figuur 3.5 laat zien dat tussen 2007 en 2013 het aantal arme kinderen in vrijwel alle categorieën is toegenomen, ongeacht wat de belangrijkste inkomensbron van het gezin was. Vooral het zelfstandig ondernemerschap laat een stijgende trend zien, maar ook bij loontrekkers en bijstandsgerechtigden is een forse toename zichtbaar.

Figuur 3.5

Kinderen in armoede naar belangrijkste inkomensbron van het huishouden, 2007 en 2013 (in aantallen x 1000)^{a, b}

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

b Cijfers 2013 zijn voorlopig.

Bron: CBS (IPO'07, '13) SCP-bewerking

Bijna 40% van de arme kinderen is van niet-westerse afkomst

Net als bij de volwassenen is ook van de arme kinderen en jongeren het merendeel een autochtone Nederlander. Wel gaat het om een beduidend minder grote meerderheid; de 212.000 personen tellende autochtone groep vormt 53% van het totale aantal arme kinderen.

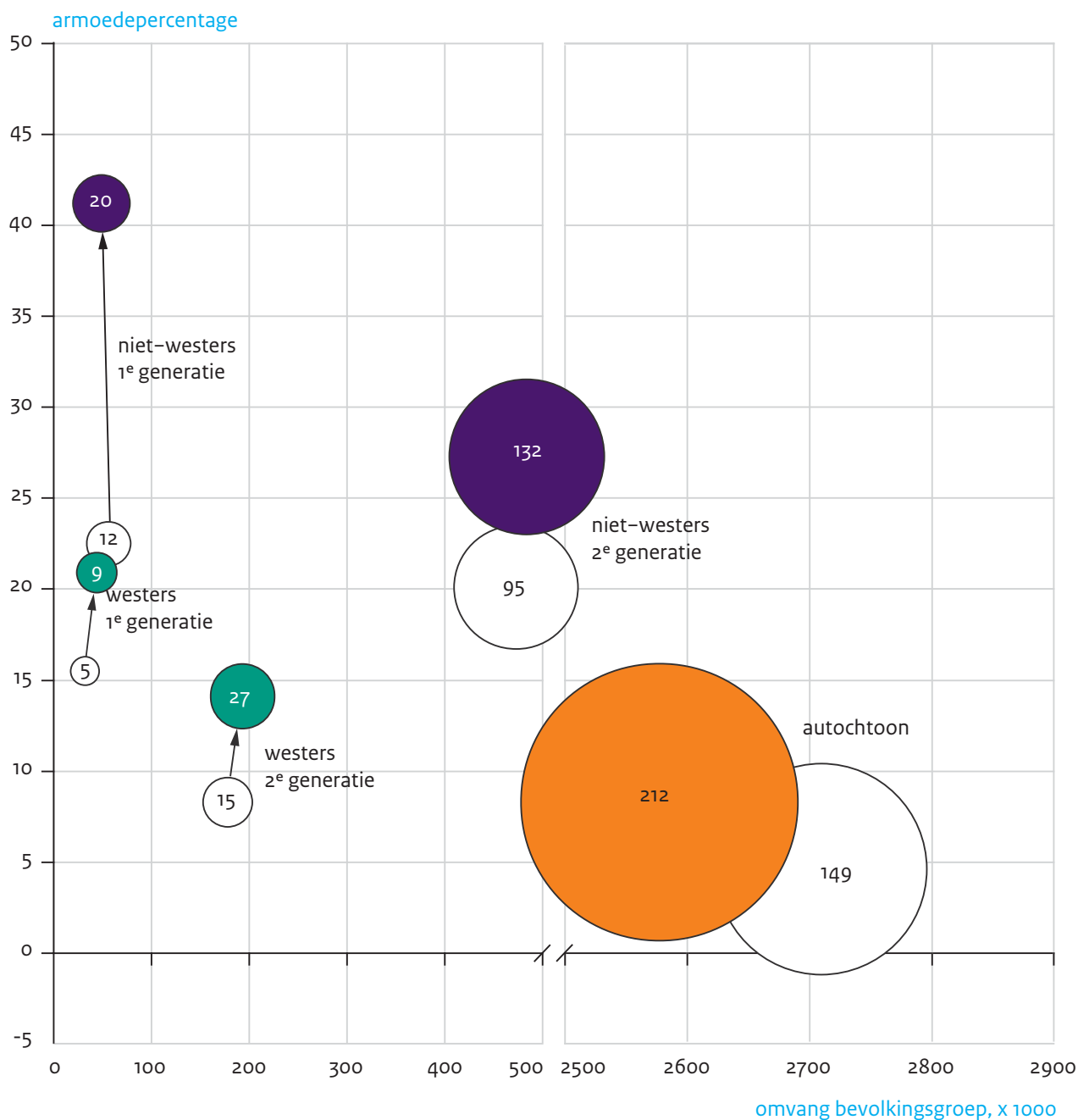
Een tweede grote categorie, die bovendien groeit, zijn de kinderen met een niet-westerse achtergrond. Met iets meer dan 152.000 armen maken zij 38% van de totale groep arme kinderen uit. Kinderen uit westerse migrantengezinnen, tot slot, zijn een minderheid onder de minderjarigen die in armoede verkeren. Met 36.000 armen vormen zij 9% van het totale aantal arme kinderen.

Tweede generatie minder hoge armoedepercentages dan eerste generatie

Als gevolg van natuurlijke aanwas bestaat het merendeel van de migrantenkinderen in Nederland uit kinderen van de tweede generatie. Dit geldt ook voor degenen die leven in een gezin met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Van de 152.000 arme minderjarigen van niet-westerse afkomst, zijn er 132.000 in Nederland geboren. Bij de kinderen van westerse komaf behoren 27.000 van de 36.000 armen tot de tweede generatie.

Figuur 3.6

Kinderen in armoede naar herkomst en generatie, 2007 en 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de doelgroep)

a De gekleurde bellen hebben betrekking op 2013; de kleurloze bellen betreffen 2007.

b Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium; cijfers 2013 zijn voorlopig.

Bron: CBS (IPO'07, '13) SCP-bewerking

Weergegeven in procenten komt een bemoedigender beeld naar voren. Relatief gezien is de tweede generatie van minderjarige migranten juist minder vaak arm dan de eerste generatie. Dit geldt zowel voor degenen van niet-westerse afkomst (27% tegenover 41%)

als voor degenen van westerse komaf (14% tegenover 21%). Dit compenseert de groei van het aantal minderjarigen van de tweede generatie, zij het slechts gedeeltelijk.

Een derde van de kinderen en jongeren van Marokkaanse afkomst leeft in armoede

Hiervoor is al aangestipt dat minderjarigen met een niet-westerse achtergrond de tweede grote groep binnen de arme populatie vormen. Uitgesplitst naar land van herkomst, zien we dat de kinderen van Marokkaanse afkomst daar een belangrijke bijdrage in hebben. Maar liefst een derde van deze kinderen en Jongeren behoort tot een gezin met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Zij worden op dit punt direct gevolgd door kinderen met een 'overig' niet-westerse herkomst (32%). Kinderen van Turkse komaf staan, met 27% armen, op een derde plaats.

Minderjarigen uit Midden- en Oost-Europese landen eveneens relatief vaak arm

Bij de westerse migranten zijn het de kinderen uit de nieuwe eu-lidstaten (excl. Polen) die het meest te maken hebben met armoede, direct gevolgd door de minderjarigen uit de voormalige Sovjetstaten. Van beide groepen woont ongeveer een kwart in een gezin met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Bij de kinderen en jongeren van Poolse afkomst en uit andere voormalige Oostbloklanden gaat het om 19% à 21%. Net als bij de volwassenen behoren kinderen uit de oude eu-landen of uit landen als Canada en Australië veel minder vaak tot de arme populatie; bij hen gaat het om 10% à 12%. Tot slot is van de autochtone kinderen 8% arm. Door het – logischerwijs – grote aantal autochtone kinderen in Nederland resulteert dit echter in een omvangrijke arme groep van 212.000 personen.

Tabel 3.12

Kinderen in armoede naar herkomstland, 2013 (in aantallen x 1000 en in procenten ten opzichte van de groep)^a

	aantal	%
totaal	400	12,0
Nederland	212	8,2
westerse migranten	36	15,4
Indonesië	2	11,1
EU-15, IJsland, Noorwegen en Zwitserland	15	12,6
vs, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland en Japan	2	10,4
Voormalig Joegoslavië en Albanië	4	21,2
Polen	5	19,4
Nieuwe EU-lidstaten, excl. Polen	4	25,4
Rusland en overige voormalig Sovjetstaten	4	25,1
niet-westerse migranten	152	28,6
Suriname	10	15,0
Ned. Antillen en Aruba	8	23,2
Turkije	27	26,7
Marokko	44	34,0
overige landen	62	31,7

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium, voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'12) SCP-bewerking

3.7 Ruimtelijke spreiding

Figuur 3.7 toont de armoede per gemeente, in absolute aantallen en als percentages van het totaal aantal inwoners. Er kunnen inmiddels veranderingen zijn opgetreden, aangezien de meest recente cijfers van het Regionaal Inkomensonderzoek uit 2012 dateren. Ten opzichte van de vorige editie van het *Armoedesignalement* zijn de armoedecijfers per gemeente over de gehele linie gestegen, maar is de rangschikking weinig veranderd. De top-3 bestaat op basis van het niet-veel-maar-toereikendcriterium nog steeds uit de drie grootste steden, in dezelfde volgorde. Amsterdam heeft het hoogste armoedepercentage (13,2% arme inwoners), op de voet gevolgd door Rotterdam (13,0%) en Den Haag (12,7%). De hoge armoedecijfers in deze gemeenten hangen samen met de oververtegenwoordiging van risicogroepen in de bevolking. Er zijn verhoudingsgewijs veel mensen die geen of slecht betaald werk hebben, de ontvangers van arbeidsongeschiktheids- en pensioenuitkeringen hebben lagere inkomens dan elders, en het aandeel mensen van niet-westerse komaf is groot. De overige gemeenten in de top-10 zijn dezelfde als in de vorige editie, waarbij wel opvalt dat twee noordelijke gemeenten in de rangschikking stijgen. Groningen

(10,8% arme personen) klimt van de vijfde naar de vierde plaats, Leeuwarden (10,3%) van de tiende naar de zesde plaats.

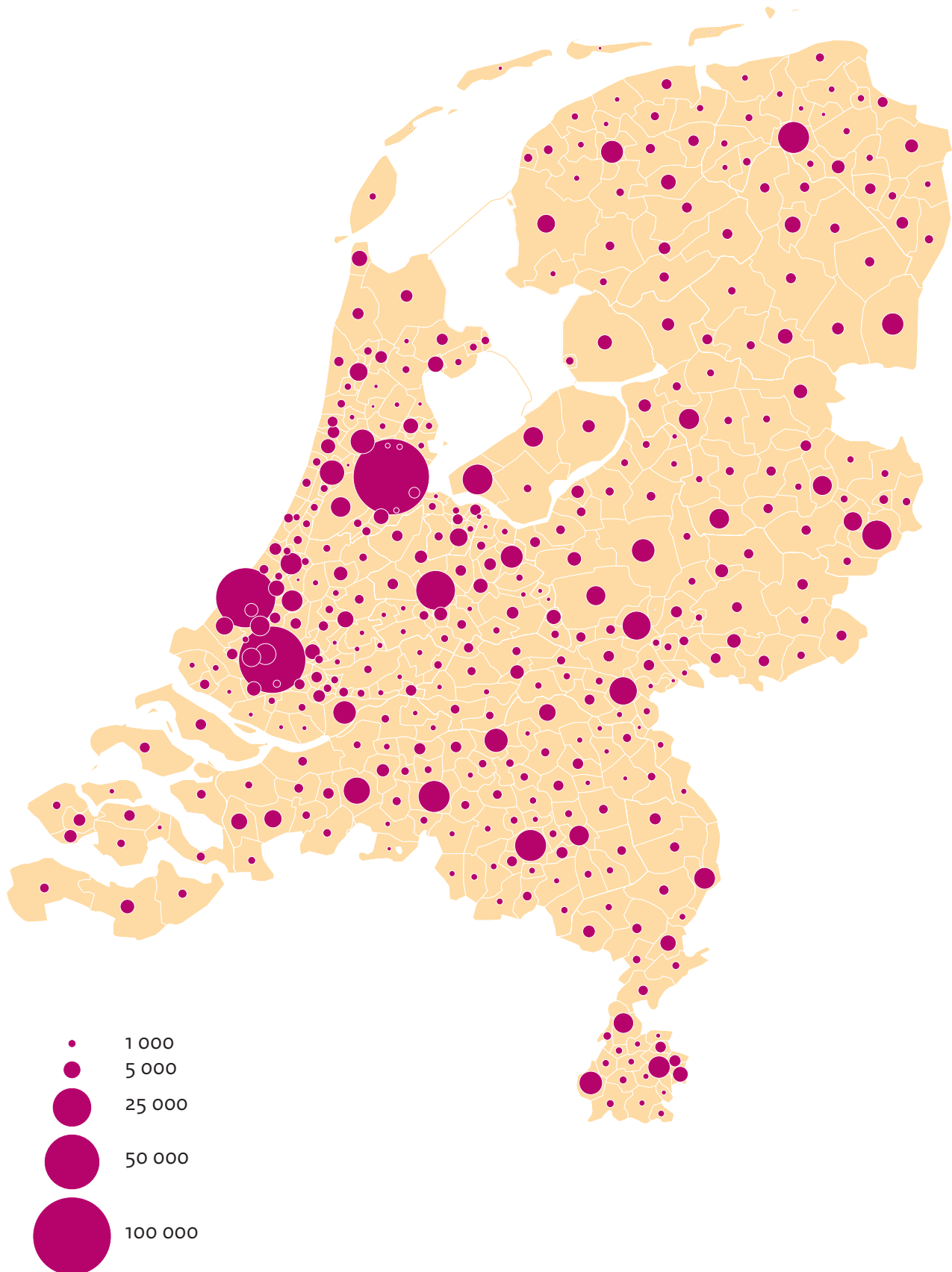
Utrecht, de vierde grote stad, volgt pas op de achttiende plaats, met 9,1% arme inwoners. Dit komt onder andere door een geringer aandeel niet-westerse allochtonen dan in de drie grootste steden. In absolute aantallen behoort Utrecht met 25.300 arme personen in 2012 wel tot de 'grote vier', maar de verschillen met Amsterdam (93.300 armen), Rotterdam (72.500 armen) en Den Haag (58.100 armen) zijn aanzienlijk. Eindhoven, Groningen en Tilburg volgen in de absolute cijfers na Utrecht, met 16.000 à 17.000 armen. Almere, Enschede en Arnhem tellen 14.000 à 15.000 armen, Nijmegen en Breda komen uit op 12.000 à 13.000.

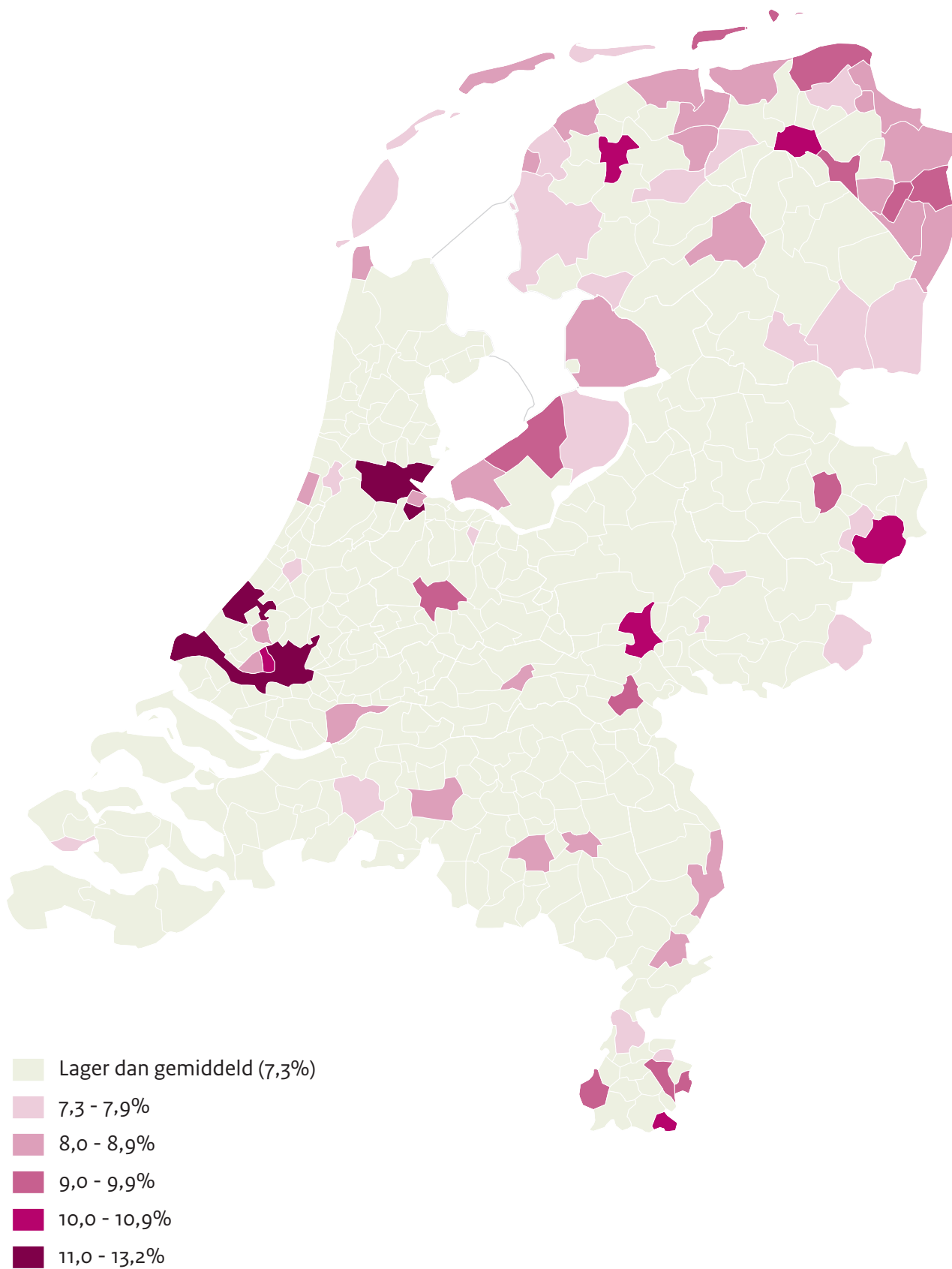
Uit figuur 3.7 blijkt dat er nogal wat gemeenten in het noorden van het land en in Zuid-Limburg zijn met een hoog armoedepercentage, maar bescheiden aantallen armen vanwege de kleine bevolkingsomvang. In Pekela, Hoogezand-Sappemeer, Schiermonnikoog, Bellingwedde, Eemsmond, Harlingen, Vlagtwedde Stadskanaal, Oldambt en het Bildt ligt het armoedepercentage rond de 9% à 10%; dit correspondeert echter met slechts 90 à 2.800 arme inwoners. In Vaals en Kerkrade is het armoedepercentage vergelijkbaar hoog, en betreft het 800 tot 3900 arme mensen.

De twintig armste locaties binnen gemeenten zijn weergegeven in figuur 3.8. Ze bevinden zich in zes gemeenten. In 2012 lag het verhoudingsgewijs armste postcodegebied van Nederland in Leeuwarden, net als in de vorige editie van het Armoedesignalement. In Heechterp-Schieringen verkeerde ruim een kwart van de bevolking (28,8%) onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium. De overige postcodegebieden in de top-20 komen eveneens al langer voor op de armoedelijst. De Schilderswijk-West in Den Haag heeft het op één na hoogste armoedepercentage (26,8%) en is het postcodegebied waar de armoede absoluut gezien het grootst is. Met 4000 armen komt de Schilderswijk-West zelfs iets hoger uit dan de gehele gemeente Kerkrade, dat drie en een half maal zoveel inwoners heeft. Amsterdam heeft ten opzichte van het Armoedesignalement van vorig jaar één postcodegebied erbij gekregen: naast De Kolenkit is nu ook Buiksloterham/Noord in de top-20 beland. Rotterdam heeft echter nog steeds de grootste concentratie: negen van de twintig armste postcodegebieden van Nederland bevinden zich in de Maasstad. Op twee na liggen die op de noordelijke oever; 'op Zuid' staan alleen de Tarwewijk en Bloemhof in de top-20 van gebieden met het hoogste armoedepercentage. Omdat de postcodegebieden op de zuidelijke oever vaak meer inwoners tellen, bevinden de vijf Rotterdamse locaties met het grootste aantal armen zich echter op deze oever (Feijenoord, Bloemhof, Afrikaanderwijk/Katendrecht, Hillesluis, Tarwewijk; 2100 à 3100 arme personen).

Figuur 3.7

Armoede per gemeente, 2012 (personen in huishoudens met een inkomen onder het niet-veel-maar-toe-reikendcriterium, in aantallen en in procenten)

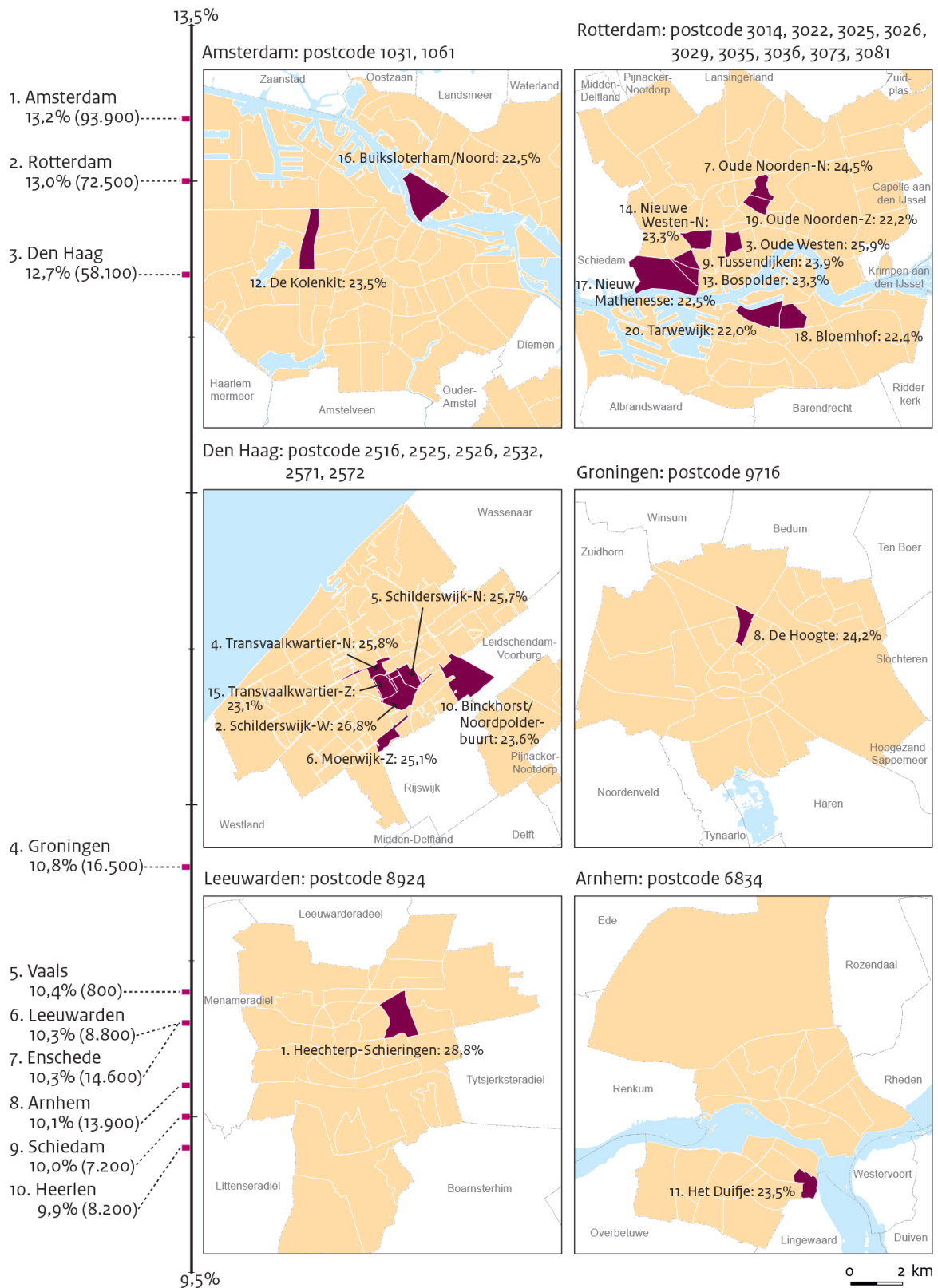

Bron: CBS (Regionaal Inkomensonderzoek '12), scp-bewerking

Figuur 3.8

10 armste gemeenten en 20 armste postcodegebieden, 2012 (personen in huishoudens met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium, in aantallen en in procenten)

Bron: cbs (Regionaal Inkomensonderzoek '12), scp-bewerking

3.8 Financieel vermogen, bestedingen en financiële problemen

Armoede gaat regelmatig samen met een middelgroot of groot vermogen

Om vast te stellen of er sprake is van armoede, kijken we uitsluitend naar het besteedbare inkomen. Het financiële vermogen blijft buiten beschouwing. Hierdoor is het mogelijk dat mensen op grond van hun inkomen als arm worden gekwalificeerd, terwijl zij tegelijkertijd over een (flink) vermogen beschikken. Voor zover het gaat om 'vastzittend' vermogen, bijvoorbeeld in de vorm van een woning, zal dit voor de betrokkenen over het algemeen weinig soelaas bieden. Vermogen in de vorm van liquide middelen kan echter helpen bij het overbruggen van een armoedeperiode.

Tabel 3.13 presenteert gegevens over het vrije vermogen van arme en niet-arme huishoudens, alsmede – indien van toepassing – gegevens over de overwaarde van de eigen woning. Binnen de arme groep zijn de huishoudens met een huurwoning afgezet tegen de eigenwoningbezitters, en is daarnaast onderscheid gemaakt naar de belangrijkste inkomensbron. Een kanttekening bij de tabel is dat de gegevens over schulden onvolledig zijn. Sinds de belastingherziening van 2001 hoeven deze niet meer bij de belastingdienst te worden opgegeven, waardoor de gegevens over consumptieve kredieten en andere negatieve vermogenscomponenten niet goed geregistreerd zijn. Een deel van de huishoudens is derhalve bij een te hoge vermogenscategorie ingedeeld. Ook houden de cijfers geen rekening met leningen van familie en vrienden. Vanwege hun lagere kredietwaardigheid komen die bij arme huishoudens verhoudingsgewijs vaker voor. Een derde voorbehoud is dat betaalrekeningen en de kleine spaartegoeden, met een saldo van maximaal 500 euro en hooguit 15 euro rente, niet altijd worden waargenomen.

Uit tabel 3.13 blijkt allereerst dat het voor de vermogenspositie van arme huishoudens uitmaakt of men een huur- of koopwoning heeft. Van de totale groep arme huishoudens heeft 62% een klein vermogen achter de hand, tot 5000 euro. Dit komt vooral door de huishoudens met een huurwoning, waar dit percentage nog duidelijk hoger ligt, op 77%. Van de eigenwoningbezitters heeft daarentegen ruim een derde (35%) een vermogen boven 50.000 euro. Ook de belangrijkste inkomensbron maakt verschil. Zo hebben bijstandsontvangers vrijwel allemaal een gering vermogen, mede doordat zij aan een vermogenstoets moeten voldoen om voor de uitkering in aanmerking te komen. Zelfstandigen en pensioenontvangers (zowel jonger als ouder dan 65 jaar) verkeren vaak in een veel gunstiger vermogenspositie. Een meerderheid van deze categorieën beschikt over een vrij vermogen met een waarde boven 5000 euro; bij 29% à 37% gaat het zelfs om meer dan 50.000 euro.

Van de arme huishoudens woont 32% in een koopwoning. Bij ruim een kwart hiervan (27%) is sprake van een negatieve overwaarde: de resterende hypotheek is groter dan de marktwaarde van het huis. Daar staat echter tegenover dat ruim de helft van de woningbezitters een woning heeft met een overwaarde boven 50.000 euro. Opnieuw zijn het vooral de zelfstandig ondernemers en de twee groepen met pensioen als belangrijkste inkomensbron, voor wie dit geldt.

Tabel 3.13

Vermogenspositie van huishoudens, 1 januari 2012 (in aantallen x 1000 en in procenten van de totale doelgroep)^a

	aantal huis- houdens	vrij vermogen ^b				overwaarde eigen woning			
		negatief ^c (%)	klein ^d (%)	middelgroot ^e (%)	groot ^f (%)	n.v.t., huur- woning (%)	negatief ^g (%)	≤ 50.000 euro (%)	> 50.000 euro (%)
arme huishoudens, totaal	589	2	62	21	15	68	9	5	18
met huurwoning	402	0	77	17	6	100	-	-	-
met koopwoning	186	3	31	30	35	-	27	15	57
loon	146	1	68	21	9	67	14	6	12
winst	120	4	40	27	29	38	18	9	35
pensioen (< 65 jaar)	17	2	34	27	37	44	5	5	46
pensioen (≥ 65 jaar)	76	1	33	32	34	60	2	3	34
ww	16	1	71	19	8	65	13	7	14
bijstand	132	0	94	5	0	98	1	1	1
arbeidsongeschiktheids- uitkering	45	1	70	19	10	74	6	5	15
overig	35	0	57	37	6	93	1	1	5
niet-arme huishoudens, totaal	6423	2	29	42	28	38	17	9	37

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium in 2012, op basis van het integrale inkomens- en vermogensbestand van het CBS. Het aantal arme huishoudens wijkt hierdoor af van het aantal in tabel 3.3.

b Het vrij vermogen betreft het bedrag van de rekening-courant, de spaarrekening, aandelen, obligaties, de tweede woning en overige bezittingen minus (voor zover geregistreerd) de persoonlijke schulden. Het ondernemingsvermogen, de waarde van de eigen woning en de hypotheekrente zijn er niet in meegenomen.

c Minder dan -50 euro aan vermogen.

d Vermogen tussen -50 euro en +5000 euro.

e Vermogen tussen 5000 en 50.000 euro.

f Vermogen van meer dan 50.000 euro.

g De hypotheek is hoger dan de waarde van het huis.

- Niet van toepassing.

Bron: CBS (Vermogen'12) SCP-bewerking

Woonlasten nemen ruim een derde van het budget van arme huishoudens in beslag

Huishoudens met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium zijn 36% van hun budget kwijt aan huisvesting en de kosten van water en energie. Alleenstaand-

den besteden naar verhouding iets meer aan de woonlasten (38%) dan huishoudens die uit meer personen bestaan (35%). Bij de niet-arme huishoudens drukken de woonlasten minder zwaar op het budget: bij hen gaat iets meer dan een kwart van de uitgaven hieraan op. Tabel 3.14 laat echter zien dat dit betrekkelijk lage percentage geheel voor rekening van de meerpersoonshuishoudens komt: bij de alleenstaanden nemen de woonlasten opnieuw ruim een derde van het budget in.

Tabel 3.14

Bestedingspatroon van huishoudens, 2012 (in procenten)

	totaal		eenpersoons- huishoudens		meerpersoons- huishoudens	
	arm	niet- arm	arm	niet- arm	arm	niet- arm
huisvesting, water en energie	36	27	38	36	35	25
voeding en genotmiddelen	14	12	14	11	14	13
recreatie en cultuur	12	16	14	13	12	16
vervoer	7	11	6	11	7	11
stoffering en huishoudelijke apparaten	5	6	3	5	5	7
kleding en schoeisel	4	5	4	4	5	6
communicatie	4	3	5	4	4	3
consumptiegebonden belastingen, overheidsdiensten	4	4	4	3	4	4
hotels, cafés en restaurants	3	4	2	4	3	4
overige bestedingen	11	10	9	10	11	10

Bron: CBS (Budgetonderzoek '12) SCP-bewerking

De kostenposten voeding en ontspanning staan op de tweede en derde plaats, zowel bij de arme als bij de niet-arme huishoudens. De welvaartspositie en de samenstelling van het huishouden maken daarbij enigszins uit: arme huishoudens geven naar verhouding iets meer uit aan voeding en genotmiddelen, niet-arme huishoudens juist iets meer aan recreatie en cultuur.

De bestedingen aan vervoer staan, ongeacht de inkomenspositie van het huishouden, op een vierde plaats. Wel is duidelijk dat arme huishoudens hier minder aan uitgeven dan niet-arme huishoudens (rond 7% versus 11%); kennelijk is dit een post waarop men probeert te bezuinigen.

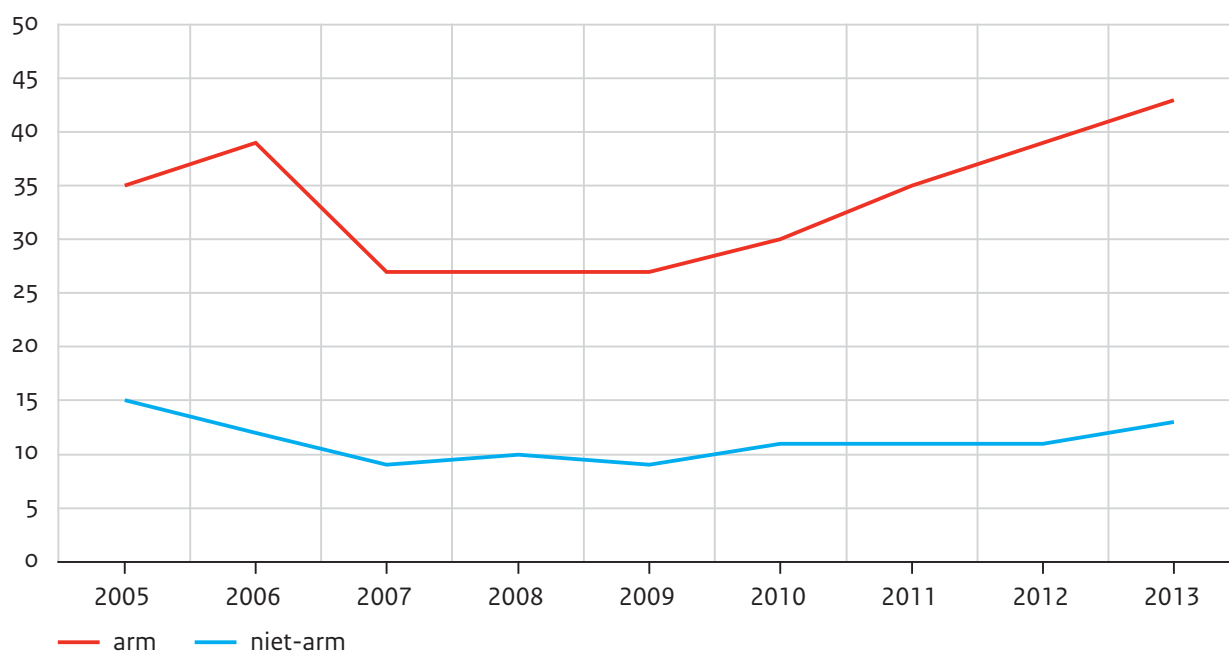
De overige uitgavenposten, zoals kleding en communicatie (telefoon, internet), beslaan elk rond 4% à 5% van het totale bestedingspatroon. De arme en niet-arme huishoudens verschillen daarbij niet veel van elkaar. Wel dient te worden bedacht dat het maandbudget van arme huishoudens flink lager ligt dan dat van niet-arme huishoudens; in termen van absolute bedragen lopen deze bestedingen wel degelijk flink uiteen.

Ruim 40% van de armen heeft moeite met rondkomen

Zoals te verwachten valt hebben personen met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikendcriterium aanmerkelijk vaker moeite om rond te komen dan personen met een hoger inkomen. Hun aandeel is de laatste jaren bovendien flink toegenomen (figuur 3.9). In de periode 2007-2009 lag het aandeel dat moeilijk rondkwam op ruim een kwart van de arme populatie, maar dat is gestegen naar 43% in 2013. Bij degenen met een inkomen boven de armoedegrens is het aandeel dat moeilijk kan rondkomen jarenlang blijven steken op 10% à 11%, maar in 2013 toegenomen tot 13%.

Figuur 3.9

Personen die (zeer) moeilijk kunnen rondkomen, 2005-2013 (in procenten)^a

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

Bron: CBS (EU-SILC'05-'13) SCP-bewerking

Een kwart van de arme huishoudens ervaart financiële verplichtingen als zwaar

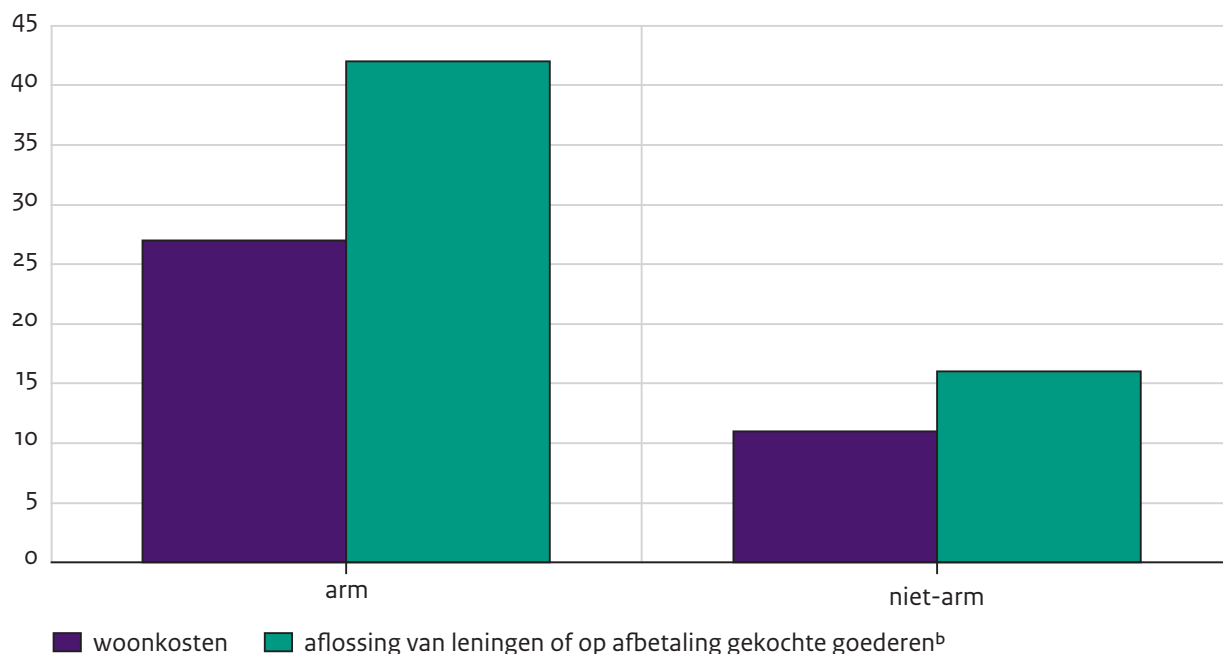
Zoals we in tabel 3.14 hebben gezien vormen de woonlasten de grootste uitgavenpost voor huishoudens. Het is dan ook niet verwonderlijk dat van de arme groep ruim een kwart de woonkosten als een zware financiële last ervaart. Bij niet-armen, voor wie de woonkosten vaak een minder groot deel van het totale budget innemen, bedraagt dit aandeel iets meer dan 10% (figuur 3.10).

Veel huishoudens hebben een persoonlijke lening, een doorlopend krediet of een krediet bij een winkel of postorderbedrijf lopen. Eind 2013 bedroeg het totale aantal uitstaande contracten 2,3 miljoen. Dit aantal is in de loop der tijd gestaag teruggelopen; eind 2005 was er nog sprake van ruim 3,5 miljoen uitstaande kredieten (CBS 2014). Voor een deel van de betrokkenen is de aflossing van deze consumptieve kredieten een zware opgave. Dit geldt

voor ruim 40% van de arme groep en iets meer dan 15% van de niet-arme groep (figuur 3.10).

Figuur 3.10

Personen in huishoudens met zware financiële lasten, 2013 (in procenten)^a

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

b Gepercentageerd op personen die een lening hebben lopen of goederen op afbetaling hebben gekocht.

Bron: CBS (EU-SILC'13) SCP-bewerking

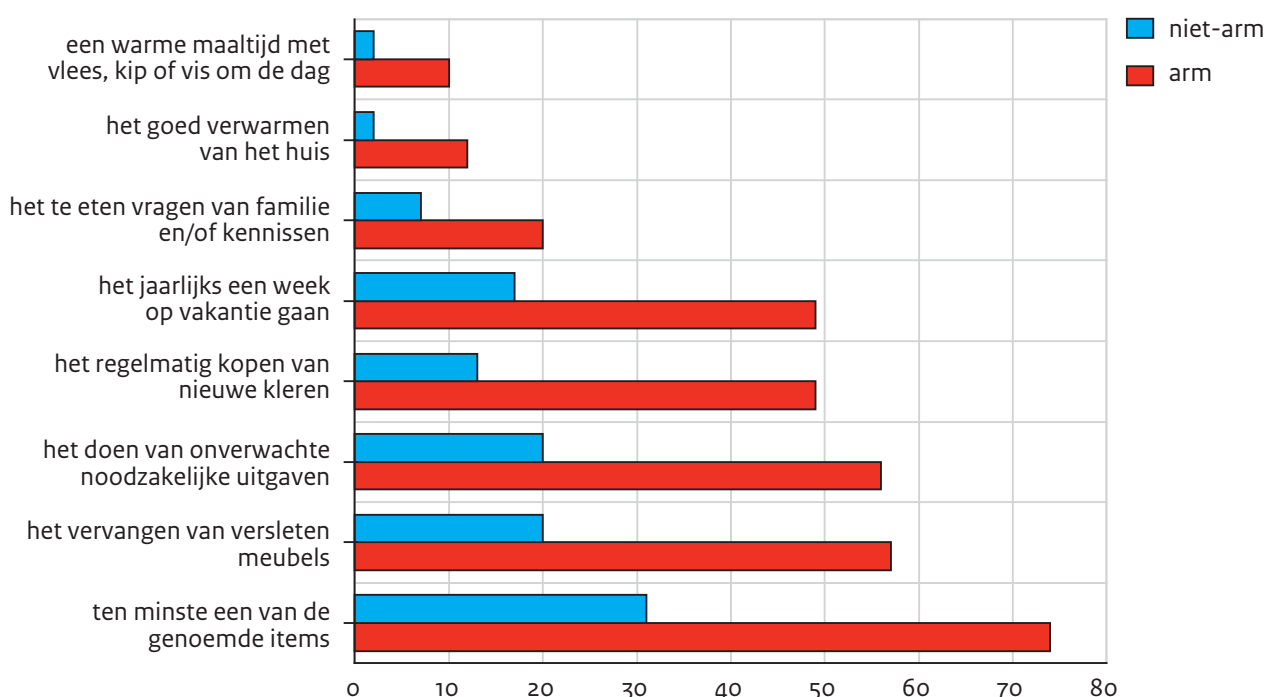
Meerderheid van arme huishoudens ervaart financiële beperkingen

Een inkomen onder de armoedegrens betekent voor veel mensen dat zij bepaalde uitgaven niet zomaar kunnen doen. In 2013 meldde bijna driekwart van de armen dat zij hun bestedingen noodzakelijkerwijs moesten beperken. Bij de huishoudens met een inkomen boven het niet-veel-maar-toereikendcriterium was dit minder dan een derde (figuur 3.11).

Bijna 60% van de arme groep gaf te kennen onvoldoende geld te hebben voor de vervanging van versleten meubels of voor een onverwachte noodzakelijke uitgave ter waarde van 1000. Voor bijna de helft is naar eigen zeggen het kopen van nieuwe kleren of een jaarlijkse vakantie problematisch, terwijl 20% onvoldoende geld heeft om zo nu en dan familie of vrienden te eten te vragen. Op echte basisvoorzieningen bezuinigt men minder snel, maar desondanks zegt 10%-12% van de arme groep dat zij onvoldoende financiële middelen hebben voor een goede verwarming van het huis en dat zij zich niet om de andere dag een warme maaltijd kunnen veroorloven.

Figuur 3.11

Onvoldoende geld voor ..., 2013 (in procenten)^a

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

Bron: CBS (EU-SILC'12) SCP-bewerking

Betalingsachterstanden en huisuitzettingen

Een armoedesituatie kan leiden tot achterstanden in de betaling van de maandelijkse verplichtingen. Sinds 2007, toen er nog geen sprake was van een economische crisis, is het percentage armen dat naar eigen zeggen te maken heeft met minimaal één betalingsachterstand toegenomen van 12% naar 17% in 2011. In 2012 daalde dit percentage naar 14%, maar een jaar later is er een nieuwe piek van 18%. Bij de niet-armen is het aandeel personen met betalingsachterstanden tamelijk stabiel, variërend tussen 3% en 4% (tabel 3.13). De woonlasten vormen een post waarbij de meeste achterstanden ontstaan; in 2013 meldt 13% van de arme populatie problemen met de betaling van huur of hypotheek, terwijl 8% problemen met de betaling van de energiekosten rapporteert. Een jaar eerder lag het percentage dat melding maakte van betalingsachterstanden op het terrein van huur of hypotheek, nog duidelijk lager (10%). De stijging is in lijn met de constatering van Aedes, de vereniging van woningcorporaties, dat structurele huurachterstanden steeds vaker de belangrijkste reden voor huisuitzetting zijn. Tussen 2012 en 2013 nam niet alleen het totale aantal huisuitzettingen toe, van 6480 naar 6980, maar steeg daarbinnen het aandeel uitzettingen wegens huurachterstand van 79% naar 88% (Aedes 2014).

Het percentage armen dat meldt moeite te hebben met de betaling van de energierekening, is juist iets afgenomen ten opzichte van een jaar eerder. Een verklaring is wellicht dat meer mensen hebben besloten over te stappen op een goedkopere energieleverancier. In 2013 wisselde circa 13% van alle huishoudens van energiebedrijf, ruim een half procentpunt

meer dan het jaar ervoor. Driekwart van de overstappers noemde daarbij de prijs als belangrijkste reden (ACM 2014).

De aflossing van op afbetaling gekochte artikelen blijkt minder vaak tot problemen te leiden dan de betaling van de woonlasten. Het aandeel ondervraagden dat te kennen geeft achterstanden te hebben gehad in de betaling van op krediet gekochte goederen, schommelt al jaren rond 3%. In 2012 lag dit percentage iets hoger, in 2013 iets lager.

Tabel 3.15

Personen in huishoudens met betalingsachterstanden, 2005-2013 (in procenten)^a

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
arm, ≥ 1 betalingsachterstand	19	15	12	13	11	16	17	14	18
wv.									
huur of hypotheek	14	9	9	10	7	11	12	10	13
gas, water of elektriciteit	9	10	8	9	6	9	10	9	8
op afbetaling gekochte artikelen	3	3	1	1	1	4	2	4	2
niet-arm, ≥ 1 betalingsachterstand	5	4	3	3	3	4	4	4	4

a Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikendcriterium.

Bron: CBS (EU-SILC'05-'13) scp-bewerking

Noten

- 1 In dit Armoedesignalement gaan we evenmin in op armoede in Caraïbisch Nederland (de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba, die sinds 2010 de status van bijzondere gemeenten hebben). Dit komt enerzijds doordat er (nog) geen gegevens beschikbaar zijn, en anderzijds omdat de hier gehanteerde armoedecriteria niet zomaar kunnen worden toegepast op de BES-eilanden, gezien de afwijkende levensstandaard en munteenheid. Overigens wonen op deze eilanden in totaal circa 22.000 mensen.
- 2 Bij de relatieve methode worden mensen als (potentieel) doorgaans arm bestempeld indien ze deel uitmaken van een huishouden met een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen beneden 60% van de mediane waarde. De uitkomsten die men op deze manier verkrijgt zijn in de praktijk sterk gecorreleerd aan ongelijkheidsmaatstaven, zoals de Gini-coëfficiënt. Volgens het relatieve 60%-mediaancriterium is de armoede in Spanje, Portugal en Griekenland sinds de aanvang van de economische recessie in 2008 slechts licht gestegen. Hoewel het mediane inkomen de afgelopen jaren in die landen verhoudingsgewijs sterk afnam, bleven de verhoudingen tussen de lagere en middeninkomens tamelijk stabiel. Binnen de EU heeft Tsjechië volgens deze maatstaf het laagste armoedecijfer. Dit land heeft van oudsher een vlakke inkomensverdeling en kent mede daardoor minder relatieve armoede dan Nederland (Eurostat 2014).
- 3 In tijden van recessie gebeurt logischerwijs het omgekeerde.

Literatuur

- ACM (2014). *Tendrapportage Marktwerking en Consumentenvertrouwen in de energiemarkt. Tweede halfjaar 2013*. Den Haag: Autoriteit Consument & Markt.
- Aedes (2014). *Huisuitzettingen in 2013 toegenomen door huurschuld*. Gedownload van <http://www.aedes.nl/content/artikelen/klant-en-wonen/schuldhulpverlening/feiten-en-cijfers/huisuitzettingen-in-2013-toegenomen-door-huurschuld.xml>, versie 13 maart 2014.
- CBS (2014). *Consumptief krediet 1998-2013*. Gedownload van <http://statline.cbs.nl/Statweb>, versie 24 februari 2014.
- CBS/SCP (2011). *Armoedesignalement 2011*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CPB (2014). *Macro Economische Verkenning 2015*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Eurostat (2014). *People at risk of poverty after social transfers*. Gedownload van <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, versie 27 oktober 2014.
- Hoff, S., A. Soede, C. Vrooman, C. van Gaalen, A. Luten en S. Lamers (2010). *The minimum agreed upon: consensual budget standards for the Netherlands*. The Hague: The Netherlands Institute for Social Research|SCP.
- Hoff, S., J.M. Wildeboer Schut en A. Soede (2013). *Inkomen en sociale zekerheid*. In: R. Bijl, J. Boelhouwer, E. Pommer en N. Sonck (red.), *De sociale staat van Nederland 2013*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Josten, E., J.D. Vlasblom en C. Vrooman (2014). *Bevrijd of beklemd? Werk, inhuur, inkomen en welbevinden van zzp'ers*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ministerie van Financiën (2013). *Begrotingsafspraken 2014*. Brief aan de Tweede Kamer, 11 oktober 2013. Den Haag: ministerie van Financiën.
- Nibud (2008). *Budgethandboek 2008 (juli-editie)*. Utrecht: Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.
- Soede, A. (2006). *Naar een nieuwe armoedegrens? Basisbestedingen als maatstaf voor een tekortschietend inkomen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-werkdocument 126).
- Soede, A. (2011). *Armoedegrens op basis van de budgetbenadering – revisie 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2011-13).
- Soede, A. en J.C. Vrooman (2008). *Beyond the breadline. A poverty threshold based on a generalised budget approach*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-special 16).

- Vrooman, J.C. (2009). *Rules of Relief. Institutions of social security, and their impact*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2009-11).
- Vrooman, C. en J.M. Wildeboer Schut (2013). Het karige bestaan: een kwart eeuw armoede in Nederland. In: *TPEdigitaal* jg. 7, nr. 1, p. 27-50.

Summary

Poverty up again in 2013, but has probably peaked

The *Poverty Survey 2014 (Armoedesignalement 2014)* uses two income thresholds to measure poverty in the Netherlands. In chapter 2, Statistics Netherlands (CBS) describes poverty on the basis of the *low-income threshold*, while in chapter 3 the Netherlands Institute for Social Research|SCP employs the *budget approach*. Box S.1 briefly explains these thresholds.

Provisional figures suggest that the Dutch poverty rate increased substantially once again in 2013 according to both thresholds. This follows on from sharp increases in 2011 and 2012. Overall, the poverty rate has increased by more than a third since the onset of the economic crisis in 2008.

Forecasts indicate that the poverty rate will fall slightly according to both measures in 2014 and 2015. This suggests that the rise in poverty which stemmed from the onset of the economic crisis at the end of 2008, reached a peak in 2013.

Box S.1 Low-income threshold and budget approach

The *low-income threshold* reflects a fixed level of purchasing power over time. The threshold is derived from the social assistance benefit amount for a single person in 1979, when the purchasing power of this benefit was at its highest. As the low-income threshold is adjusted only for price changes, it is suitable for making comparisons over time.

In the *budget approach*, poverty is measured using norm amounts determined by SCP in consultation with the Dutch National Institute for Family Finance Information (Nibud). The *basic needs criterion* includes minimal amounts for expenditure on food, clothing and housing plus a few more hard to avoid costs. The central indicator, the *modest but adequate criterion*, adds an amount for social participation to this.

Data sources

The findings presented in this publication are based on sources provided by Statistics Netherlands (CBS). Poverty is measured principally using data from the Income Panel Survey (IPO), which in turn is largely based on tax data. The most recent (provisional) figures relate to the year 2013. In addition to income data, aggregated tax-based information on household assets as at 1 January 2012 are also used. SCP has supplemented the poverty figures with forecasts for 2014 and 2015. The regional breakdown of poverty is based on the Regional Income Survey (RIO), which is also largely based on tax data, but the most recent figures are for the year 2012. Data on household expenditure were obtained from a trial version of the renewed CBS Household Budget Survey (*Budgetonderzoek*). The *Poverty*

Survey 2014 also includes a number of supplementary indicators concerning people's own assessment of their financial position. These data are derived from the European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC, up to and including 2013) and the Consumer Economic Survey (cco, up to and including September 2014).

Low-income threshold: detailed outcomes

Chapter 2 describes the poverty risk based on the low-income threshold. The focus here is on households. The key results are summarised below.

Number of households at risk of poverty rises sharply, but appears to have peaked

Of the total of more than 7 million Dutch households, 726,000 (10.3%) were living on an income below the low-income threshold in 2013. This represents an increase in the number of Dutch households with a low income of 70,000 compared with 2012, or 1.0 percentage point. Estimates suggest that the sharp rise in the poverty rate in the period 2011-2013 may have come to an end. Forecast poverty rates of 10.2% in 2014 and 10.1% in 2015 suggest that the poverty rate has stopped increasing and appears to have begun improving slightly. The negative impact of the economic crisis on poverty thus appears to have been brought to a halt in 2014, though the poverty risk remains relatively high.

More than 190,000 households had been on a low income for at least four years in 2013, 23,000 more than in 2012. This represents the biggest increase in the share of households at long-term risk of poverty since the economic crisis, up from 2.6% in 2012 to 3.0% in 2013. More than half of these households are in receipt of social assistance benefit. Despite this increase, the percentage of Dutch households at long-term risk of poverty is still much lower than in the early years of this century, when it reached well above 4%.

Also more persons at risk of poverty

The number of persons living in low-income households rose by 150,000 in 2013 to over 1.4 million (9.1%). That is 1.0 percentage point more than in 2012 and 1.9 percentage points more than in 2011. The estimates suggest that the poverty risk of individuals will remain unchanged in 2014 and 2015 (9.1%). The number of persons living on a low income long-term increased to 376,000 (2.6%) in 2013. Almost one in three of them were children. Just under half the total of 117,000 children at long-term risk of poverty lived in households that were in receipt of social assistance benefit.

Further increase in poverty risks for lone-parent families, singles and the over-65s

Broken down by household type, lone-parent families and single persons aged under 65 are at the greatest risk of poverty. The share of these groups with an income below the low-income threshold increased more than average in 2013, with almost 34% of single-parent families with young children living on a low income, almost 5 percentage points higher than in 2012. Lone-parent families were also at relatively high risk of long-term poverty in 2013 (8.6%). That is a full percentage point higher than in 2012, but is still much

lower than in 2000, when almost a quarter of single-parent families were living on a low income.

The proportion of single persons aged up to 65 with a low income rose to 22% in 2013, compared with 20% in 2012 and 17% in 2010. The share of this group with a long-term low income also increased over this period, reaching 8.0% in 2013.

There was also a relatively sharp increase in the number of older households on low incomes. The proportion of couples aged over 65 with a low income increased from 1.5% to 2.6% between 2010 and 2013, while among single persons in that age group the percentage rose from 3.4% to 6.4% over the same period. This increase is due partly to a reduction in the purchasing power of pensioners in each of the years 2010-2013. On the other hand, the share of low-income households aged over 65 is still well below the national average of 10.3%, and older people are still in a favourable position in terms of poverty risk.

Poverty risk of non-Western minorities at the same high level as in 2000

Non-Western households are overrepresented among those living below the low-income threshold: almost 32% of them are at risk of poverty, three times the average and four times the figure for native Dutch households (7.5%). The poverty risk in this group also rose sharply, by 10 percentage points, between 2010 and 2013. This means that the economic crisis virtually cancelled out the earlier reduction in the poverty risk of this group that occurred between 2000 and 2010.

Non-Western households also more often remain on a low income for an extended period, with almost six times as many having a long-term low income as native Dutch households. More than 13% of households where the main breadwinner is of Moroccan origin had a long-term low income in 2013; the figures for Turkish and Antillean households were just under 10% and almost 11%, respectively, while among Surinamese households the figure was 7%.

Poverty risk much lower among second-generation non-Western migrants than in the first generation

Members of the second generation of non-Western minorities were less often living on a low income in 2013 than members of the first generation, who were born outside the Netherlands (23.4% versus 33.3%). Both groups are more affected by the weak labour market than Dutch natives. Not surprisingly, therefore, the increase in poverty in these groups was greater than average in the period 2010-2013. The percentage of second-generation minorities with a low income increased over a period of four years, from 15.5% to 23.4% in 2013; in the first generation the increase was from 20.1% to 33.3%, and in the population as a whole the figure rose from 7.4% to 10.3%.

Poverty risks reflect benefit dependency

Analysed by principal source of income, households in receipt of social assistance benefit were by far the most often forced to live on an income below the low-income threshold in

2013 – 78% were doing so, 4 percentage points more than in 2012. They were followed at some distance by households in receipt of disability benefit (30.6%) and unemployment benefit (25.3%). The proportion of low-income households among those not dependent on benefit was highest among the self-employed in 2013 (13.4%); the figure for households where wages were the main source of income was 4.2%.

Households where social assistance benefit was the main source of income were most at risk of a long-term low income in 2013, at almost 41%, followed by those on disability benefit (11%). Both percentages were higher than in 2012. The share of self-employed households with a long-term low income was 2.5%, below the average of 3.0%.

A quarter of low-income households have their own home

In early 2012, 24% of Dutch households with an income below the low-income threshold owned their own home. This was the case for six out of ten self-employed members of this group, three out of ten employees and just under four out of ten pensioners. Hardly any recipients of social assistance benefit owned their own home. The average value of the homes owned by low-income households was 200,000 euros, with the average mortgage debt being 136,000 euros.

Housing costs impact heavily on the budget of low-income households

Low-income households spent 37% of their disposable budget on housing, water and energy in 2012. This figure was much lower (27%) for households with a higher income. As in 2011 and 2012, according to self-report, housing costs were a heavy financial burden for almost one in three low-income households. Again as in the earlier years, 12% reported being in arrears with their rent or mortgage. This compares with 4% for households with an income above the low-income threshold.

Rotterdam new leader in poverty rankings

In 2012, 17.2% of households in Rotterdam were living on a low income. That is slightly higher than the figure for Amsterdam (17.0%) and well above the figure for Groningen (16.3%), which occupied second and third place, respectively. The last time that Rotterdam headed this table was in 2002; in the subsequent years, this top position has consistently been taken by Amsterdam. The other municipalities in the top 10 poverty ranking were The Hague (16.1%), the towns of Vaals and Heerlen in the south of the Province of Limburg (15.2% and 14.6%, respectively), Arnhem (14.5%), Enschede (14.4%), Leeuwarden (14.2%) and Nijmegen (13.6%). Amsterdam also took first place in terms of long-term poverty, followed by Rotterdam and Groningen. In Amsterdam, 6.2% of households had been living on a low income for at least four consecutive years. The figure in Rotterdam was 6%, and in Groningen 5.6%. They were closely followed by Vaals and Heerlen, both at 4.9%.

Improved outlook and debt position in 2014 also point to a turning point

The percentage of low-income households forced to get into debt did not increase further in 2014, but remained unchanged at 7.8%. Moreover, fewer of these households had to

address savings (12.7% in 2014 versus 13.7% in 2013), and more households in the lowest income group had money left over at the end of the month (16.4% in 2014 versus 14.8% in 2013). Confidence that their own financial situation would improve over the next 12 months also increased substantially in this group, from 9.1% in 2013 to 13.9% in 2014. These positive estimates support the projected slight fall in poverty risk in 2014 and 2015.

Budget threshold: detailed outcomes

Chapter 3 of this report describes poverty on the basis of the budget approach (see Box S. 1). This section presents the key findings.

Poverty rising continuously...

Poverty in the Netherlands has risen almost continuously since 2007, and the growth accelerated from 2011 onwards. Before the economic recession, the poverty rate was historically very low: 3.7% according to the basic needs criterion and 5.4% according to the more generous modest but adequate criterion. This was followed by an increase, which was only temporarily interrupted in 2010, after which it rose sharply. According to the strictest poverty definition, the increase was from 4.0% to 5.4%, while according to the more usual and slightly more generous definition it increased from 6.0% to 7.9% of the total Dutch population. Since the onset of the recession, the number of people with an income below the modest but adequate criterion shows an increase of 412,000, to 1,255,000 persons according to provisional figures for 2013. Long-term poverty – people living below the threshold for three years or longer – also rose sharply, from 278,000 persons in 2007 to 410,000 in 2013 (or from 2% to 2.9% of the population).

... and has never been so high in absolute terms

Poverty figures are available starting from the 1980s. In absolute terms, the number of people living below the scp poverty threshold has never been so high. During the previous peaks, in 1985 and 1994, 1.1 million and just over 1.2 million people, respectively, were in poverty. As the total population of the Netherlands has grown, however, 2013 did not represent a high point in percentage terms. In 1985, 8.3% of the population had an income below the modest but adequate criterion; in 1994 it was 8.6%.

Reduction in poverty expected in 2014 and 2015

According to the estimates, 2014 will mark a turning point, with the number of people in poverty expected to fall by 50,000 to 7.6% of the population. The figure is also expected to fall in 2015, but to a more limited extent (a drop of 11,000 persons according to the modest but adequate criterion).

Mostly adults in poverty, but children at greater risk of poverty

The number of adults aged under 65 living in poverty has increased by 262,000 since the onset of the economic downturn; the number of children in poverty has increased by

124,000. The small group of pensioners in poverty increased much less, growing by 26,000 between 2007 and 2013. The upshot is that there were 400,000 children, 768,000 adult non-pensioners and 87,000 over-65s living in poverty in 2013. In percentage terms, the poverty rate in 2013 was highest among children aged up to 17 years, 11.9% of whom were living in households with an income below the modest but adequate threshold. The figure for 18-64 year-olds is 7.9%, and for the over-65s 3.1%.

At-risk groups: single mothers, social assistance benefit recipients and migrants

25% of single mothers with young children are poor. That is linked to their greater dependence on social assistance benefit: 47% of recipients of this benefit were living below the modest but adequate threshold in 2013.

People of non-Western origin are also at greater risk of poverty. The poverty rate among those with a Moroccan background rose from 15% in 2007 to 23% in 2013. The poverty rate among those of Turkish background is 20%, but is much lower among those with their roots in Suriname (10%). The poverty rate is also high among people originating from the Netherlands Antilles and Aruba (16%), Poland and the former Yugoslavia (16% and 17%, respectively) and from the former Soviet Union and the eastern EU member states (19% and 20%, respectively).

The rapid rise in poverty among non-Western migrants of the second generation is striking. Although they are less at risk of poverty than the first generation, their poverty rate still rose substantially between 2007 and 2013, from 9% to 14%. As the total size of the second generation increased one and a half times over this period, the number of people in this category living in poverty rose from 18,000 to 45,000.

Number of working poor also high, especially among the self-employed

People in waged employment are seldom poor (3%), but self-employed persons (including sole traders) have an above-average poverty risk (13%). Almost half the working poor in 2013 were self-employed. Since the total working population is such a large group, there were more working poor in 2013 (356,000) than poor benefit recipients (280,000).

Risk factors for children: social assistance benefit, large families, migrants

Almost 60% of children whose parents are in receipt of social assistance benefit live in poverty. Both single-parent and two-parent families see their risk of poverty increase if the family is large, with three or more minor children. Migrant children of non-Western origin also have a high poverty risk (29%). This applies especially for children with a Moroccan background: a third of them (34%) live in a family with an income below the poverty line.

However, most children in poverty are Dutch natives and have working parents. This is a result of the combination of lower risks and the larger size of these groups. The growth in the number of children in poverty between 2007 and 2013 mainly affected children whose

parents' main source of income was self-employment (with or without staff) (40,000 more children in poverty). Large increases in absolute terms also occurred among social assistance benefit recipients and wage-earners, however (+29,000 and +35,000 children in poverty, respectively).

Poverty among older persons still low

In 2013 there were 87,000 people aged 65 years and older with an income below the poverty line. The poverty rate among the older population has been the lowest of all age groups since the second half of the 1990s. Taking into account differences in tax treatment, the net state old-age pension is higher than social assistance benefit, and no deduction is made for assets held. Many older persons have seen the index-linking of their supplementary pensions lagging behind or had these pensions cut in recent years, but this does not generally work through into higher poverty figures. As the 'bare' state pension is only just below the modest but adequate criterion, receiving just a few tens of euros each month (in rent subsidy, interest, a small supplementary pension) is enough to take people out of poverty according to the definition used here. The risk of poverty for older persons mainly manifests itself when they receive a reduced state pension and have little or no other income.

Poor people with and without assets

The poverty threshold is based on income, and it is therefore important to ascertain the extent to which people have financial assets. Tenants and social assistance benefit recipients who are below the poverty threshold generally have few assets. Of the 32% of poor people living in an owner-occupied home, more than a quarter are in negative equity, with an outstanding mortgage that is greater than the market value of their home. Nonetheless, there is also a substantial group of poor people who do have assets. Out of the total group, 15% have freely disposable assets of at least 50,000 euros, and 18% have surplus equity in their home of 50,000 euros or more. Most of them are either self-employed or pensioners.

High housing costs and financial problems

Housing, water and energy account for over a third (36%) of the total spending of poor households. More than a quarter of those in poverty find their housing costs a burden; this is less often the case for those who are not poor (approximately 10%). The percentage reporting payment arrears is also rising, and those arrears mainly relate to housing costs. The share of people in poverty reporting that they have difficulty making ends meet has risen sharply since 2009, from 27% to 43% in 2013. Almost three-quarters of the poor group reported in 2013 that they had been forced to curtail their spending. Around half the group below the poverty line were unable to replace worn-out furniture, buy new clothes, go on a week's holiday or meet an unexpected but necessary purchase of 1,000 euros. People less quickly cut back on basic needs, but 10-12% of those in poverty say they are unable to heat their home properly and cannot afford a hot meal with meat, chicken or fish every other day.

Poverty at local level

Amsterdam has the highest poverty rate based on the modest but adequate criterion (13.2%), but the difference compared with Rotterdam (13.0%) and The Hague (12.7%) is small. Groningen (10.8%) has risen from fifth to fourth place since the last edition of the *Poverty Survey*, while the town of Leeuwarden (10.3%) has climbed from tenth to sixth place. Leeuwarden also contains the poorest postcode area in the Netherlands: Heechterp-Schieringen, where over a quarter of the population (28.8%) live below the poverty threshold. The second highest poverty rate is in the Schilderswijk-West district of The Hague (26.8%), which is also the postcode area with the highest level of poverty in absolute terms: 4,000 people are below the poverty line. Nine of the twenty poorest postcode areas in the Netherlands are located in Rotterdam.

Bijlage A Gebruikte databronnen

Inkomenspanelonderzoek (IPO)

Dit panel(steekproef)onderzoek geeft een beeld van de samenstelling en verdeling van het inkomen van huishoudens en personen in Nederland. De inkomensgegevens zijn voornamelijk afkomstig van de Belastingdienst. De steekproef van het IPO bestond in 2013 uit circa 98.000 huishoudens met 279.000 personen.

Regionale Inkomensonderzoek (RIO)

Voor de beschrijving van de regionale inkomensverdeling wordt sinds 2009 gebruik gemaakt van integrale inkomensgegevens die voornamelijk afkomstig zijn van de Belastingdienst.

Vermogensstatistiek

Deze statistiek brengt de samenstelling en verdeling van het vermogen van huishoudens in Nederland in beeld. De vermogensgegevens zijn voornamelijk afkomstig van de Belastingdienst. Integrale vermogensgegevens zijn voor het eerst gebruikt voor de stand van het vermogen per 1 januari 2011.

EU Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)

EU-SILC is een jaarlijks onderzoek naar armoede, sociale uitsluiting en inkomensopbouw van huishoudens en personen volgens speciale hiervoor geldende EU-afbakeningen. Ook wordt er gevraagd naar aspecten van sociale participatie, gezondheid en wonen. De gegevens zijn gebaseerd op een jaarlijkse steekproef van ongeveer 10.000 huishoudens. Een belangrijk deel van de benodigde EU-SILC-gegevens, met name de inkomensgegevens, zijn verkregen via aankoppeling van integrale registergegevens.

Budgetonderzoek (BO)

Met het Budgetonderzoek verzamelt het CBS gegevens over de bestedingen van huishoudens. In 2012 is het onderzoek volgens een nieuwe opzet uitgevoerd. Via internet hielden 6000 huishoudens een huishoudboekje bij. Hierin noteerden ze vier weken lang bepaalde uitgaven. Daarnaast vulden ze een vragenlijst in over hun vaste lasten en andere regelmatige uitgaven. Via een koppeling met integrale registers zijn inkomensgegevens en andere achtergrondkenmerken van de huishoudensleden toegevoegd.

Consumenten Conjunctuuronderzoek (CCO)

Met een maandelijks enquête onder ongeveer 1000 personen wordt doorlopend informatie ingewonnen over de verwachtingen van consumenten ten aanzien van de economische ontwikkelingen en hun eigen financiële situatie. Op basis hiervan worden de maandelijks cijfers van het consumentenvertrouwen vastgesteld. De gepresenteerde jaarcijfers zijn gebaseerd op samengevoegde maandgegevens, de cijfers voor 2014 hebben alleen betrekking op de maanden januari tot en met september.

Bijlage B Raming van de armoede in 2014 en 2015; beschrijving van de methodiek

Het meest recente Inkomenspanelonderzoek waarvan in dit *Armoedesignalement* gebruik wordt gemaakt, bevat gegevens uit 2013. Zoals gebruikelijk, wordt met behulp van ramingen getracht een actueel zicht te krijgen op de ontwikkeling van de armoede in de jaren daarna. Dit gebeurt voor beide centrale indicatoren, de lage inkomensgrens (hoofdstuk 2) en het niet-veel-maar-toereikendcriterium (hoofdstuk 3). Uitgangspunt van de ramingen vormen de koopkrachtmutaties van de Macro Economische Verkenning 2015 van het Centraal Planbureau (2014).

De methodiek die bij de ramingen wordt gevolgd, bestaat uit enkele stappen. Allereerst wordt de bevolking opgesplitst in enkele tientallen sociaaleconomische groepen. Van deze groepen worden de koopkrachtmutaties bepaald door het CPB. Zo wordt er een onderscheid gemaakt naar werknemers, uitkeringsgerechtigden en 65-plussers en deze zijn, voor zover relevant, weer onderverdeeld in alleenstaanden, eenverdieners en tweeverdieners (alle drie de groepen met en zonder kinderen). Van belang voor het ramen van het percentage arme huishoudens is dat vooral de onderkant van de inkomensverdeling fijnmazig wordt onderverdeeld. Kleine wijzigingen in de koopkracht van groepen aan de onderkant kunnen deze groepen namelijk net boven of onder de armoedegrenzen laten uitkomen. Daarom zijn de koopkrachtmutaties uitgesplitst naar werknemers met een inkomen onder 1,5 maal het minimumloon, uitkeringsgerechtigden met minder dan 90% of 120% van het sociaal minimum en 65-plussers met een inkomen rond het AOW-bedrag. De tweede stap bestaat uit het implementeren van deze mutaties bij dezelfde groepen in het Inkomenspanelonderzoek 2013. Hierna kunnen de huishoudeninkomens worden 'doorgerekend' voor de volgende jaren. Er ontstaat aldus een zo goed mogelijk beeld van de reële inkomensontwikkeling van de huishoudens die tot een bepaalde geïdentificeerde groep behoren.

De koopkrachtmutaties van al deze groepen hebben uitsluitend betrekking op de gevolgen van overheidsmaatregelen in de lonen en prijzen, dan wel op maatregelen waarop de overheid invloed kan uitoefenen (zoals het verbindend verklaren van CAO's). Echtscheiding, samenwonen, het vinden van een baan of arbeidsongeschikt worden, kunnen echter ook grote gevolgen hebben voor de inkomenspositie van een huishouden. Dit zijn verschijnselen die in de volgende stap verdisconteerd worden. Door herweging van het Inkomenspanelonderzoek wordt getracht de latere veranderingen in de sociaaleconomische samenstelling van de bevolking zo goed mogelijk weer te geven.

Naast de koopkrachtmutaties van de huishoudens moeten ook de diverse armoedegrenzen worden geraamd. De raming van de hoogte van lage-inkomensgrens is relatief eenvoudig, doordat deze met de inflatie wordt geïndexeerd. Hierdoor is de reële ontwikkeling van de lage-inkomensgrens per definitie nul. De toekomstige hoogte van de budgettaire

grenzen is echter minder gemakkelijk vast te stellen, omdat de ontwikkeling van de bestedingen aan voedsel, kleding en wonen niet door het СРВ apart geraamd worden. Het СРВ raamt wel het totaal van de finale bestedingen van huishoudens. Uit regressieanalyse is gebleken dat als de finale bestedingen reëel met 1% dalen, de basisbestedingen reëel met 0,8% dalen. Omdat bij deze methode wordt uitgegaan van vijfjaarsgemiddelden, laat de budgettaire grens over beide achtereenvolgende jaren een daling zien met 0,6 resp 0,2%. Tot slot worden de gesimuleerde koopkrachtmutaties in het Inkomenspanelonderzoek vergeleken met de ontwikkeling van de diverse armoedegrenzen om zo het percentage huishoudens en personen met een inkomen onder de verschillende armoedegrenzen te berekenen.

In 2014 stijgt de gemiddelde koopkracht naar verwachting van het Centraal Planbureau (2014) met 1,2%. Belangrijke factoren bij deze daling zijn de ontwikkeling in de contractlonen en de inflatie. De inflatie van 1% is kleiner dan de stijging van de contractlonen (1,25%), zodat de reële lonen stijgen. Daarnaast hebben in 2014 alle huishoudens voordeel van de verlaging van het tarief in de eerste schijf en de verhoging van de algemene heffingskorting. Ook hebben werkenden in 2014 voordeel van de verhoging van de arbeidskorting en van de lagere pensioenpremies als gevolg van een lagere pensioenopbouw. Het grotendeels achterwege blijven van indexatie van de aanvullende pensioenen heeft invloed op de koopkracht van gepensioneerden.

Beleid dat ongunstig is voor de koopkracht in 2014 betreft onder andere het niet indexeren van de schijfgrenzen in de inkomstenbelasting en het voortzetten van de nullijn voor ambtenaren. Daarnaast worden de algemene heffingskorting, de arbeidskorting voor hoge inkomens en verschillende inkomensondersteunende regelingen beperkt. Ongunstig voor de koopkracht van uitkeringsgerechtigden is de verlaging van de inkomenscompensatie voor (gedeeltelijk) arbeidsongeschikten en de versoering van de zorgtoeslag in 2014. Het zijn daarom vooral de werkenden die er in inkomen op vooruit gaan in 2014. Bij de niet-armen is de inkomensstijging 2,2%, terwijl de stijging bij mensen aan onderkant van het loongebouw tussen de 2,7% (zonder kinderen) resp 1,5% (met kinderen) is. De ouderen hebben de laagste inkomensstijging vanwege de ontbrekende indexatie. De mensen met een uitkering hebben, afhankelijk van hun situatie, een gematigde inkomensstijging van 0,5% – 1,5%

In 2015 verbetert de gemiddelde koopkracht met 0,4%. De contractlonen in de marktsector stijgen volgens het СРВ (2014) met 1½% bij een inflatie van 1¼%, wat een reële loonstijging van ¼% geeft. De gemiddelde koopkracht van alle huishoudens is groter dan de reële loonstijging door de verhoging van de arbeidskorting. Deze verhoging heeft meer effect op de koopkracht dan het gezamenlijke effect de stijging van de nominale zorgpremie met 138 euro en de beperkte indexatie van aanvullende pensioenen. Dit laatste verklaart het uitblijven van een koopkrachtverbetering voor gepensioneerden in 2015. Beleid dat gunstig doorwerkt in de koopkracht van werkenden met lage en middeninkomens, is de verhoging van het maximum van de arbeidskorting met 100 euro en de verhoging van de algemene

heffingskorting met 80 euro. Daarnaast wordt met ingang van 2015 de arbeidskorting niet meer vanaf een inkomen van circa 42.000 euro afgebouwd, maar vanaf circa 49.000 euro. In 2015 gaan armen er enkele tienden van procenten meer op vooruit dan de niet-armen (0,6 tegen 0,3%). De grootste stijging doet zich vooral voor bij de werknemers met kinderen onder de armoedegrenzen. Binnen de arme groep krijgen de gepensioneerde paren te maken met een vrijwel stabiele koopkracht (+ 0,1%). Werknemers met kinderen en uitkeringsgerechtigden zien hun koopkracht met een iets hoger percentage stijgen (0,6 – 0,7%). Bij degenen met een inkomen boven de armoedegrenzen krijgen de 65-plussers te maken met een gelijkblijvend inkomen (-0,3% à 0,3%), wat ook geldt voor mensen met een uitkering.

De stijging van de koopkracht pakt over de periode 2014 en 2015 voor armen en niet-armen ongeveer even groot uit. Beide groepen zien hun koopkracht stijgen met 1,5-1,7% (tabel B1).

Door volume-effecten (toename van het aantal uitkeringen, zie tabel B2) zou de armoede in 2014 verder oplopen, ongeacht de gebruikte indicator. Volgens de lage-inkomensgrens is er inderdaad een stijging van de armoede, maar bij het niet-veel-maar-toereikendcriterium wordt dit effect gemitigeerd door de invloed van de crisis op de basisbestedingen, waarmee deze indicator wordt geïndexeerd. De feitelijke uitgaven aan voedsel, kleding en wonen zijn de laatste jaren achtergebleven bij de inflatie. Hierdoor stijgt het nominale bedrag van de armoedegrens in 2015 naar verwachting nog slechts in geringe mate en is er in reële termen sprake van een daling. Inhoudelijk betekent dit dat de armoedenorm strenger is geworden, in lijn met de theoretische veronderstelling dat bij een langdurige economische recessie ook het 'minimaal noodzakelijke' zal afnemen (bijvoorbeeld doordat het gebruikelijker wordt goedkoper boodschappen te doen).

Tabel B1

Gemiddelde geraamde koopkrachtmutaties voor een aantal sociaaleconomische groepen, 2012-2014
(in procentpunten)

	2013 (aantal)	geraamde ontwikkeling (%)		
		2014	2015	2014-2015
werknemer zonder kinderen	3.774	-3	-2	-5
werknemer met kinderen	4.679	-4	-3	-6
uitkering alleenstaande	540	8	3	11
uitkering gezin	1.143	7	5	13
≥ 65 alleenstaande	958	4	3	7
≥ 65 paar	1.781	5	5	10

Tabel B2

Geraamde ontwikkeling van het aantal personen in enkele sociaaleconomische groepen, 2012-2014 (in aantallen x 1000 en in procenten)

	2014	2015	2014-2015
alle huishoudens	1,2	0,4	1,6
inkomen boven lage inkomensgrens en niet-veel-maar toereikendcriterium	1,2	0,3	1,5
werknemer zonder kinderen	2,2	0,5	2,8
werknemer met kinderen	2,2	1,0	3,2
uitkering alleenstaande	0,5	0,1	0,5
uitkering gezin	0,7	0,3	1,0
≥65 alleenstaande	0,3	0,3	0,6
≥65 paar	0,2	-0,3	-0,2
inkomen onder lage inkomensgrens of niet-veel-maar toereikendcriterium	1,0	0,6	1,7
werknemer zonder kinderen	2,7	0,4	3,1
werknemer met kinderen	1,5	2,5	4,0
uitkering alleenstaande	1,5	0,7	2,2
uitkering gezin	0,9	0,7	1,6
≥ 65 alleenstaande	0,5	0,7	1,2
≥ 65 paar	0,0	0,1	0,2